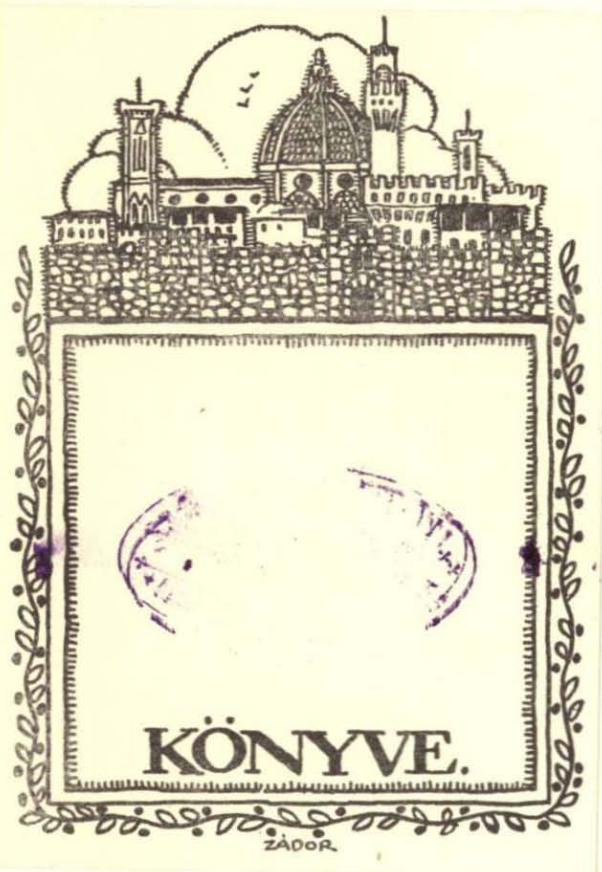

DANTE
KOME-
DIAJA
ELSŐ RÉSZ
A
POKOL
FORDITOTTA
BABITS
MIHÁLY

DANTE
KOME-
DIAJA
ELSŐ RÉSZ
A
POKOL
FORDITOTTA
BABITS
MIHÁLY

KÖNYVE.

ZÁDOR

DANTE
KOMÉDIÁJA
ELSŐ RÉSZ
A
POKOL

RÉVAI-KIADÁS
BUDAPEST MCMXIII

DANTE
A POKOL

FORDITOTTA
BABITS
MIHÁLY

RÉVAI-KIADÁS
BUDAPEST MCMXIII

17622

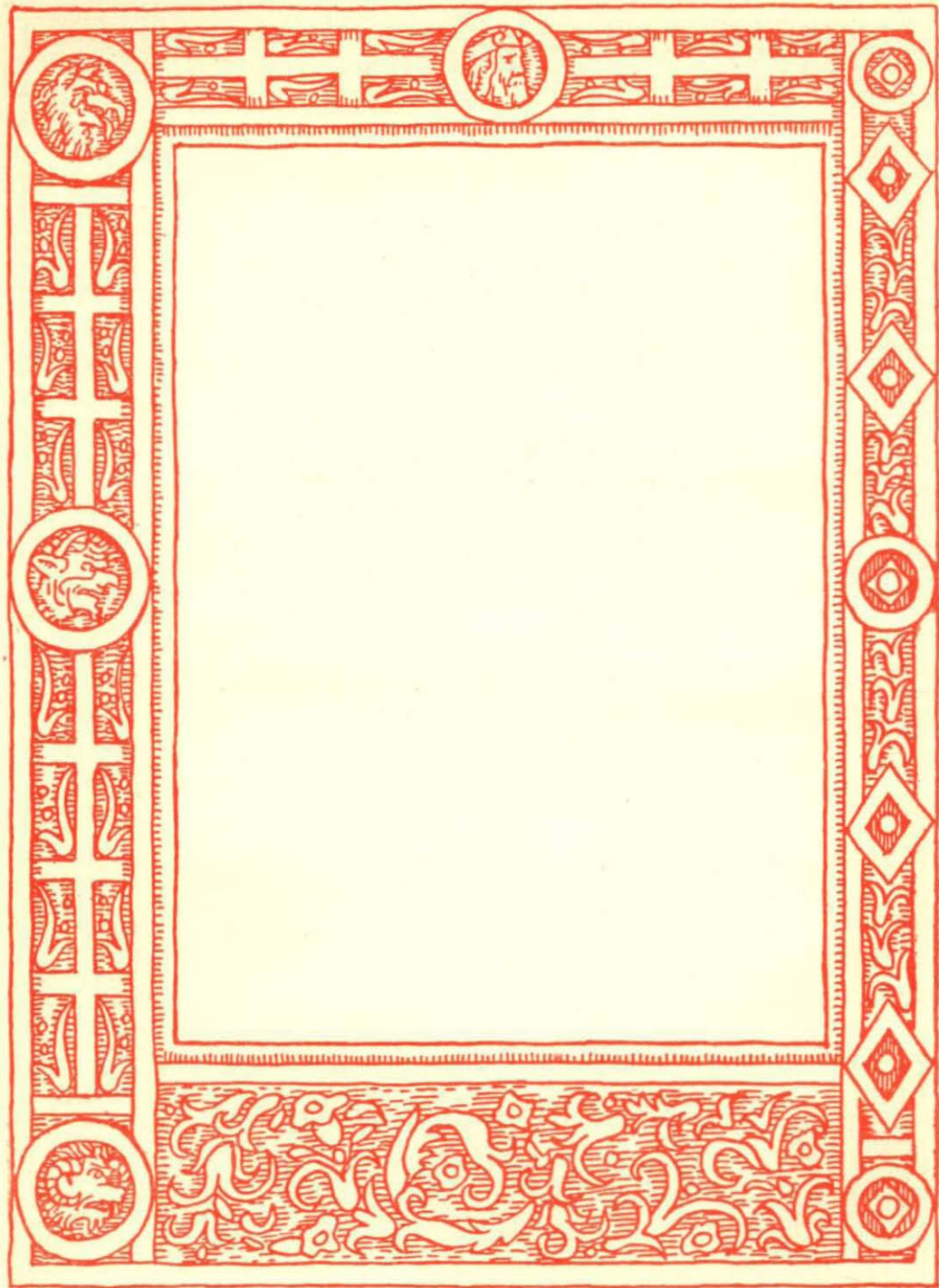
TIZENKÉT RÉGI KÉP HASONMÁ-
SÁVAL, ZÁDOR ISTVÁN KÖNYV-
DÍSZÉVEL KÉSZÜLT A PALLAS-
□ NYOMDÁBAN BUDAPESTEN □

Ajánlom e könyvet
nagy tisztelettel és hálaival

Kaposi Józsefnek

a kiváló magyar dantistának
ki nagy munkában megbecsül-
hetetleni tudásával és Dan-
te-könyvtárának kiúszá-
sával támogatott. Ha e könyv-
nek érdeme van, az az
ő érdeme is.

Babits Mihály

ELŐSZÓ

E magyar Inferno több évi, inkább gyönyörűsége, mint fáradtságos munka eredménye. A fordításról vallott elveimet kifejtettem egy tanulmányomban (Nyugat 1912. ápr. 16.), mellyel ma már nem mindenben azonosítom magam. Minden jogos követelménynek eleget óhajtottam tenni. Nem mindig sikerült. Mégis hiszem, hogy fordításom a ma lehetséges legjobb megoldása e nagy feladatnak.

A bevezetés és kommentárok nem tudományos igényűek s tisztán laikusok számára íródtak. Szöveg és értelmezések elfogadásában eklektikusan jártam el. Sem szörszálhasogató, sem könyelmű nem akartam lenni.

Elődeim, kivált Szász Károly munkáit, ahol használhattam, szuverén módon felhasználtam.

Hibáim kétségkívül vannak és köszönetet fogok mondani a kritikusoknak, kik szigorú és részletes bírálattal fogják lehetővé tenni, hogy ezek eselleges újabb kiadásból eltűnhessenek: s a Purgatorio és Paradiso készülő fordításaiban lehetőleg meg se jelenjenek.

Budapest, 1912.

Babits Mihály

FIGYELMEZTETÉS AZ OLVASÓHOZ

Ez a könyv csak a művelt közönség számára készült. Páratlan gazdagság és tömörség; a filozófus-költő ezeroldalu tudása, melyet versébe teljesen beleönt, s melyhez hasonlót olvasóiban feltételez; kora eseményeivel való nagy kapcsolata, s az a liraiság, mely művét szorosan fűzi életéhez és korához; gondolatainak mélysége, s aztán modora is, célzások, szimbolumok és a kemény, s különöc kifejezés: Dantét a legnehezebb költővé teszik. Maga mondja, hogy aki őt érteni akarja, üljön meg a padkán és élesitse jól az eszét. De ki értheti ma már azokat a célzásait, melyek korának apró eseményeire, szokásaira és nézeteire vonatkoznak? Hogyne lenne fáradság, hatszáz év mulva olvasni azt a költőt, kit már életében kommentálni kellett? És még sem sajnálta senki még a fáradságát, aki Dantét igazán olvasta.

A fordító e fáradságot mindenmód könnyíteni iparkodott. És itt figyelmezteti a közönséget, hogy Dantét csak akkor élvezheti, ha *előzőleg* elolvassa életrajzát s minden ének *előtt* a bevezető kommentárt, visszalapozva az életrajzhoz, ahol a kommentár arra utal. Mindez oly rövid, amily rövid csak lehet; ettől a kis munkától nem kell visszariadni a nagy élvezetért. Ami magából a költeményből érthető, az általános műveltséghez nagyon is hozzátartozó, vagy a megértéshez felesleges, azt nem magyaráztam. Dante nyelvének tömörségét és különcségét nem enyhítettem: itt a nehézség maga is élvezet.

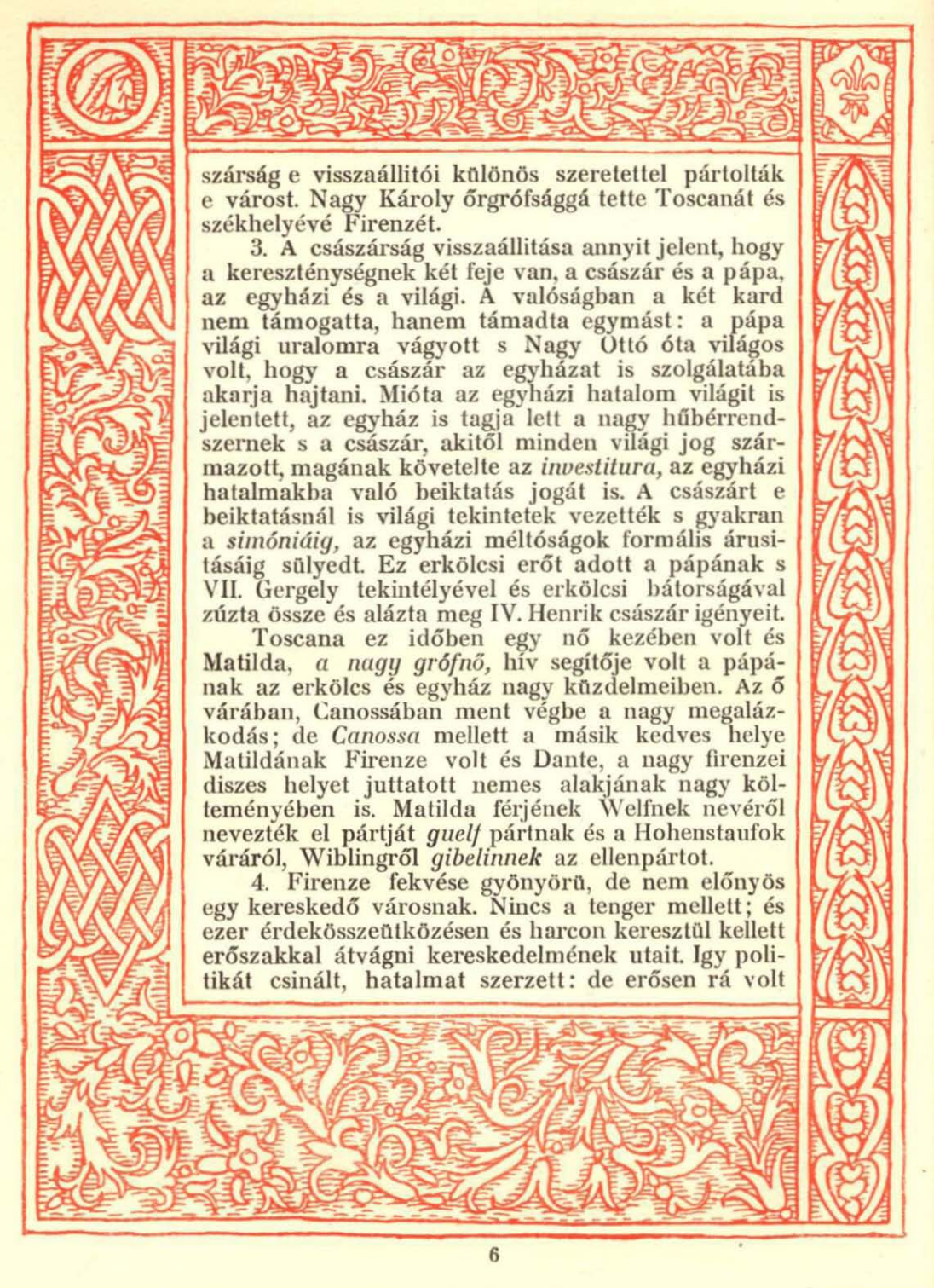
DANTE ÉLETE

Az ember élete sokkal előbb kezdődik annál a dátumnál, amivel a biográfusok szokták kezdeni. Kivált a nagy emberé, kiből oly gazdag és hosszú mult ereje duzzad a jövőbe, mint Dante lelkéből. Dante élete, amint nem végződik halálával, ugy nem kezdődik születésével: hanem szétolvad a világtörténetbe.

1. A világ legrégibb városa, mint Flórenchen hitték, Faesulae volt, etruszk város, Sulla, Catilina régi táborhelye. Ugy beszélték, hogy Julius Caesar lerombolá Faesulaet és közel hozzá, az Arno partján, *Florentiát* alapította: Virágvárost, amely e gyönyörű völgyben kétségkívül megérdemlé nevét. Florentia lakói részben rómaiak, részben Faesulaeból telepedtek be. Innen, Villani krónikája szerint, az örök belviszály, mely történetén átvonul. Dante a rómaiaktól származtatta magát s ha vére nem is, előkelő lelke, művészete és gondolatvilága kétségkívül tőlük származott s életrajzát a rómaiakkal kellett kezdeni.

2. Florentia keresztény hitre tért és Marsot, a védőistent elhagyta a védőszentért, Keresztelő Jánosért. A hadak ura bosszút állt: háborukat hozott a városra; ráhozta Atillát*) s talán — mint mondják — csak azért tűrte, hogy Atilla pusztításai után újra építsék, mert egy Mars-szobor még maradt a városban, az Arno hidján. Ez a Mars-szobor szimbolikus értelmű: a keresztény Flórenchen mindig maradt valami római, ha más nem, a büszke nemesség; s talán nem véletlen, hogy Nagy Károly, aki állítólag ujja építette, hogy Nagy Ottó, hogy a római csá-

*) Ezt Dante hitte így; voltaképp Totilát tévesztette össze Atillával.

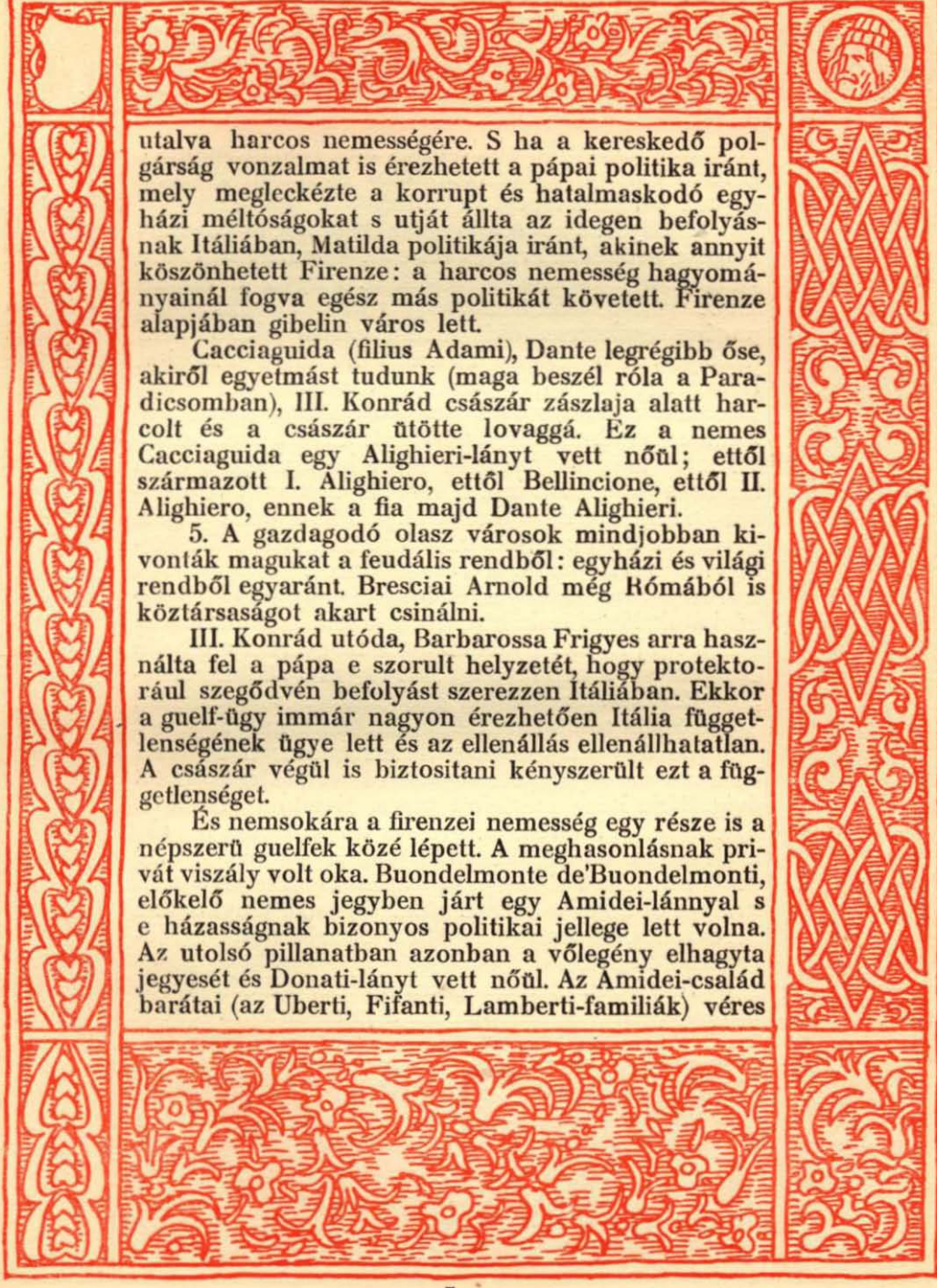

szárság e visszaállítói különös szeretettel pártolták e várost. Nagy Károly örgrófsággá tette Toscanát és székhelyévé Firenzét.

3. A császárság visszaállítása annyit jelent, hogy a kereszténységnek két feje van, a császár és a pápa, az egyházi és a világi. A valóságban a két kard nem támogatta, hanem támadta egymást: a pápa világi uralomra vágyott s Nagy Ottó óta világos volt, hogy a császár az egyházat is szolgálatába akarja hajtani. Mióta az egyházi hatalom világít is jelentett, az egyház is tagja lett a nagy hűbérrendszernek s a császár, akitől minden világi jog származott, magának követelte az *investitura*, az egyházi hatalmakba való beiktatás jogát is. A császárt e beiktatásnál is világi tekintetek vezették s gyakran a *simóniáig*, az egyházi méltóságok formális árusításáig süllyedt. Ez erkölcsi erőt adott a pápának s VII. Gergely tekintélyével és erkölcsi bátorságával zúzta össze és alázza meg IV. Henrik császár igényeit.

Toscana ez időben egy nő kezében volt és Matilda, a nagy grófnő, hív segítője volt a pápának az erkölcs és egyház nagy küzdelmeiben. Az ő várában, Canossában ment végbe a nagy megalázkodás; de Canossa mellett a másik kedves helye Matildának Firenze volt és Dante, a nagy firenzei diszes helyet juttatott nemes alakjának nagy költeményében is. Matilda férjének Welfnek nevééről nevezték el pártját *guelf* pártnak és a Hohenstaufok váráról, Wiblingről *gibelinnek* az ellenpártot.

4. Firenze fekvése gyönyörű, de nem előnyös egy kereskedő városnak. Nincs a tenger mellett; és ezer érdekösszeütközésen és harcon keresztül kellett erőszakkal átvágni kereskedelmének utait. Így politikát csinált, hatalmat szerzett: de erősen rá volt

utalva harcos nemességére. S ha a kereskedő polgárság vonzalmat is érezhetett a pápai politika iránt, mely megleckézte a korrupst és hatalmaskodó egyházi méltóságokat s utját állta az idegen befolyásnak Itáliában, Matilda politikája iránt, akinek annyit köszönhetett Firenze: a harcos nemesség hagyományainál fogva egész más politikát követett. Firenze alapjában gibelin város lett.

Cacciaguida (filius Adami), Dante legrégibb őse, akiről egyetmást tudunk (maga beszél róla a Paradicsomban), III. Konrád császár zászlaja alatt harcolt és a császár ütötte lovaggá. Ez a nemes Cacciaguida egy Alighieri-lányt vett nőül; ettől származott I. Alighiero, ettől Bellincione, ettől II. Alighiero, ennek a fia majd Dante Alighieri.

5. A gazdagodó olasz városok mindjobban kivonták magukat a feudális rendből: egyházi és világi rendből egyaránt. Bresciai Arnold még Rómából is köztársaságot akart csinálni.

III. Konrád utóda, Barbarossa Frigyes arra használta fel a pápa e szorult helyzetét, hogy protektorául szegődvén befolyást szerezzen Itáliában. Ekkor a guelf-ügy immár nagyon érezhetően Itália függetlenségének ügye lett és az ellenállás ellenállhatatlan. A császár végül is biztosítani kényszerült ezt a függetlenséget.

És nemsokára a firenzei nemesség egy része is a népszerű guelfek közé lépett. A meghasonlásnak privát viszály volt oka. Buondelmonte de' Buondelmonti, előkelő nemes jegyben járt egy Amidei-lánnyal s e házasságnak bizonyos politikai jellege lett volna. Az utolsó pillanatban azonban a vőlegény elhagyta jegyesét és Donati-lányt vett nőül. Az Amidei-család barátai (az Uberti, Fifanti, Lamberti-familiák) véres

bosszut álltak : nyilt utcán ölték meg Buondelmontét. Erre az elhunyt egész rokonsága és baráti köre az egyház pártjába lépett át. (1215.)

6. Mélyült a küzdelem egész Itáliában, mikor Barbarossa örökét II. Frigyes vette át. A nemzetiségi harc világnézetek harcává szélesült. II. Frigyes a renaissance valódi előfutára: nagy római álmokkal telt pogány, epikureus, akit semmi vallási tekintet nem feszélyez. Trónralépve, az arany bullában biztosítja Itália függetlenségét: néhány év múlva már meggy Szicília elfoglalására. Közben Toscanában megerősíti a gibelin hatalmat, Firenzéből száműzeti a guelf nemeseket. A lombard városok függetlenségi ligája ellen támasza veje Ezzelino, a veronai zsarnok; Sziciliában pedig zseniális kancellárja Piero della Vigna. A harcok közt pompás udvart terem, a sziciliai költészetet felvirágoztatja, troubadourok barátja, maga is troubadour. É fényes élet vége nagy bukás: egyházi átok, lázadások, hirtelen összeomlás. Ime: Firenzében is új hírek: a száműzöttek megverték a gibelin csapatokat! a nép lázong! II. Frigyes halálhíre érkezik! 1250! a száműzöttek győzelmesen visszatértek!

Köztük volt talán Bellincione, Dante nagyatyja is?

7. Következik a nagy interregnum; a császári hatalom meggyengült; ugyszólván nincs császár 23 évig. Itália képe szerfelett tarka. Északon Ezzelino, Sziciliában Manfred, II. Frigyes törvénytelen fia, aki a törvényes unoka, Konradin trónját bitorolja, még őrzik a gibelin hatalmat: de Toscanában teljes a guelf uralom és e kor a *demokratikus* Firenze fénykora: a kereskedés, az arany *forint* kora, mely nevét is Florenczről kapta.

A gibelin nemesség megpróbál gibelin városokkal, Sienával szövetkezni a guelf uralom ellen:

felfedezik, száműzik őket, élükön Farinata degli Uberti, a legfőbb arisztokratát, kit Dante annyira tisztelt. Ujabb mozgalmakra a bosszuálló Firenze elköveti azt a hibát, hogy a pápa által békitőnek küldött követet is, akit árulásról gyanúsítottak, kivégezti: a pápa kényszerül átokkal felelni s a guelf Firenze párt nélkül és magára marad.

8. Farinata pedig folytatta politikáját. Manfredhez fordul: Manfred csekély csapatát legyőzi Firenze, a királyi zászlót meggyalázza; a sértett Manfred új, nagy csapatot küld; Provenzano Salvani, a nagy sienai és Farinata csellel csalja Firenzét ütközetre és Firenze a bölcs Tegghiaio tanácsa ellen is elfogadja a harcot, «melytől piros hab folyt az *Arbiában*» — mint Dante éneklé. Ez a montaperti, vagy arbiai csata a végső apát a guelf Firenzére. 1260! A győzők Empolinál tanácskozást tartanak: ne rombolják-e le fővig a várost! És Farinata védi meg: az utolsó pillanatban felülkerekedvén a pártemberen a hazafi!

Farinata nemsokára meghalt, de bosszuja győzött: Firenzében gibelinek uralkodtak, Guido Novello, zsoldos haddal; a guelfek száműzetésbe mentek, köztük bizonynyal az Alighieri-családból is: Dante maga mondja, hogy rokonai kétszer voltak száműzve.

9. Ily korban született a költő (1265. május 18. és 31. közt) és megkereszteltetett az ő szép San Giovannijában, Firenze híres keresztelő kápolnájában, a Durante névre, melynek rövidítése Dante. Atyja Alighiero, második e néven, anyja Donna Bella, Alighiero első neje; úgy látszik Dante elsőszülött volt. Szüleiről ő nem beszél: atyja talán jögtudós és kisebb jelentőségű ember; anyjáról is

legfeljebb Vergiliusz szavában kereshetünk vonatkozást, aki a Pokol VIII. énekében így dicséri meg Dantét: «Boldog az asszony, ki méhében hordott!»

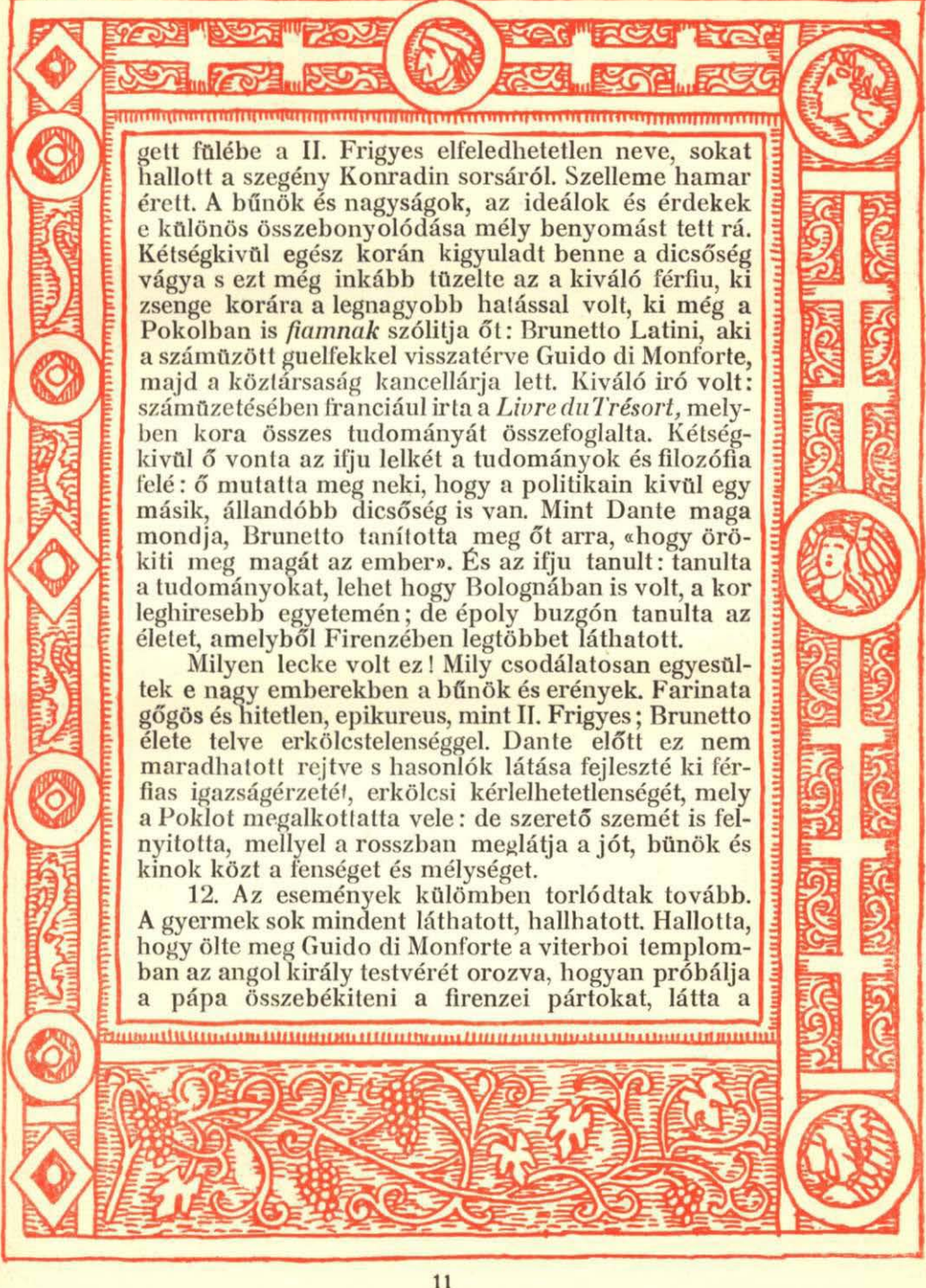
10. Dante csak egy éves s a gibelin uralomnak már vége. A pápaság, már előbb keresztes haddal győzve le Ezzelinót, Szent Lajosnak, a francia királynak ajánlja fel Manfred ellen Szicilia trónját. A király helyett testvére, Anjou Károly (aki nejevel Provenceot kapta volt, a «nagy hozományt») fogadja el, Beneventonál legyőzi Manfredet, Manfred is ott veszik. A harcban résztvettek a firenzei száműzöttek is.

Guido Novello az új viszonyok közt úgy akarta megtartani uralmát Firenzében, hogy helyet engedett a kormányban a guelfeknek és a legfőbb hatalmat két podesta közt osztatta meg, két szerzetes (voltakép rendbeli *lovag*) közt, akiket Bolognából hívott be: a nép *víg barátoknak* nevezte el őket. De a vegyes kormány nemállhatott békében, forradalom tört ki, Guidót elfűzték, a *víg barátokat* haza küldték, aztán jött Guido di Monforte, Anjou Károly toscanai vikáriusa, a gibelineket száműzte, Anjou Károly lett a címzetes podesta.

A száműzött gibelinek Konradint, II. Frigyes unokáját birták rá, hogy jöjjön Itáliába és foglalja el nagyatyja trónját. Konradin a Tagliacozzo mellett ütközött meg Károlylyal, foglyul esett és Nápolyban lefejezték. 1268!

Egy év — Firenze végleg leveri Guido Novellót, aki Sienával szövetségessé; Provenzan Salvani is elesik. A montaperti folt végkép lemosva!

11. Dante kétségkívül gyermekkorában hallott mindezekről s bizonyára élénken élt fantáziájában a Farinata nemes, büszke, bosszus alakja, sokat csen-

gett fülébe a II. Frigyes elfeledhetetlen neve, sokat hallott a szegény Konradin sorsáról. Szelleme hamar érett. A bűnök és nagyságok, az ideálok és érdekek e különös összebonyolódása mély benyomást tett rá. Kétségkívül egész korán kigyuladt benne a dicsőség vágya s ezt még inkább tüzelte az a kiváló férfit, ki zsenge korára a legnagyobb hatással volt, ki még a Pokolban is *fiannak* szólítja őt: Brunetto Latini, aki a száműzött guelfekkel visszatérve Guido di Monforte, majd a köztársaság kancellárja lett. Kiváló író volt: száműzetésében franciául írta a *Livre du Trésort*, melyben kora összes tudományát összefoglalta. Kétségkívül ő vonta az ifju lelkét a tudományok és filozófia felé: ő mutatta meg neki, hogy a politikain kívül egy másik, állandóbb dicsőség is van. Mint Dante maga mondja, Brunetto tanította meg őt arra, «hogy örökíti meg magát az ember». És az ifju tanult: tanulta a tudományokat, lehet hogy Bolognában is volt, a kor leghíresebb egyetemén; de époly buzgón tanulta az életet, amelyből Firenzében legtöbbet láthatott.

Milyen lecke volt ez! Mily csodálatosan egyesültek e nagy emberekben a bűnök és erények. Farinata gögös és hitetlen, epikureus, mint II. Frigyes; Brunetto élete telve erkölcstelenséggel. Dante előtt ez nem maradhatott rejtve s hasonlók látása fejleszté ki férfias igazságérzetét, erkölcsi kérlelhetetlenségét, mely a Poklot megalkottatta vele: de szerető szemét is felnyitotta, mellyel a rosszban meglátja a jót, bűnök és kínok közt a fenséget és mélységet.

12. Az események különben torlódtak tovább. A gyermek sok mindent láthatott, hallhatott. Hallotta, hogy ölte meg Guido di Monforte a viterboi templomban az angol király testvérét orozva, hogyan próbálja a pápa összebékíteni a firenzei pártokat, látta a

«négynapos békét», a gibelinek visszahívását, újra elűzését. Hallott bizonyosan arról is, hogy szűnt meg a nagy interregnum : császárrá lett egy kis gróf, Habsburgi Rudolf. De Itáliában mi haszna volt ennek ? a hír csak a guelfek uralmáról beszélt. A hír többet beszélt a valónál : hír volt, hogy Aquinoi szent Tamást, a skolasztikus filozófia nagy rendszer alkotóját Anjou Károly tette el láb alól; s mennyit beszélhettek Michel Zancheról, akit a veje Branca d'Oria megöletett, hogy a sardíniai Logodorót megkapja. A kor nagy vajudásai kicsinyes érdekküzdelmekbe fultak s a rémtettek egész sora hajtott ki belőlük.

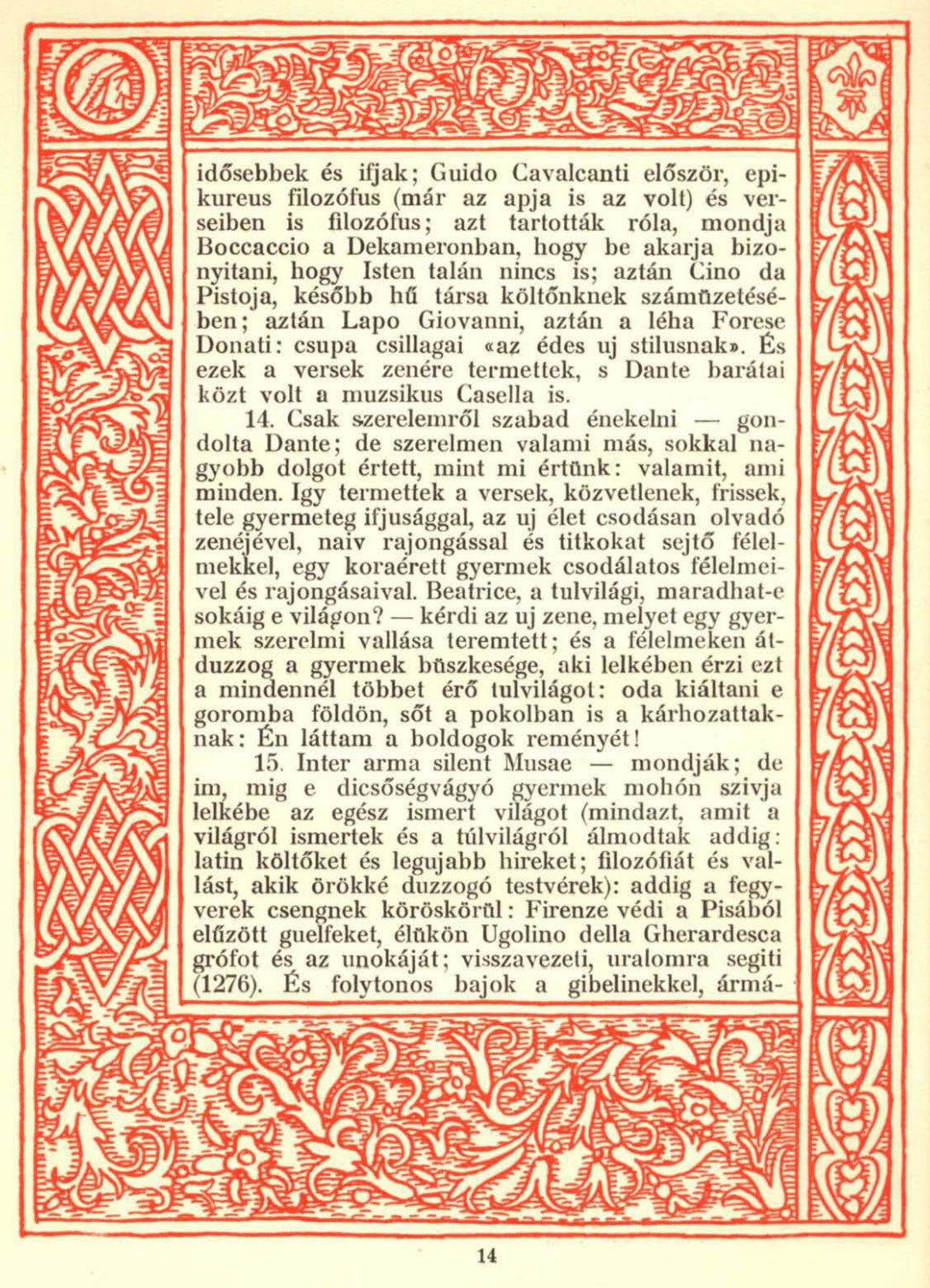
És mind e véres és nagy tetteknel nagyobb esemény az, hogy egy kilencéves koraérett fiucska Firenzében meglát egy nyolcesztendő kislányt és felkiált szívében, hogy megjelent az ő istene, boldogsága ! Ne kutassuk, ki volt Beatrice, Folco Portinari leánya-e, később Simone dei Bardi felesége, vagy másvalaki, aki szűzen szállott fel a paradicsomba. Az érzékeny és magába zárkozott fiucska, kétségkívül alig mert feltekinteni ideáljára, alig ismerte őt — maga így írja. Egyetlen pillantással gyakran, mint lopott kincsel, szaladt gazdagon és terhesen magányos szobákba, egész lelke, annyi tarka, különös és ijesztő gyermeki benyomása e pillantás fényétől kivilágítva, csoportosult ezer rendben mint egy nagy színes és fényes élőkép egy királyné köré, akit e pillantásból rekonstruált a képelete. Egy új Beatricét teremtett magának — mint-hogy a valódit nem ismerte — s ha a valódi Beatrice látása utat nyitott lelkének a bonyodalmas, érthetetlen és zavaró külső világból, mely körülvette, egy még csodálatosabb és fényesebb, de zenével és harmóniával teli érzelmi világba, az új Beatrice, akit teremtett, jelképe lett előtte magának ennek az érzelmi

világnak, maga lett ez a világ, ez a fényes és belső világ, új élet.

És a gyermek minden vallásos érzése kellett, hogy e jelképhez kapcsolódjon: egy érzékeny középkori gyermek vallásos érzései! A vallást környezete kétségkívül úgy állította eléje, mint a tulvilágot, a földöntúli vigaszt, a végső harmóniát a világ erkölcsi bomlásai mögött. És Beatricével, úgy érezte, e tulvilágból szállott valami lelkébe, az érzelmek tulvilága ébredt fel benne, Beatrice látható jele és alakja volt számára mindannak a sok titkos és nagyszerű érzésnek, amit a vallás név jelöl. Annál könnyebben lehetett ez, mert a fogékony gyermek már bizonnal teleszívta magát a provencei és szicíliai troubadourok verseivel, szonettekkel, balladákkal és kanzonékkal, melyek dallamos és fülbemászó szavakkal emeltek egekig tiszta királyi Hölgyeket!

13. És eljön az idő, amikor az ifju maga is megpróbálja versben elmondani, amit érez; bár nem a dallamos és művelt *oc* nyelven, a provanszin, (Provenceban mondták *oc*nak az *igent*), nem az *oil* nyelvén, a francián, amelyen mestere, Brunetto írta a Kincseskönyvet, mert «elterjedtebb, mint mondá, és kellemesebb a fülnek» — hanem csak azon a nyelven, mely neki legkönnyebb volt, az anyanyelvén, a *si* nyelven, melyen csak nemrég szólalt meg, még dadogott az új költészet, ekkortájt halt meg Guido Guinicelli, az első poéták egyike.

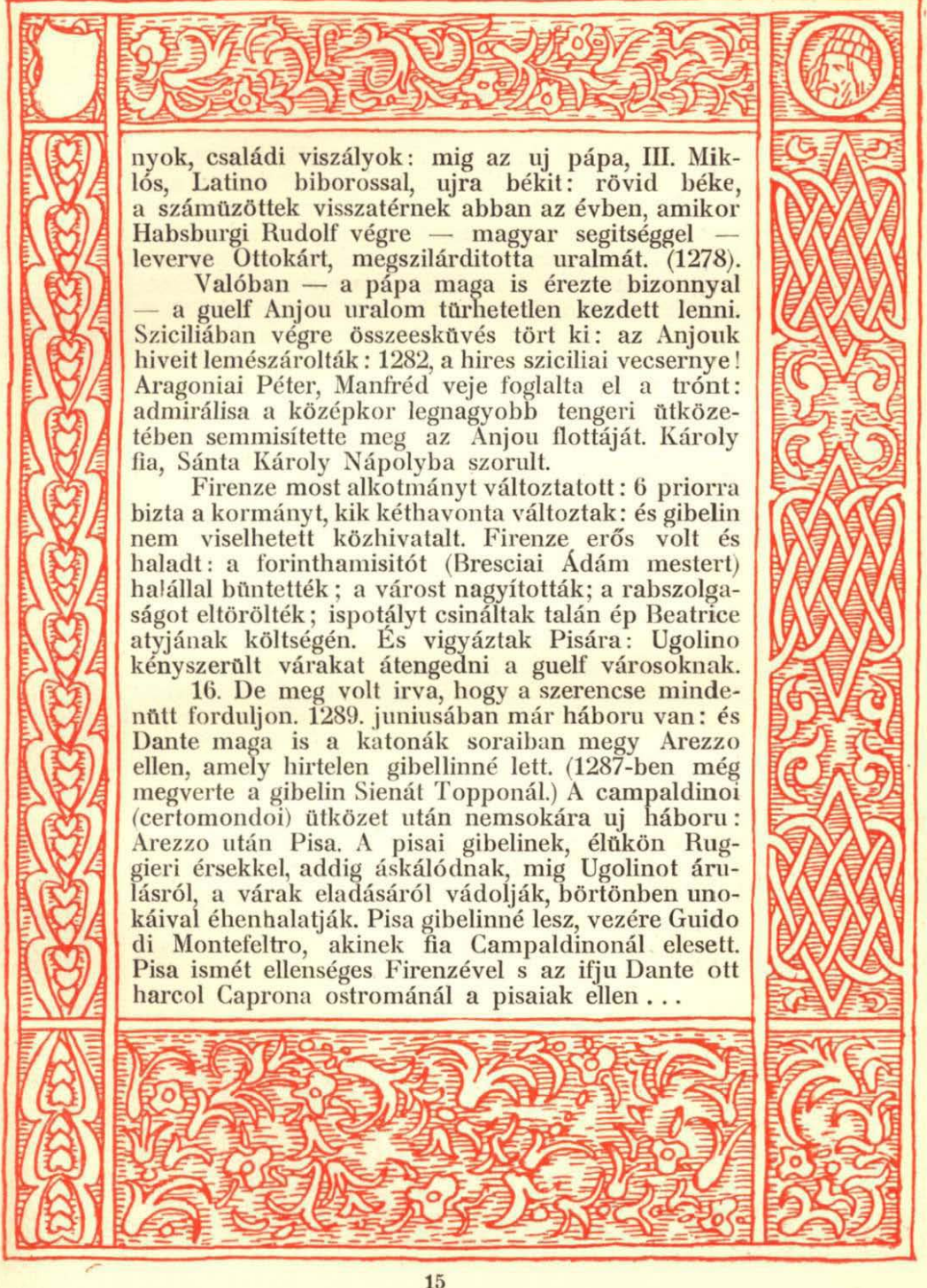
A kor tele volt — mint a nagy politikai változások korai — költői mozgalmakkal s a dicsőségvágyó ifjak lelkében a nagy troubadourok neve égett, Bertran de Borné, Guittone d'Arezzoé vagy Sordelloé, aki nem rég jött Itáliába Anjou Károlylyal. Az ifju Dantét hamar barátságukba fogadták költőtársai,

idősebbek és ifjak; Guido Cavalcanti először, epikureus filozófus (már az apja is az volt) és verseiben is filozófus; azt tartották róla, mondja Boccaccio a Dekameronban, hogy be akarja bizonyítani, hogy Isten talán nincs is; aztán Cino da Pistoja, később hí társa költőknek száműzetésében; aztán Lapo Giovanni, aztán a léha Forese Donati: csupa csillagai «az édes új stílusnak». És ezek a versek zenére termettek, s Dante barátai közt volt a muzsikus Casella is.

14. Csak szerelemről szabad énekelni — gondolta Dante; de szerelmen valami más, sokkal nagyobb dolgot értett, mint mi értünk: valamit, ami minden. Így termettek a versek, közvetlenek, frissek, tele gyermeteg ifjúsággal, az új élet csodásan olvadó zenéjével, naív rajongással és titkokat sejtő félelmekkel, egy koraérett gyermek csodálatos félelmeivel és rajongásaival. Beatrice, a tulvilági, maradhat-e sokáig e világon? — kérdi az új zene, melyet egy gyermek szerelmi vallása teremtett; és a félelmeken átduzzog a gyermek büszkesége, aki lelkében érzi ezt a mindennél többet érő tulvilágot: oda kiáltani e gromba földön, sőt a pokolban is a kárhozattaknak: Én láttam a boldogok reményét!

15. Inter arma silent Musae — mondják; de im, míg e dicsőségvágyó gyermek mohón szívja lelkébe az egész ismert világot (mindazt, amit a világról ismertek és a túlvilágról álmodtak addig: latin költőket és legújabb híreket; filozófiát és vallást, akik örökké duzzogó testvérek): addig a fegyverek csengnek köröskörül: Firenze védi a Pisából előzőtt guelfeket, élükön Ugolino della Gherardesca grófot és az unokáját; visszavezeti, uralomra segíti (1276). És folytonos bajok a gibelinekkel, armá-

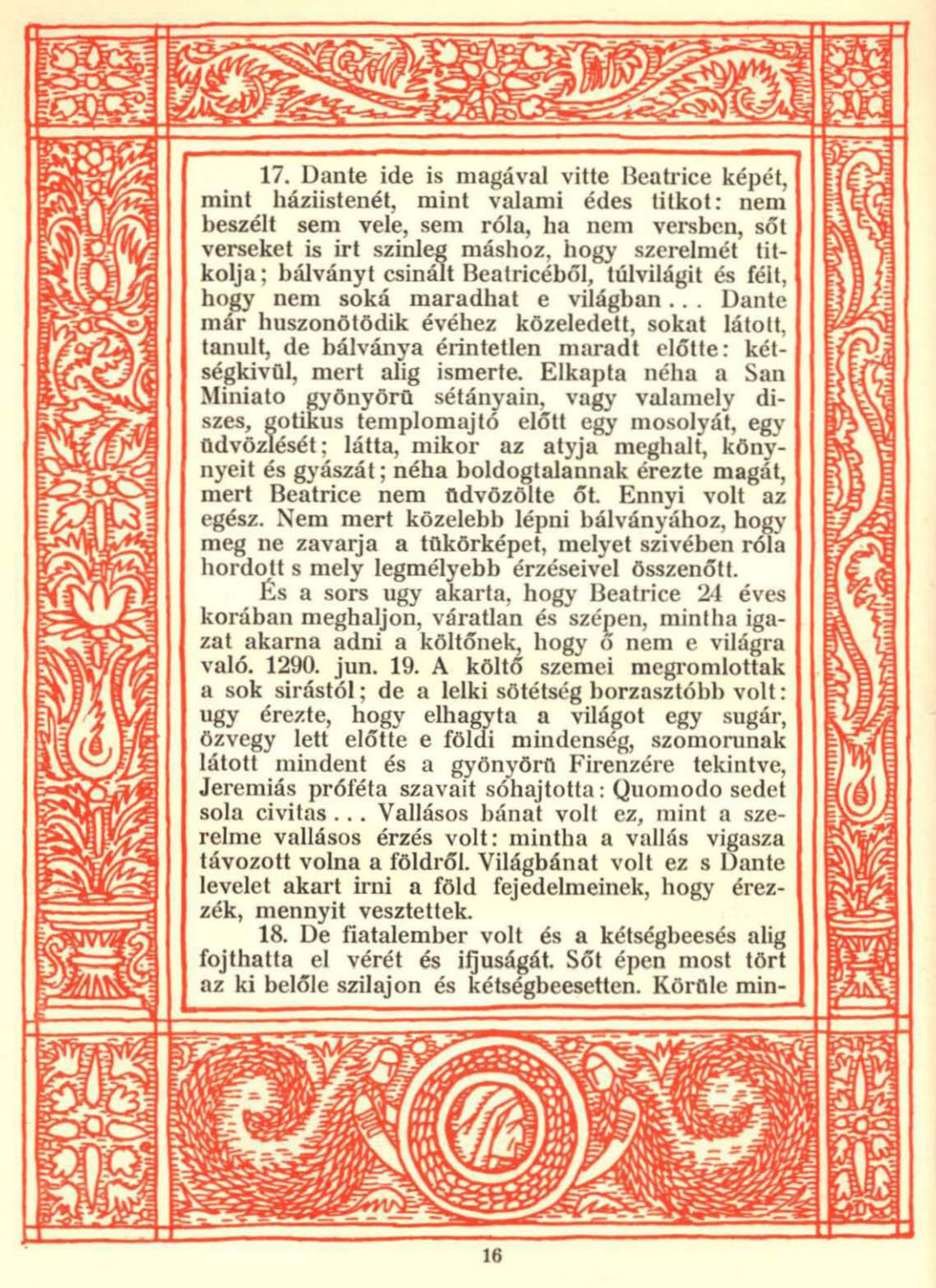

nyok, családi viszályok: míg az új pápa, III. Miklós, Latino biborossal, újra békit: rövid béke, a száműzöttek visszatérnek abban az évben, amikor Habsburgi Rudolf végre — magyar segítséggel — leverve Ottokárt, megszilárdította uralmát. (1278).

Valóban — a pápa maga is érezte bizonynyal — a guelf Anjou uralom tűrhetetlen kezdett lenni. Sziciliában végre összeesküvés tört ki: az Anjouk hiveit lemészárolták: 1282, a híres szicíliai vécsernye! Aragoniai Péter, Manfréd veje foglalta el a trónt: admirálisa a középkor legnagyobb tengeri ütközetében semmisítette meg az Anjou flottáját. Károly fia, Sánta Károly Nápolyba szorult.

Firenze most alkotmányt változtatott: 6 priorra bízta a kormányt, kik kéthavonta változtak: és gibelin nem viselhetett közhivatalt. Firenze erős volt és haladt: a forinthamisítót (Bresciai Ádám mestert) halállal büntették; a várost nagyították; a rabszolgaságot eltörölték; ispotályt csináltak talán ép Beatrice atyjának költségén. És vigyáztak Pisára: Ugolino kényszerült várakat átengedni a guelf városoknak.

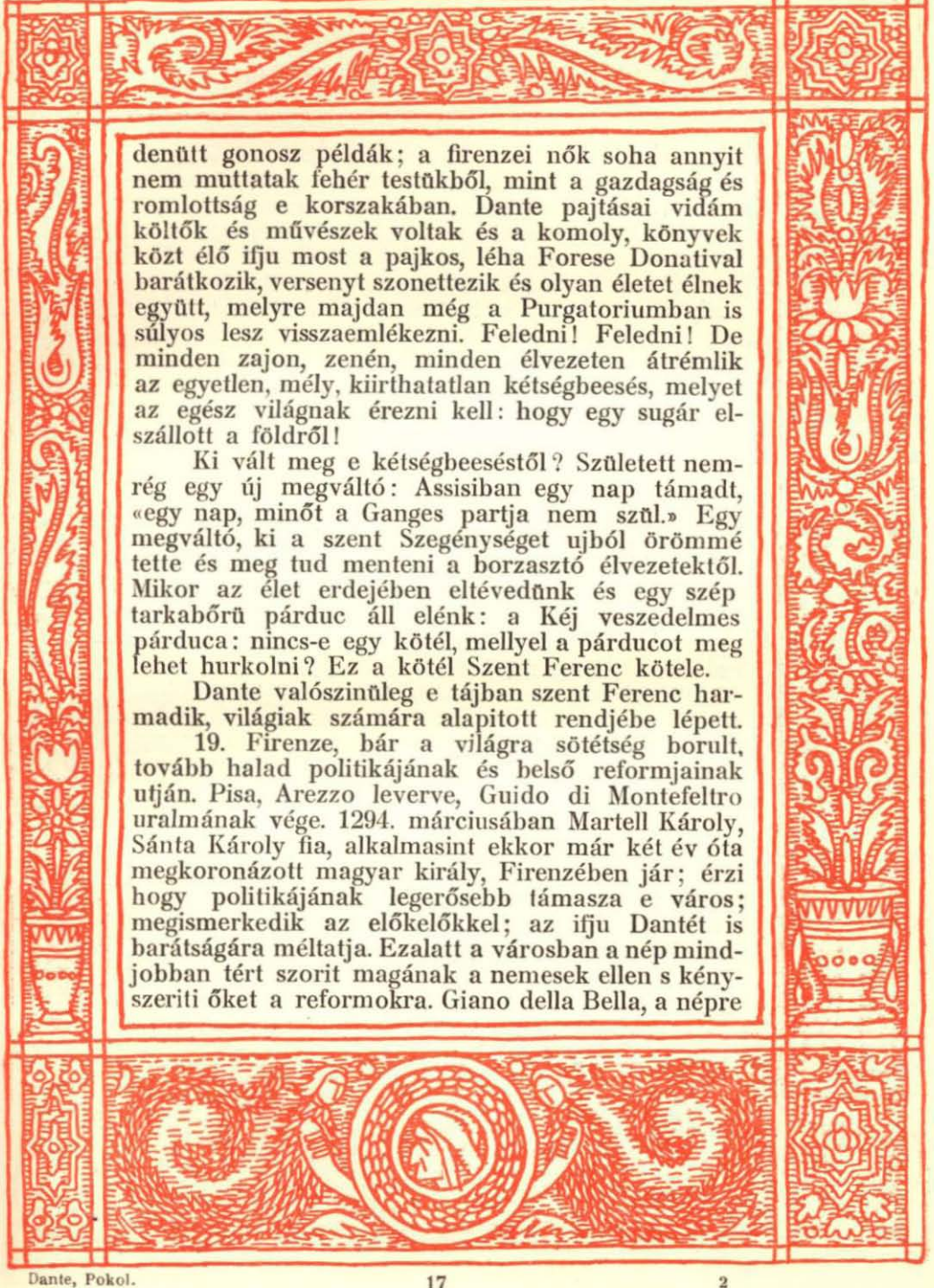
16. De meg volt írva, hogy a szerencse mindennütt forduljon. 1289. júniusában már háboru van: és Dante maga is a katonák soraiban megy Arezzo ellen, amely hirtelen gibellinné lett. (1287-ben még megverte a gibelin Sienát Topponál.) A campaldinói (certomondói) ütközet után nemsokára új háboru: Arezzo után Pisa. A pisai gibelinek, élükön Ruggeri érsekkel, addig áskálódnak, míg Ugolinot árulásról, a várak eladásáról vádolják, börtönben unokáival éhenhalatják. Pisa gibellinné lesz, vezére Guido di Montefeltro, akinek fia Campaldinonál elesett. Pisa ismét ellenséges Firenzével s az ifjú Dante ott harcol Caprona ostrománál a pisaiak ellen...

17. Dante ide is magával vitte Beatrice képét, mint háziistenét, mint valami édes titkot: nem beszélt sem vele, sem róla, ha nem versben, sőt verseket is irt szinleg máshoz, hogy szerelmét titkolja; bálványt csinált Beatriceből, túlvilágít és félt, hogy nem soká maradhat e világban... Dante már huszonötödik évéhez közeledett, sokat látott, tanult, de bálványa érintetlen maradt előtte: kétségkívül, mert alig ismerte. Elkapta néha a San Miniato gyönyörű sétányain, vagy valamely díszes, gotikus templomajtó előtt egy mosolyát, egy üdvözlését; látta, mikor az atyja meghalt, könnyeit és gyászát; néha boldogtalannak érezte magát, mert Beatrice nem üdvözölte őt. Ennyi volt az egész. Nem mert közelebb lépni bálványához, hogy meg ne zavarja a tükörképet, melyet szívében róla hordott s mely legmélyebb érzéseivel összenőtt.

És a sors úgy akarta, hogy Beatrice 24 éves korában meghaljon, váratlan és szépen, mintha igazat akarna adni a költőnek, hogy ő nem e világra való. 1290. jun. 19. A költő szemei megromlottak a sok sirástól; de a lelki sötétség borzasztóbb volt: úgy érezte, hogy elhagyta a világot egy sugár, özvegy lett előtte e földi mindenség, szomorunak látott mindent és a gyönyörű Firenzére tekintve, Jeremiás próféta szavait sóhajtotta: Quomodo sedet sola civitas... Vallásos bánat volt ez, mint a szerelme vallásos érzés volt: mintha a vallás vigasza távozott volna a földről. Világbánat volt ez s Dante levelet akart írni a föld fejedelmeinek, hogy érezék, mennyit vesztek.

18. De fiatalember volt és a kétségbeesés alig fojthatta el vérét és ifjúságát. Sőt épen most tört az ki belőle szilajon és kétségbeesetten. Körüle min-

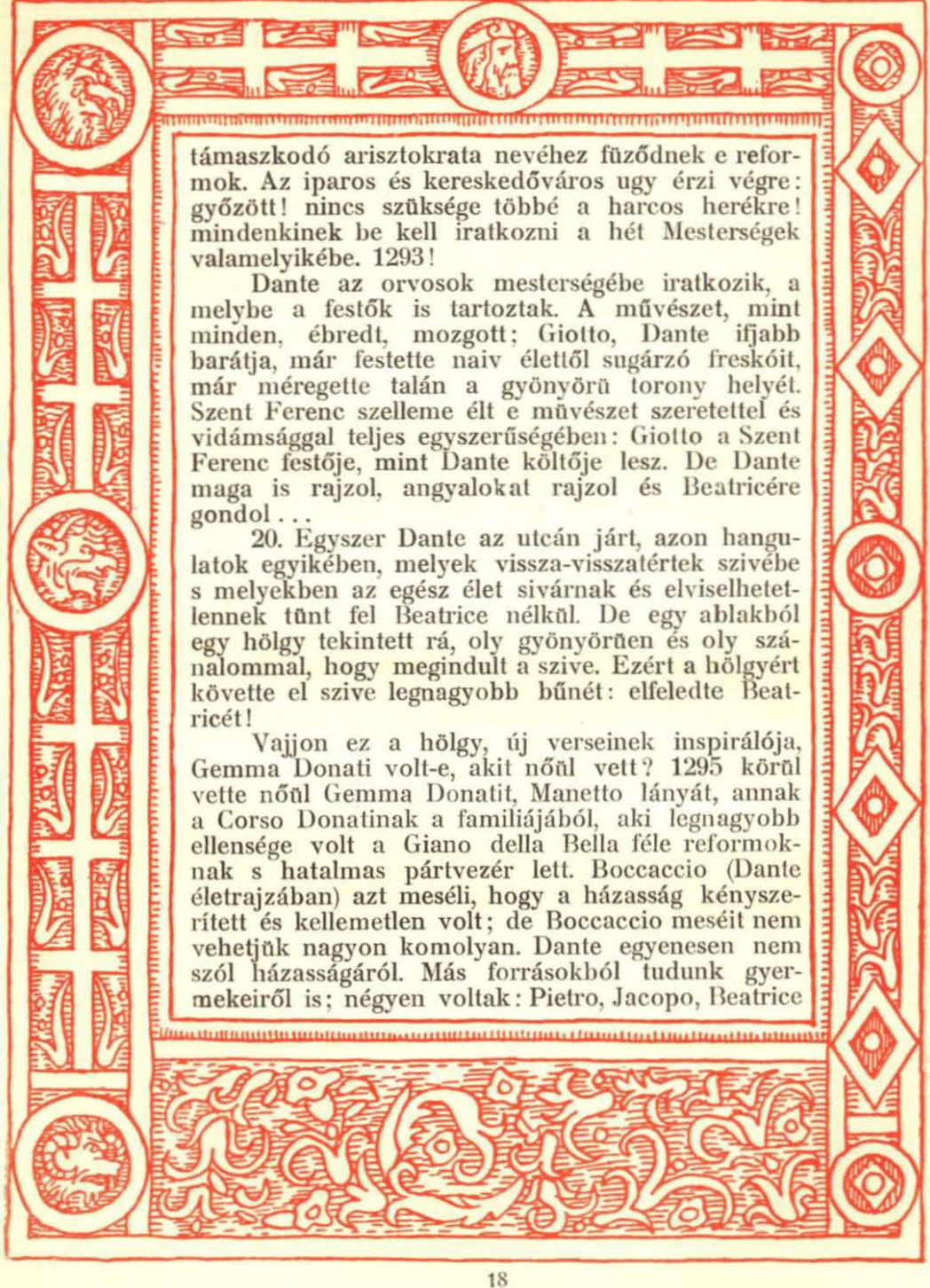

denűt gonosz példák; a firenzei nők soha annyit nem muttatak fehér testükből, mint a gazdagság és romlottság e korszakában. Dante pajtásai vidám költők és művészek voltak és a komoly, könyvek közt élő ifju most a pajkos, léha Forese Donatival barátkozik, versenyt szonettezik és olyan életet élnek együtt, melyre majdan még a Purgatoriumban is súlyos lesz visszaemlékezni. Feledni! Feledni! De minden zajon, zenén, minden élvezeten átrémlik az egyetlen, mély, kiiríthatatlan kétségbeesés, melyet az egész világnak érezni kell: hogy egy sugár elszállott a földről!

Ki vált meg e kétségbeeséstől? Született nemrég egy új megváltó: Assisiban egy nap támadt, «egy nap, minőt a Ganges partja nem szül.» Egy megváltó, ki a szent Szegénységet újból örömmé tette és meg tud menteni a borzasztó élvezetekről. Mikor az élet erdejében eltévedünk és egy szép tarkabőrű párduc áll elénk: a Kéj veszedelmes párduca: nincs-e egy kötél, mellyel a párducot meg lehet hurkolni? Ez a kötél Szent Ferenc kötele.

Dante valószínűleg e tájban szent Ferenc harmadik, világiak számára alapított rendjébe lépett.

19. Firenze, bár a világra sötétség borult, tovább halad politikájának és belső reformjainak útján. Pisa, Arezzo leverve, Guido di Montefeltro uralmának vége. 1294. márciusában Martell Károly, Sánta Károly fia, alkalmasint ekkor már két év óta megkoronázott magyar király, Firenzében jár; érzi hogy politikájának legerősebb támasza e város; megismerkedik az előkelőkkel; az ifju Dantét is barátságára méltatja. Ezalatt a városban a nép mindjebben tért szorít magának a nemesek ellen s kényszeríti őket a reformokra. Giano della Bella, a népre

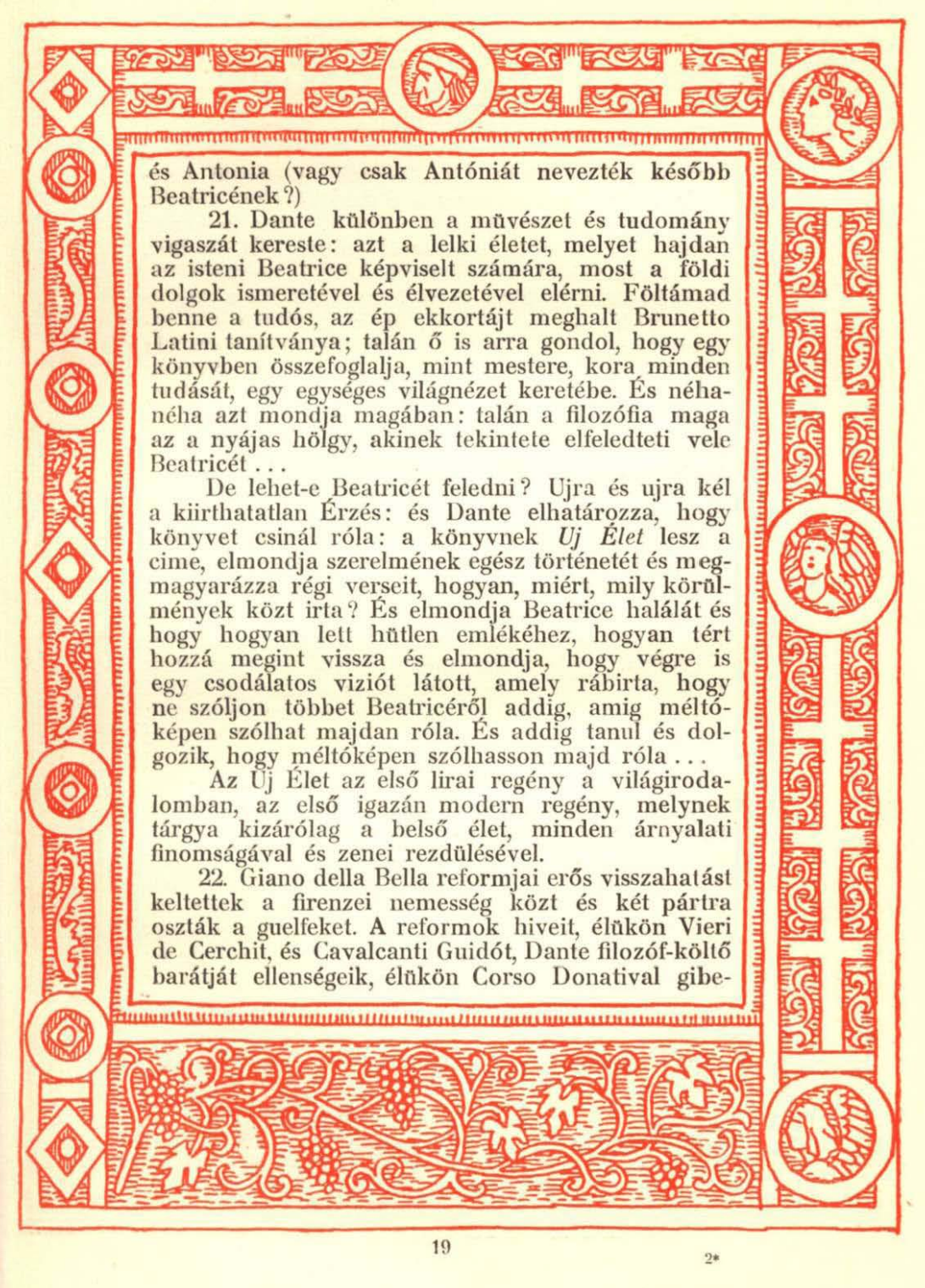

támaszkodó arisztokrata nevéhez fűződnek e reformok. Az iparos és kereskedőváros úgy érzi végre: győzött! nincs szüksége többé a harcos herékre! mindenkinek be kell iratkozni a hét Mesterségek valamelyikébe. 1293!

Dante az orvosok mesterségébe iratkozik, a melybe a festők is tartoztak. A művészet, mint minden, ébredt, mozgott; Giotto, Dante ifjabb barátja, már festette naiv élettől sugárzó freskóit, már méregette talán a gyönyörű torony helyét. Szent Ferenc szelleme élt e művészet szeretettel és vidámsággal teljes egyszerűségében: Giotto a Szent Ferenc festője, mint Dante költője lesz. De Dante maga is rajzol, angyalokat rajzol és Beatricére gondol...

20. Egyszer Dante az utcán járt, azon hangulatok egyikében, melyek vissza-visszatértek szívébe s melyekben az egész élet sivárnak és elviselhetetlennek tűnt fel Beatrice nélkül. De egy ablakból egy hölgy tekintett rá, oly gyönyörűen és oly szánalommal, hogy megindult a szíve. Ezért a hölgyért követte el szíve legnagyobb bűnét: elfeledte Beatricét!

Vajjon ez a hölgy, új verseinek inspirálója, Gemma Donati volt-e, akit nőül vett? 1295 körül vette nőül Gemma Donatit, Manetto lányát, annak a Corso Donatinak a familiájából, aki legnagyobb ellensége volt a Giano della Bella féle reformoknak s hatalmas pártvezér lett. Boccaccio (Dante életrajzában) azt meséli, hogy a házasság kényszerített és kellemetlen volt; de Boccaccio meséit nem vehetjük nagyon komolyan. Dante egyenesen nem szól házasságáról. Más forrásokból tudunk gyermekeiről is; négyen voltak: Pietro, Jacopo, Beatrice

és Antonia (vagy csak Antóniát nevezték később Beatricének?)

21. Dante különben a művészet és tudomány vigaszát kereste: azt a lelki életet, melyet hajdan az isteni Beatrice képviselt számára, most a földi dolgok ismeretével és élvezetével elérni. Föltámad benne a tudós, az ép ekkortájt meghalt Brunetto Latini tanítványa; talán ő is arra gondol, hogy egy könyvben összefoglalja, mint mestere, kora minden tudását, egy egységes világnézet keretébe. És néha-néha azt mondja magában: talán a filozófia maga az a nyájas hölgy, akinek tekintete elfeledteti vele Beatricét...

De lehet-e Beatricét feledni? Ujra és újra kél a kiirthatatlan Érzés: és Dante elhatározza, hogy könyvet csinál róla: a könyvnek *Új Élet* lesz a címe, elmondja szerelmének egész történetét és magyarázza régi verseit, hogyan, miért, mily körülmények közt írta? És elmondja Beatrice halálát és hogy hogyan lett hűtlen emlékéhez, hogyan tért hozzá megint vissza és elmondja, hogy végre is egy csodálatos víziót látott, amely rábirta, hogy ne szóljon többet Beatricéről addig, amíg méltóképen szólhat majdan róla. És addig tanul és dolgozik, hogy méltóképen szólhasson majd róla...

Az *Új Élet* az első lírai regény a világirodalomban, az első igazán modern regény, melynek tárgya kizárólag a belső élet, minden árnyalati finomságával és zenei rezdülésével.

22. Giano della Bella reformjai erős visszahatást keltettek a firenzei nemesség közt és két pártra oszták a guelfeket. A reformok híveit, élükön Vieri de Cerchit, és Cavalcanti Guidót, Dante filozóf-költő barátját ellenségeik, élükön Corso Donatival gibe-

linizmussal vádolták, s vádjaikkal valósággal behajszolták a gibelinizmus felé való közeledésbe. Ez annál könnyebben lehetett, mert V. Celesztin «nagy lemondása» után új pápa került trónra, VIII. Bonifác, ki eltérve elődei mérsékeltbb békitő politikájától, nyilván hatalmi törekvéseket mutatott. Ha a régibb császárok a római világalom visszaállításáról álmodoztak, e pápa viszont egy theokratikus hierarkia alá akarta hajtani a világot. És elég könnyűnek tetszett előtte a guelf Toscanát egyházi provinciává tenni. Más oldalról viszont a tulzó guelfek Sánta Károly számára akartak új meg új támogatást megszavaztatni.

Mindez felébreszté a visszahatást. Dante, aki mint az életbe, művészetbe, tudományba, úgy a politikába is mind intenzívebben vetette magát s 1296-ban már tagja volt a Százak tanácsának, kétségkívül szintén a II. Károly támogatása ellen szavazott. Nemsokára nevet is kapott a két párt: a név Pistojából jött, ahol szintén meghasonlottak egymásközt a guelfek. A gibelinizmushoz közeledőket fehéreknek nevezték, másképp *vadpártnak* is, a tulzó guelfeket feketéknek. Dante kétségkívül híve a reformoknak és féltve a pápától hazája függetlenségét, a fehérekhez csatlakozott, elválva mintegy családja politikájától.

23. Az 1300-ik esztendő, a századfordulás alkalmából a nagyraevő pápa nagy egyházi jubileumot inaugurált. Dante szimbolumokhoz oly fogékony szellemére minden esetre nagy hatással volt az emberiség megváltásának e jubileuma. A saját lelkének megváltása vajudott benne s nem csoda, ha később, mikor e megváltás történetét megírta, szimbolikus idejét e jubiláris év nagyhetére tette. De ez az év különben is fordulópontot jelent életében.

Mindig jobban bemerül a politikába.

Májusban San Gemignanóban jár mint Firenze követe*). Junius 15-kén eléri a legnagyobb méltóságot, amit a köztársaságban el lehetett érni: prior lesz. Ép ekkor fedezték fel a feketék egy összeesküvését: az összeesküvőket száműzték, de velük együtt pártatlanul a fehérek főkolomposait is, hogy béke legyen. Dante pártatlanságát mutatja, hogy az elítéltek közt volt «első barátja» (ő nevezi így) Guido Cavalcanti is. Ugyane hóban megérkezik a pápa követe fra Matteo d'Acquasparta bíboros, akit Bonifác *békitő* címmel küldött és aki azzal kezdte, hogy teljhatalmat kért az államtól. Dante a legenergikusabban ellene szegült: a bíboros kérését visszaautositották. Erre kiátkozta a várost és eltávozott.

Most már valóban azonosították a fehéreket a gibelinekkel. És ez volt Dante minden romlásának oka.

24. Bonifác követte a régi pápai politikát: a legkatolikusabb francia király fivérét, Valois Károlyt behívta *Toscana békitője* címmel. A békitő 1301. szeptemberében fegyverrel jött Firenzébe. A feketét helyezte kormányra, a fehérek főbbjei törvényt elé kerültek és száműzettek.

Dante, akinek pországa még 1300. augusztus 15-ikén lejárt, de ki már azóta is a Százak tanácsában indítványozta *quod de servitio faciendo domino Papae nihil fiat* (1301. jun.), ekkor talán nem is volt Firenzében. Állítólag épen VIII. Bonifáchoz küldték követségbe. Bizonyos az, hogy 1302. jan. 27-ikén messer Cante de' Gabrielli d'Agobbio, az új

*) Amit a régi biográfusok Dante egyéb követségeiről s többek közt a magyarországról is beszélnek, abból alig lehet igaz valami.

podesta makacssági ítéletet hozott ellene, mert az idézésre nem jelent meg: 5000 forint birság, kétévi száműzés Toscanából és a hivatalokból való kizárás volt az ítélet, mely a költőt csalónak és hamisítónak nevezte. Miután a váltságot nem fizette meg, márc. 10-ikén új végzés jött, mely mint rebellist, elevenen való elégetésre ítélte.

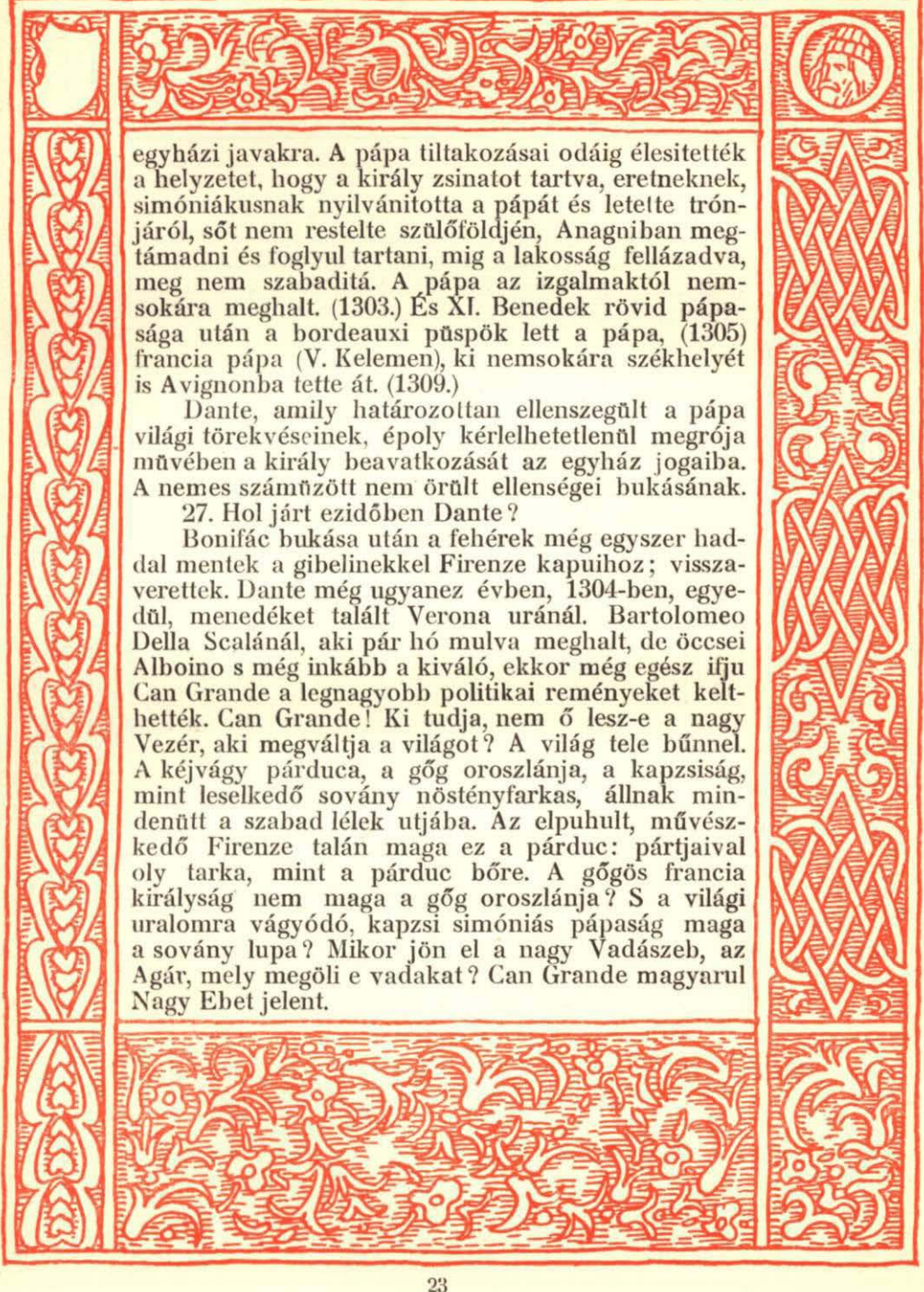
Dante már messze járt.

25. Merre járt? Junius 7-ikén San Godenzóban volt a többi száműzöttel, akik közt ott volt barátja és költőtársa, Cino da Pistoja is. Az apátságban aláírtak egy okmányt, amelyben kötelezték magukat Ugolino di Felicione Ubaldininak vagy utódainak megtéríteni minden kárt, melyet miattuk, vagy érdeklükben szenvedhet 1303 juniusában egy hasonló okiraton már nem szerepel Dante neve: ekkor már elvált társaitól.

A száműzöttek a toscanai gibelinekkel szövetségbe, erőszakkal akartak visszatérni Firenzébe, de minden kísérlet rosszul sikerült. Dante egy darabig velük küzdött; később sértődve és undorral fordult el tőlük; a legerősebb kifejezésekkel szól mindig száműzetésének társairól. Dante nemsokára «magából csinál pártot magának»

26. És jár aztán, városról-városra, mintegy koldulva, Itáliának majdnem minden részén és megtanulja, mily sós kenyér a más kenyere s mily kínos ösvény az idegen lépcsőjén fel és lemenni. A családja pedig Firenzében nyomorog.

Külömben VIII. Bonifác hatalmi törekvései sem sikerültek. A pápaság, mely a legkeresztényibb francia királyság befolyására támaszkodott, maga került a francia királyság befolyása alá. Szép Fülöp francia király, hogy háborúira pénzt szerezzen, adót vetett az

egyházi javakra. A pápa tiltakozásai odáig élesítették a helyzetet, hogy a király zsinatot tartva, eretneknek, simóniakusnak nyilvánította a pápát és letette trónjáról, sőt nem restelte szülőföldjén, Anagninban megtámadni és foglyul tartani, míg a lakosság fellázadva, meg nem szabadítja. A pápa az izgalmaktól nemsokára meghalt. (1303.) És XI. Benedek rövid pápasága után a bordeauxi püspök lett a pápa, (1305) francia pápa (V. Kelemen), ki nemsokára székhelyét is Avignonba tette át. (1309.)

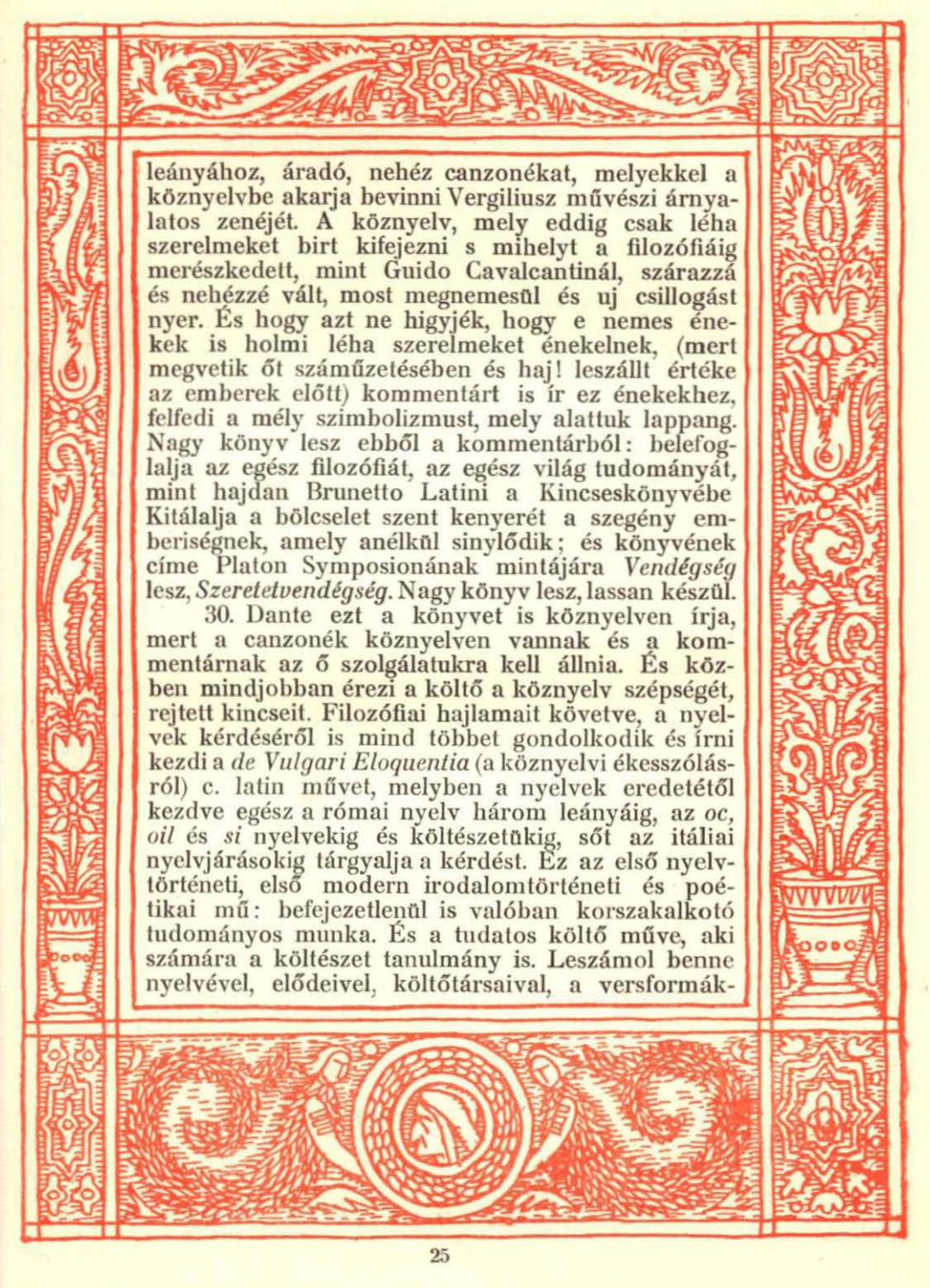
Dante, amely határozottan ellenszegült a pápa világi törekvéseinek, époly kérlelhetetlenül megrója művében a király beavatkozását az egyház jogaiba. A nemes száműzött nem örült ellenségei bukásának.

27. Hol járt ezidőben Dante?

Bonifác bukása után a fehérek még egyszer hadal mentek a gibelinekkel Firenze kapuihoz; visszaverettek. Dante még ugyanez évben, 1304-ben, egyedül, menedéket talált Verona uránál. Bartolomeo Della Scalánál, aki pár hó mulva meghalt, de öccsei Alboino s még inkább a kiváló, ekkor még egész ifju Can Grande a legnagyobb politikai reményeket keltették. Can Grande! Ki tudja, nem ő lesz-e a nagy Vezér, aki megváltja a világot? A világ tele bűnnel. A kéjvágy párduca, a gőg oroszlánja, a kapzsiság, mint leleselkedő sovány nőstényfarkas, állnak mindenütt a szabad lélek utjába. Az elpuhult, művészkedő Firenze talán maga ez a párduc: pártjaival oly tarka, mint a párduc bőre. A gőgös francia királyság nem maga a gőg oroszlánja? S a világi uralomra vágyódó, kapzsi simóniás pápaság maga a sovány lupa? Mikor jön el a nagy Vadászeb, az Agár, mely megöli e vadakat? Can Grande magyarul Nagy Ebet jelent.

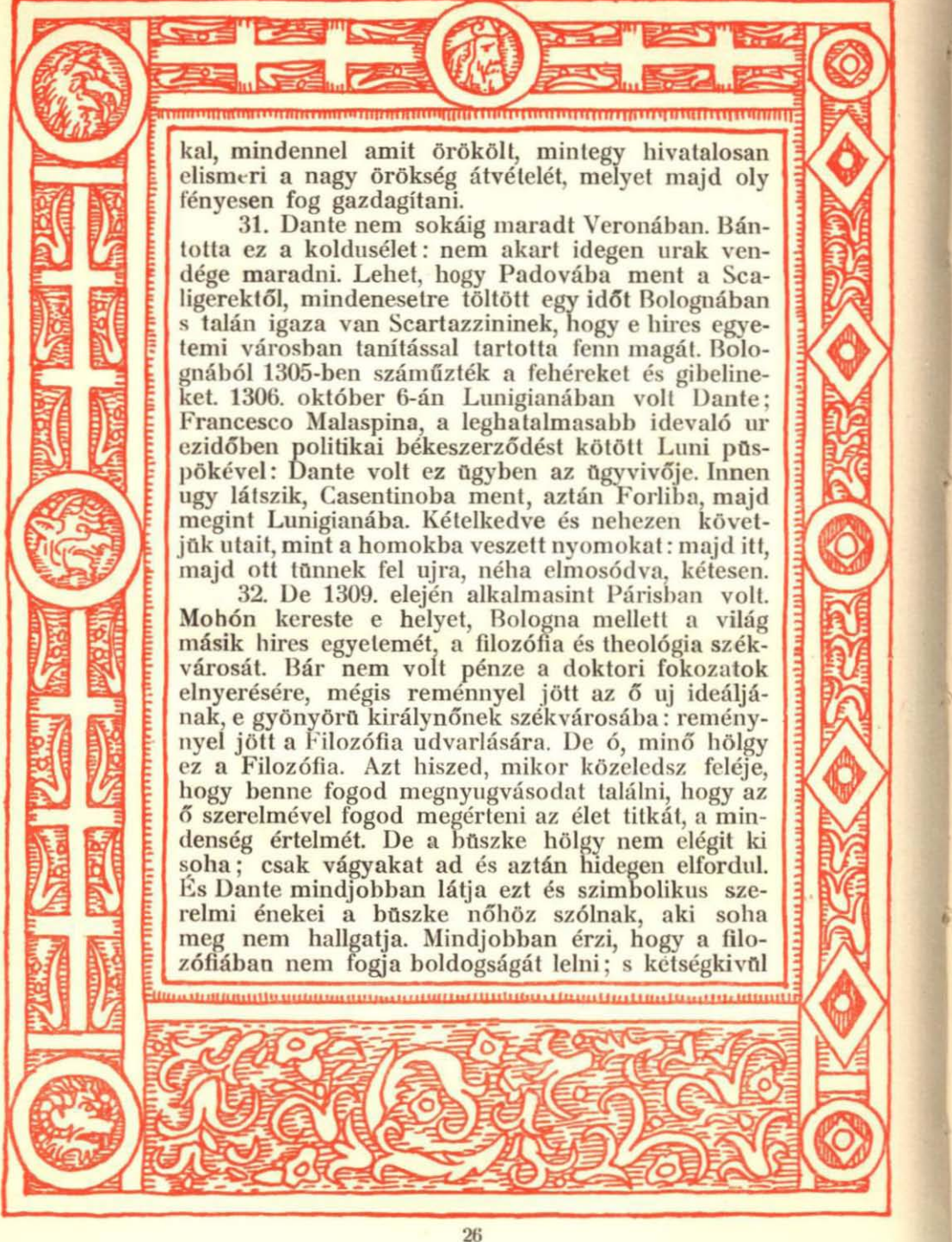
28. Addig a költő menedéket lel e vadak ellen a tudományban, a tudományok összeségében, a filozófiában, mely mindjobban elfoglalja lelkét. A latin írókat forgatja; s görög írók fordításait; Boëthiusnak Vigasztalások c. művében lel vigasztalást és Cicero filozófiai könyveiben, Vergiliusz költőben, akit a középkorban filozófusnak és prófétának is tartottak s akinek művészien finom verselése (mily durva a *köznyelv*, a *si* nyelve ehhez a latinhoz képest!) és prófétai szárnyalása megillették. Nem jósolta-e meg e pogány poéta negyedik eclogájában a kereszténységet, a Szűzet, az égből jött Megváltót, az új aranykort? És nem ő énekelte-e Aeneisében a római császárság világdicsőségét? Dante, a gibelinizmus felé közeledő Dante, mind jobban érzi, hogy ő e rómaiak véreből eredt és semmi köze a Fiesoléből beszármazott csordához. És érzi mindjobban az emberi ész erejét: ah, kétségkívül, az emberi észnek be kell látni a teremtés titkaiba, mint ahogy a pogány Vergiliusz belátott a kereszténységbe. Im: Aquinoi Tamás, kit Anjou Károly csak nemrég oly aljasan megöletett (ha igazat beszél a hír): az egész keresztény vallást képes volt az emberi ésből, Aristoteles filozófiájának segítségével leszámaztatni, (melyet az arab tudósok, Avicenna és Averroész fejtettek ki és kommentáltak). Dante járta volt a skolasztikában: olvasta Aristotelest is, Szent Tamást is.

29. Milyen messze vagyunk Beatricétől! Ha az égből szállott misztikus sugár nem maradt meg a földön: most mi fogunk földi lajtorján az égig emelkedni. Dante új kedvese valóban a filozófia, akiért hűtlen lesz Beatricéhez. És szerelmi verseket ír a filozófiához, mint egy szép hölgyhöz, Isten

leányához, áradó, nehéz canzonékat, melyekkel a köznyelvbe akarja bevinni Vergiliusz művészi árnyaltos zenéjét. A köznyelv, mely eddig csak léha szerelmeket birt kifejezni s míhelyt a filozófiáig merészkedett, mint Guido Cavalcantinál, szárazzá és nehézé vált, most megnemesül és uj csillogást nyer. És hogy azt ne higyjék, hogy e nemes énekek is holmi léha szerelmeket énekelnek, (mert megvetik őt száműzetésében és haj! leszállt értéke az emberek előtt) kommentárt is ír ez énekekhez, felfedi a mély szimbolizmust, mely alattuk lappang. Nagy könyv lesz ebből a kommentárból: belefoglalja az egész filozófiát, az egész világ tudományát, mint hajdan Brunetto Latini a Kincseskönyvébe. Kitalálja a bölcelet szent kenyerét a szegény emberiségnek, amely anélkül sinylődik; és könyvének címe Platon Symposionának mintájára *Vendégség lesz, Szeretevendégség*. Nagy könyv lesz, lassan készül.

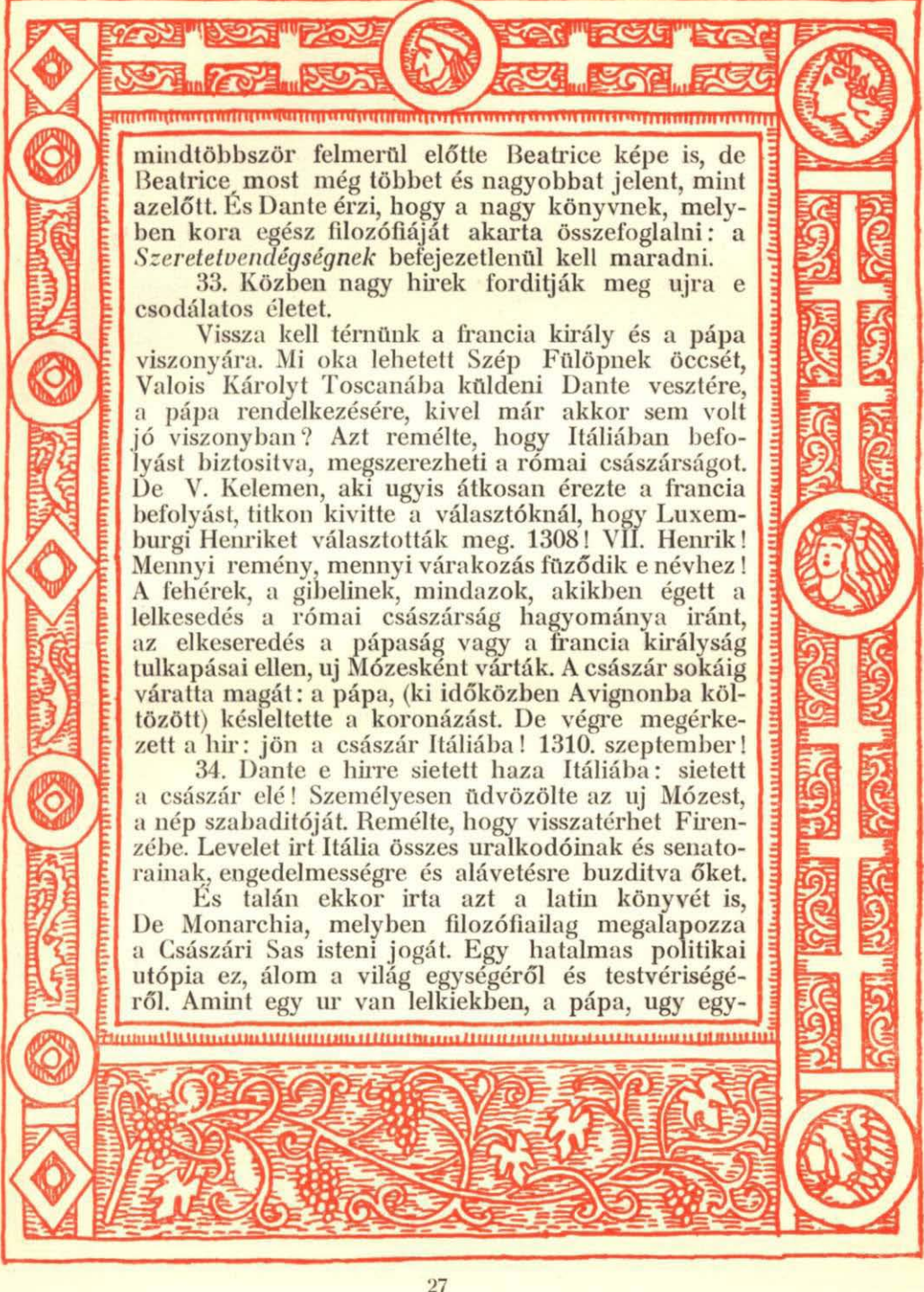
30. Dante ezt a könyvet is köznyelven írja, mert a canzonék köznyelven vannak és a kommentárnak az ő szolgálatukra kell állnia. És közben mindjebben érezi a költő a köznyelv szépségét, rejtett kincseit. Filozófiai hajlamait követve, a nyelvek kérdéséről is mind többet gondolkodik és írni kezdi a *de Vulgari Eloquentia* (a köznyelvi ékesszólásról) c. latin művet, melyben a nyelvek eredetétől kezdve egész a római nyelv három leányáig, az *oc*, *oil* és *si* nyelvekig és költészetükig, sőt az itáliai nyelvjárásokig tárgyalja a kérdést. Ez az első nyelvtörténeti, első modern irodalomtörténeti és poétikai mű: befejezetlenül is valóban korszakalkotó tudományos munka. És a tudatos költő műve, aki számára a költészet tanulmány is. Leszámol benne nyelvével, elődeivel, költőtársaival, a versformák-

kal, mindennel amit örökölt, mintegy hivatalosan elismeri a nagy örökség átvételét, melyet majd oly fényesen fog gazdagítani.

31. Dante nem sokáig maradt Veronában. Bántotta ez a koldusélet: nem akart idegen urak vendége maradni. Lehet, hogy Padovába ment a Scalligerektől, mindenesetre töltött egy időt Bolognában s talán igaza van Scartazzininek, hogy e híres egyetemi városban tanítással tartotta fenn magát. Bolognából 1305-ben száműzték a fehéreket és gibelineket. 1306. október 6-án Lunigianában volt Dante; Francesco Malaspina, a leghatalmasabb idevaló ur ezeitiben politikai békeszerződést kötött Luni püspökével: Dante volt ez ügyben az ügyvivője. Innen úgy látszik, Casentinoba ment, aztán Forliba, majd megint Lunigianába. Kétkedve és nehezen követjük utait, mint a homokba veszett nyomokat: majd itt, majd ott tűnnek fel újra, néha elmosódva, kétesen.

32. De 1309. elején alkalmasint Párisban volt. Mohón kereste e helyet, Bologna mellett a világ másik híres egyetemét, a filozófia és teológia székvárosát. Bár nem volt pénze a doktori fokozatok elnyerésére, mégis reménnyel jött az ő új ideáljának, e gyönyörű királynőnek székvárosába: reménnyel jött a Filozófia udvarlására. De ő, minő hölgy ez a Filozófia. Azt hiszed, mikor közeledsz feléje, hogy benne fogod megnyugvásodat találni, hogy az ő szerelmével fogod megérteni az élet titkát, a mindenség értelmét. De a büszke hölgy nem elégít ki soha; csak vágyakat ad és aztán hidegen elfordul. És Dante mindjobban látja ezt és szimbolikus szerelmi énekei a büszke nőhöz szólnak, aki soha meg nem hallgatja. Mindjobban érzi, hogy a filozófiában nem fogja boldogságát lelni; s kétségkívül

mindtöbbször felmerül előtte Beatrice képe is, de Beatrice most még többet és nagyobbat jelent, mint azelőtt. És Dante érzi, hogy a nagy könyvnek, melyben kora egész filozófiáját akarta összefoglalni: a *Szeretelvendégségnek* befejezetlenül kell maradni.

33. Közben nagy hírek fordítják meg újra e csodálatos életet.

Vissza kell térnünk a francia király és a pápa viszonyára. Mi oka lehetett Szép Fülöpnek öccsét, Valois Károlyt Toscanába küldeni Dante vesztére, a pápa rendelkezésére, kivel már akkor sem volt jó viszonyban? Azt remélte, hogy Itáliában befolyást biztosítva, megszerezheti a római császárságot. De V. Kelemen, aki ugyis átkosan érezte a francia befolyást, titkon kivitte a választóknál, hogy Luxemburgi Henriket választották meg. 1308! VII. Henrik! Mennyi remény, mennyi várákozás fűződik e névhez! A fehérek, a gibelinek, mindazok, akikben égett a lelkesedés a római császárság hagyománya iránt, az elkeseredés a pápaság vagy a francia királyság tulkapásai ellen, uj Mózesként várták. A császár sokáig váratta magát: a pápa, (ki időközben Avignonba költözött) késleltette a koronázást. De végre megérkezett a hír: jön a császár Itáliába! 1310. szeptember!

34. Dante e hírre sietett haza Itáliába: sietett a császár elé! Személyesen üdvözölte az új Mózes, a nép szabadítóját. Remélte, hogy visszatérhet Firenzébe. Levelet irt Itália összes uralkodóinak és szenatorainak, engedelmességre és alávetésre buzdítva őket.

És talán ekkor írta azt a latin könyvét is, De Monarchia, melyben filozófiailag megalapozza a Császári Sas isteni jogát. Egy hatalmas politikai utópia ez, álom a világ egységéről és testvériségéről. Amint egy ur van lelkiekben, a pápa, úgy egy-

nek kell lenni világiakban is: ez a római császár. Mindkettő Istentől van és isteni jogait bizonyítja a Világtörténet. Egyiknek sem szabad a másik jogaiba avatkozni, egyiknek sem szabad a másik ellen törni. Így lesz örök béke.

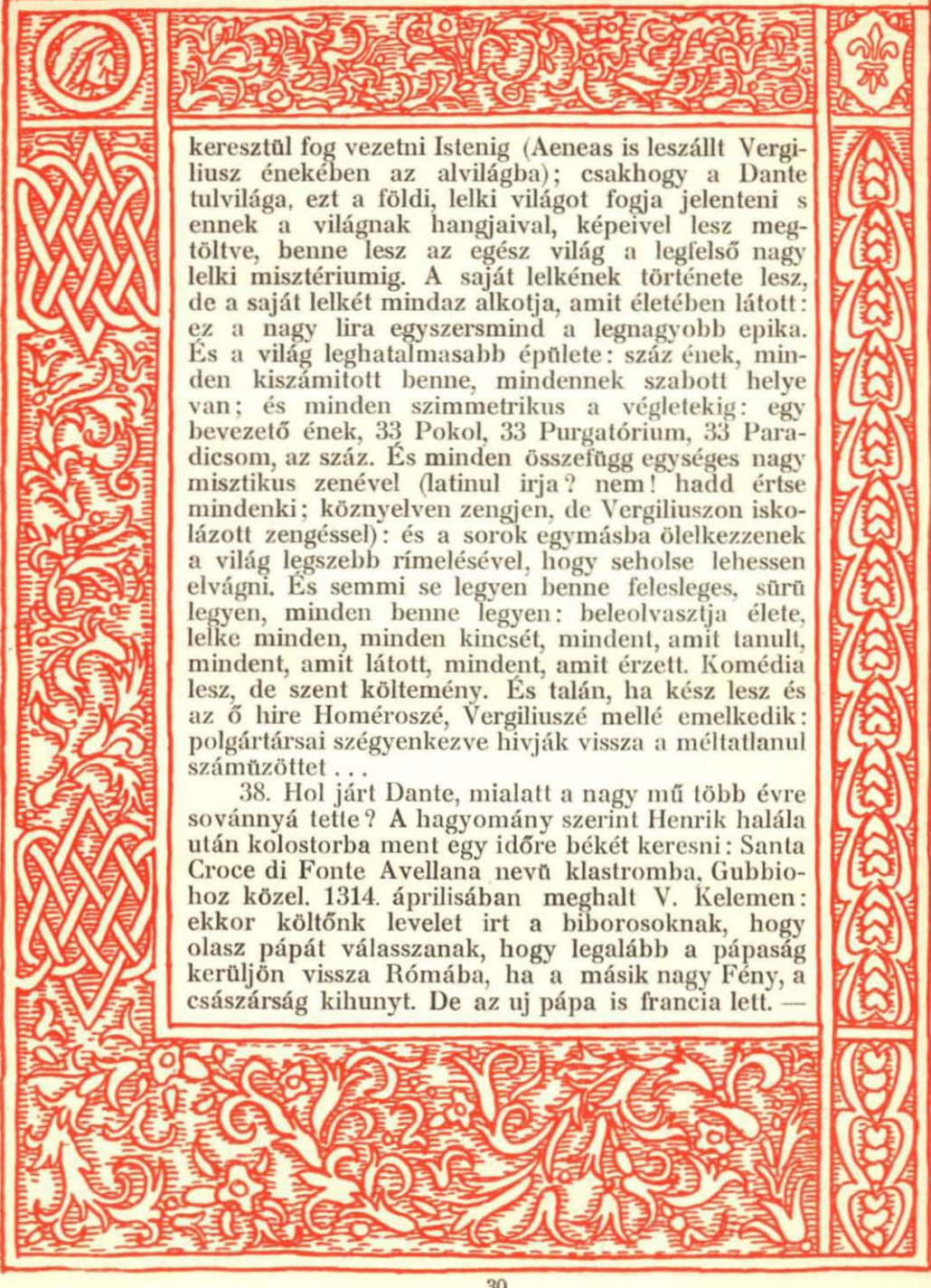
35. De Casentinóban meghallotta Dante, hogy a firenzeiek alávetés helyett heves ellenállásra készülnek. Toscana határszélére utazott, az Arno forrásaihoz s onnan küldött 1311. március 31-ikén szenvedélyes levelet szülővárosa polgáraihoz, hevesen korholva őket lázadásukért a császárnak istenadta tekintélye ellen. A firenzeiek Baldo d'Aguglione reformjával feleltek: kizárták Dantét az amnestiából, megerősítették elíteltetését. Ezalatt vonakodott a császár a hatalmas Firenze felé fordulni: a lombard városokat vette sorba. Dante tehát április 16-ikán VII. Henrikhez írt levelet: bebizonyította, hogy a császári tekintély ellen minden lázadásnak főfészeke Firenze, kérte a császárt, hogy erre forduljon. De Henrik más uton ment Rómába, megkoronáztatta magát egy biborossal és csak visszajövet jött Firenzéhez. Egy hónapig hiába ostromolva, ott hagyta; a következő évben a nápolyi királyság elfoglalására indult, utban, Sienában megbetegedett, Buonconventóban meghalt 1313. aug. 24-ikén.

36. És ekkor a költő élete nagy reményeit veszve látta és egyszerre megértett mindent. Megértette, hogy életének nagy hibája az volt, hogy elfeledte Beatricét, az égből jött misztikus sugárt, akiben egyedül találhatja meg az ember a boldogságot. Megértette, hogy az ember hiába küzd a maga elszakadt és csip-csup erejével és tudományával: ahhoz, hogy ős célját elérhesse, nyugalomát

meglelhesse, hogy *haza találjon*, segítség kell, egy sugár az Istentől, amaz ősi Lénytől, akiben szeretettel egyesül mindaz, mit itt a földön szerte elegyülni látunk, akiben minden ellentétek megoldást találnak. Segítő sugár kell, nevezzük e sugarat Vallásnak, Malasztnak, Beatricének, akárminek. Belátta, hogy az ember magában nem tehet és nem tudhat semmit; de e sugár segítségével megtisztulhat és felemelkedhetik az Istenig, az Epétől a Mézig. Belátta, hogy a tudomány, a filozófia is csak úgy szállhat, ha ez égi Erő ad neki szárnyakat.

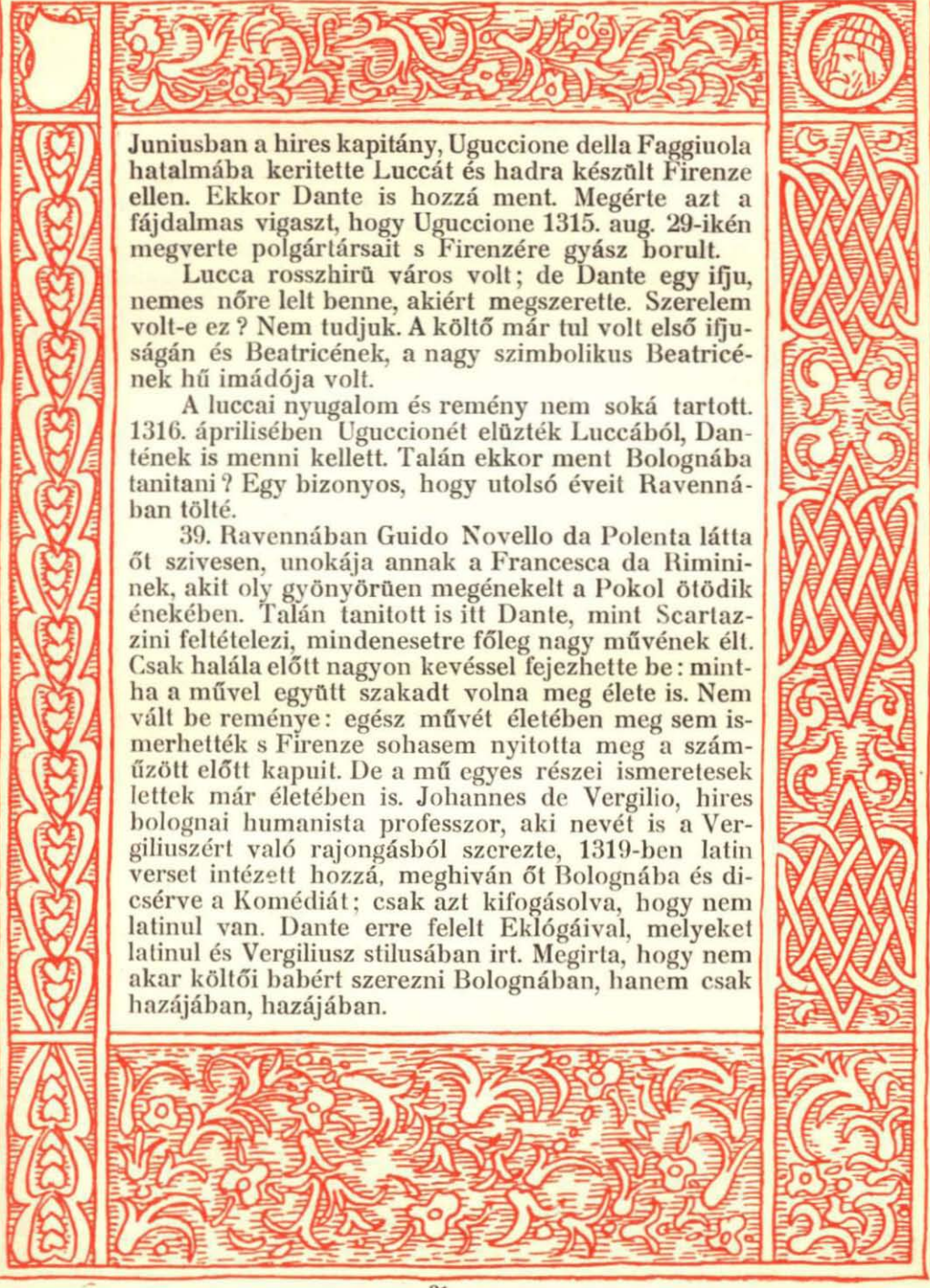
Megértette, hogy egész élete egy nagy kerülő volt, melyen ez igazságához jutott. De nem felesleges kerülő. A rossz a jó eszköze. Keresztül kellett mennie minden Poklokon és megtisztulnia minden Purgatoriumban, míg *haza* juthatott lelkének Paradicsomába, szegény eltévedt ember. Érezte, hogy az emberi tudás és művészet drága vezetője volt e poklokon és purgatoriumokon át, habár a paradicsomba csak Beatrice vezethette is. Sőt úgy érezte, hogy a pogány Vergiliuszt, kiben az emberi tudást és művészetet megszemélyesítve látta, maga Beatrice küldötte utjába, hogy vezesse a Nagy Kerülön, addig, míg majdan maga az égi Hölgy át nem veszi a vezetéset.

37. És ekkor Dante abbahagyva tudományos terveit és munkáit, visszatért nagy, misztikus álmához, melyre annyiszor gondolt, melyet annyiszor elhagyott s melyben Beatrice dicsőségét egy hatalmas, az egész világot átölelő vízióval fogja ünnepelni. Egy nagy kalandos utazás víziójával, mint a korabeli merész felfedezők érdekes utazásai ismeretlen világrészekbe; csak hogy az ő utazása, mint a régi naiv látnok barátok víziója, a tulvilágokon

keresztül fog vezetni Istenig (Aeneas is leszállt Vergiliusz énekében az alvilágba); csakhogy a Dante tulvilága, ezt a földi, lelki világot fogja jelenteni s ennek a világnak hangjaival, képeivel lesz megtöltve, benne lesz az egész világ a legfelső nagy lelki misztériumig. A saját lelkének története lesz, de a saját lelkét mindaz alkotja, amit életében látott: ez a nagy lira egyszermind a legnagyobb epika. És a világ leghatalmasabb épülete: száz ének, minden kiszámított benne, mindennek szabott helye van; és minden szimmetrikus a végletekig: egy bevezető ének, 33 Pokol, 33 Purgatórium, 33 Paradicsom, az száz. És minden összefügg egységes nagy misztikus zenével (latinul írja? nem! hadd értse mindenki; köznyelven zengjen, de Vergiliuszon iskolázott zengéssel): és a sorok egymásba ölekezzenek a világ legszebb rímelésével, hogy seholy lehessen elvágni. És semmi se legyen benne felesleges, sűrű legyen, minden benne legyen: beleolvastja élete, lelke minden, minden kincsét, mindent, amit tanult, mindent, amit látott, mindent, amit érzett. Komédia lesz, de szent költemény. És talán, ha kész lesz és az ő hire Homéroszé, Vergiliuszé mellé emelkedik: polgártársai szígyenkezve hívják vissza a méltatlanul száműzöttet . . .

38. Hol járt Dante, mialatt a nagy mű több évre sovánnyá tette? A hagyomány szerint Henrik halála után kolostorba ment egy időre békét keresni: Santa Croce di Fonte Avellana nevű klostomba, Gubbiohoz közel. 1314. áprilisában meghalt V. Kelemen: ekkor költőnk levelet irt a biborosoknak, hogy olasz pápát válasszanak, hogy legalább a pápaság kerüljön vissza Rómába, ha a másik nagy Fény, a császárság kihunyt. De az új pápa is francia lett. —

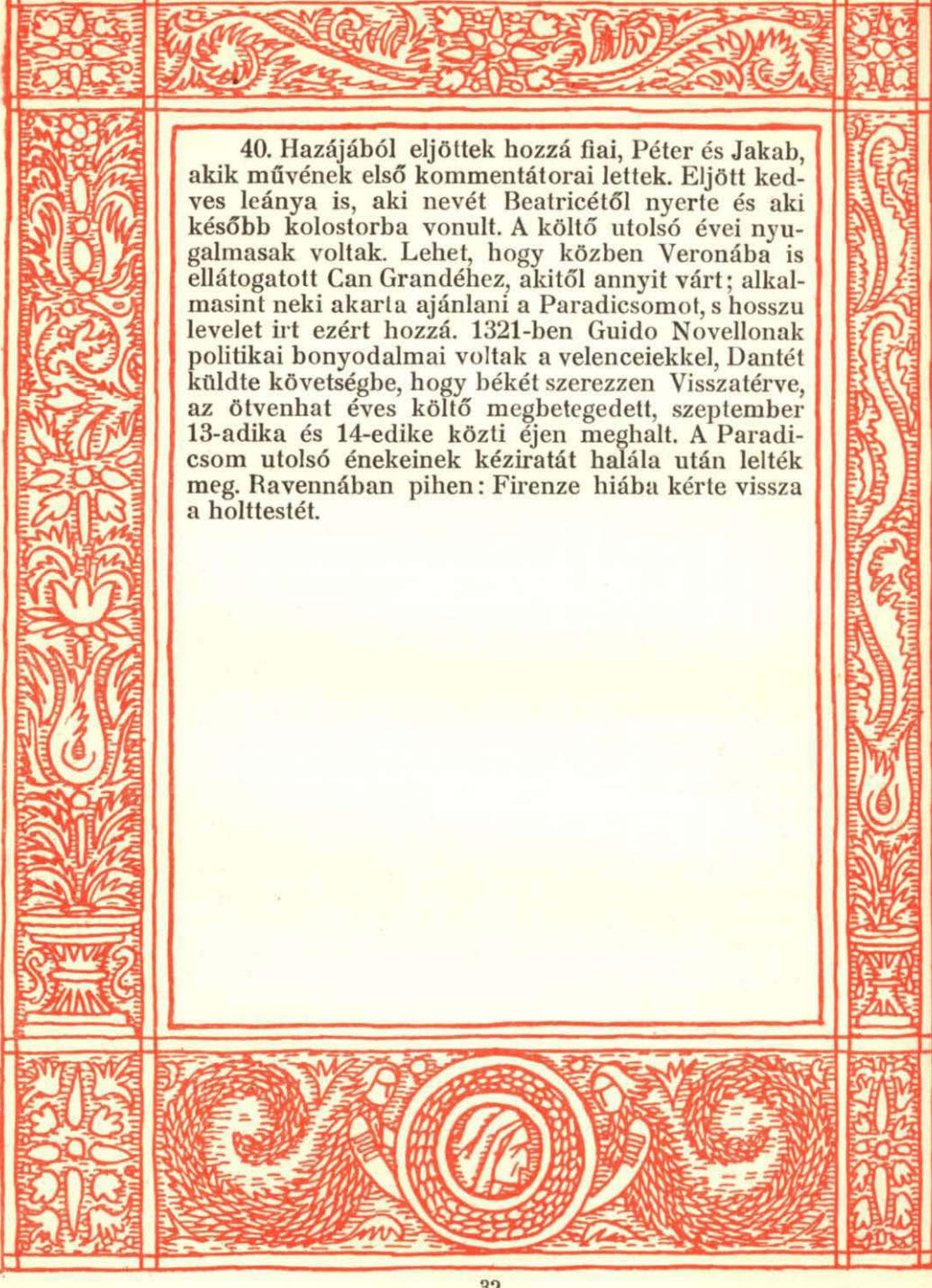

Juniusban a híres kapitány, Ugucione della Faggiuola hatalmába kerítette Luccát és hadra készült Firenze ellen. Ekkor Dante is hozzá ment. Megérte azt a fájdalmas vigaszt, hogy Ugucione 1315. aug. 29-ikén megverte polgártársait s Firenzére gyász borult.

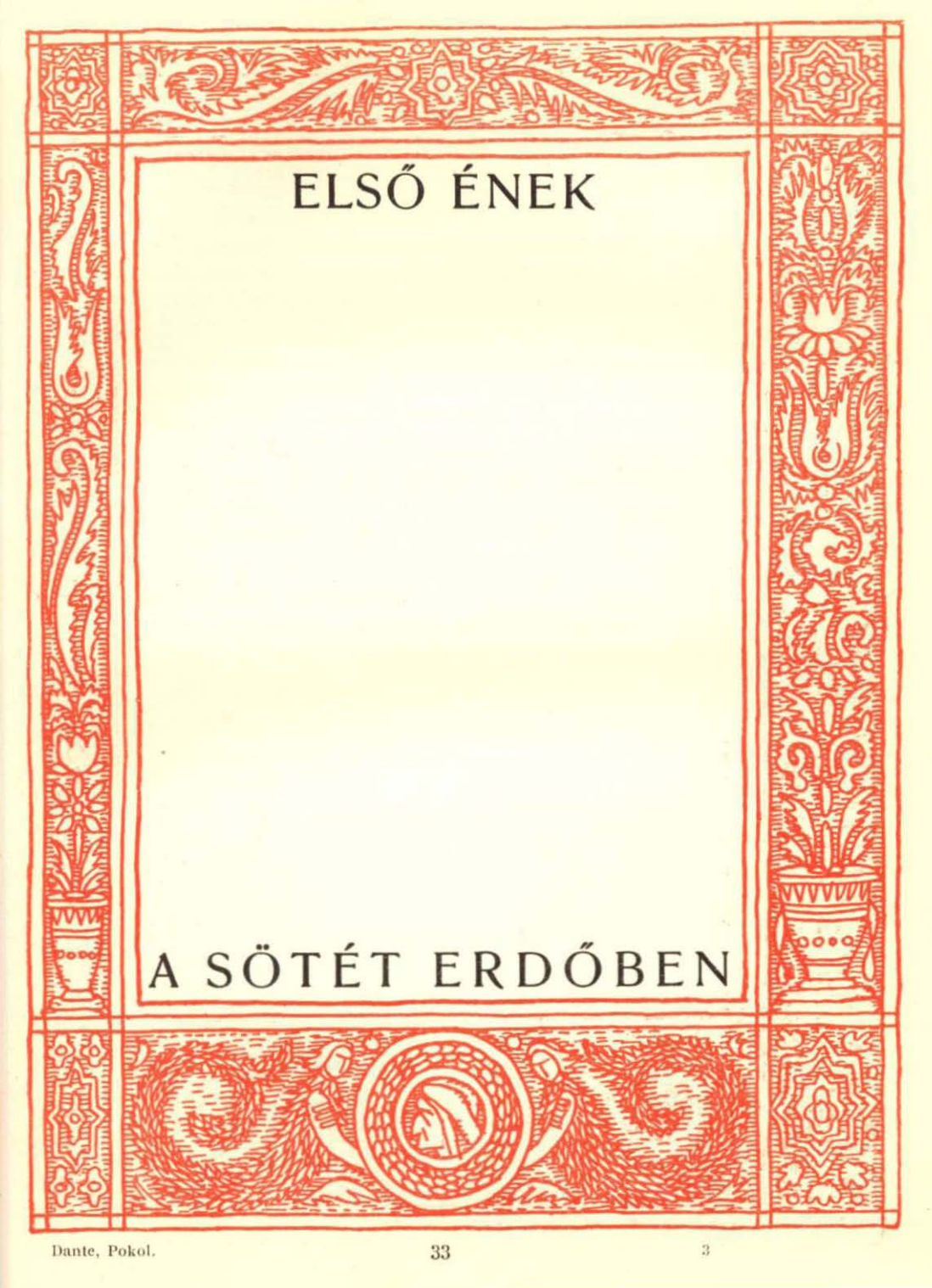
Lucca rosszhírű város volt; de Dante egy ifju, nemes nőre lelt benne, akiért megszerette. Szerellem volt-e ez? Nem tudjuk. A költő már tul volt első ifjuságán és Beatricének, a nagy szimbolikus Beatricének hű imádója volt.

A luccai nyugalom és remény nem soká tartott. 1316. áprilisében Ugucionét elűzték Luccából, Dantének is menni kellett. Talán ekkor ment Bolognába tanítani? Egy bizonyos, hogy utolsó éveit Ravennában tölté.

39. Ravennában Guido Novello da Polenta látta őt szívesen, unokája annak a Francesca da Rimini-nek, akit oly gyönyörűen megénekelt a Pokol ötödik énekében. Talán tanított is itt Dante, mint Scartazzini feltételezi, mindenesetre főleg nagy művének élt. Csak halála előtt nagyon kevéssel fejezhetette be: mint ha a művel együtt szakadt volna meg élete is. Nem vált be reménye: egész művét életében meg sem ismerhették s Firenze sohasem nyitotta meg a száműzött előtt kapuit. De a mű egyes részei ismeretesekek lettek már életében is. Johannes de Vergilio, híres bolognai humanista professzor, aki nevét is a Vergiliuszért való rajongásból szerezte, 1319-ben latin verset intézett hozzá, meghíván őt Bolognába és dicsérve a Komédiát; csak azt kifogásolva, hogy nem latinul van. Dante erre felelt Eklógáival, melyeket latinul és Vergiliusz stílusában írt. Megírta, hogy nem akar költői babért szerezni Bolognában, hanem csak hazájában, hazájában.

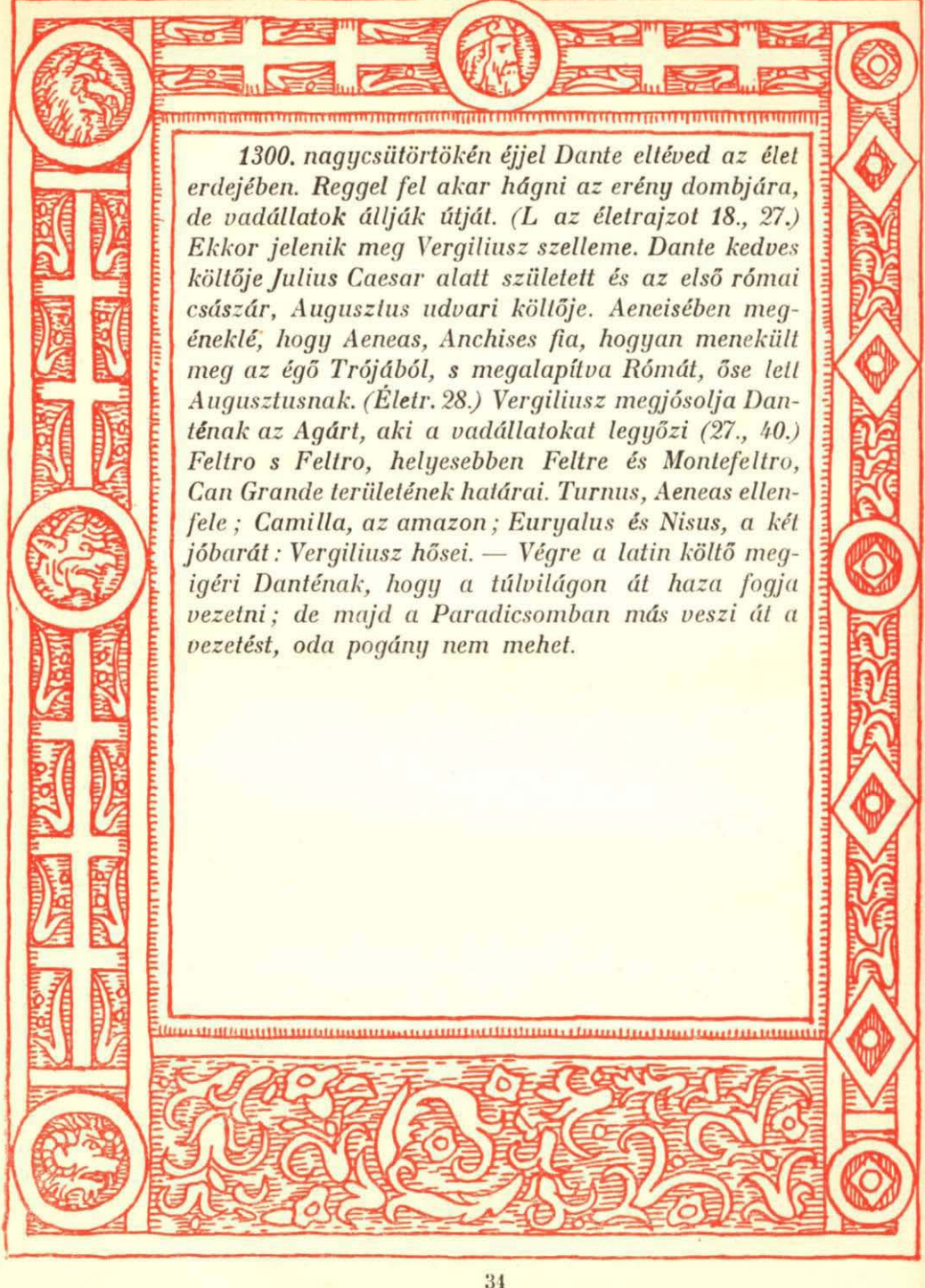

40. Hazájából eljöttek hozzá fiai, Péter és Jakab, akik művének első kommentátorai lettek. Eljött kedves leánya is, aki nevét Beatricétől nyerte és aki később kolostorba vonult. A költő utolsó évei nyugalmasak voltak. Lehet, hogy közben Veronába is ellátogatott Can Grandéhez, akitől annyit várt; alkalmasint neki akarta ajánlani a Paradicsomot, s hosszú levelet írt ezért hozzá. 1321-ben Guido Novellonak politikai bonyodalmai voltak a velenceiekkel, Dantét küldte követségbe, hogy békét szerezzen Visszatérve, az ötvenhat éves költő megbetegedett, szeptember 13-adika és 14-edike közti éjen meghalt. A Paradicsom utolsó énekeinek kéziratát halála után lelték meg. Ravennában pihen: Firenze hiába kérte vissza a holttestét.

ELSŐ ÉNEK

A SÖTÉT ERDŐBEN

1300. nagycsütörtökén éjjel Dante eltéved az élet erdejében. Reggel fel akar hágni az erény dombjára, de vadállatok állják útját. (L az életrajzot 18., 27.) Ekkor jelenik meg Vergiliusz szelleme. Dante kedves költője Julius Caesar alatt született és az első római császár, Augusztus udvari költője. Aeneisében megéneklé, hogy Aeneas, Anchises fia, hogyan menekült meg az égő Trójából, s megalapítva Rómát, őse lett Augusztusnak. (Életr. 28.) Vergiliusz megjósolja Danténak az Agárt, aki a vadállatokat legyőzi (27., 40.) Feltro s Feltro, helyesebben Feltre és Montefeltro, Can Grande területének határai. Turnus, Aeneas ellenfele; Camilla, az amazon; Euryalus és Nisus, a két jóbarát: Vergiliusz hősei. — Végre a latin költő megígéri Danténak, hogy a túlvilágon át haza fogja vezetni; de majd a Paradicsomban más veszi át a vezetést, oda pogány nem mehet.

EL MECC DEL
CAMIN DI
NOSTRA VITA
MI RITROVA I
PER VNA
SELVA SCVRA

Che la dicitua un
era smarita .

E t quincadre qual era e cosa dura
esta selua seluaggia & aspra 7 forte
che nel pensier rihoua la paura .

Az emberélet útjának felén 1
egy nagy sötétlő erdőbe jutottam,
mivel az igaz utat nem lelém.

Ó szörnyű elbeszélni mi van ottan, 4.
s milyen e sűrű, kúsza, vad vadon:
már rágondolva reszketek legottan.

A halál sem sokkal rosszabb, tudom. 7.
De hogy megértsd a Jót, mit ott találtam,
hallanod kell, mit láttam az úton.

Akkortájt olyan álmódzva jártam: 10.
nem is tudom, hogyan kerültem arra,
csak a jó útról valahogy leszálltam.

De mikor rábukkantam egy hegyaljra, 13.
hol véget ért a völgy, mély, mint a pince,
melyben felébredt lelkem aggodalma,
a hegyre néztem s láttam, hogy gerince 16.
már a csillag fényébe öltözött,
mely másnak drága vezetője, kincse.

Igy bátorságom kissé visszajött, 19.
mely távol volt szivemből teljes éjjel,
melyet töltöttem annyi kín között.

Es mint ki tengerről jött, sok veszéllyel, 22.
amint kiért lihegve, visszafordul,
még egyszer a vad vizen nézni széllyel:

úgy lelkem, még remegve borzalomtul 25.
végignézett a kiállt úton újra,
melyen még élve senkisémet jutott túl.

Majd fáradt testemet kissé kifujva 28
megint megindulék a puszta lejtőn,
mindég alsóbb lábam feszítve súlyra.

És im, amint meredni kezdte lejtőm, 31.
egy fűrge, könnyű párdac tűnt élembe
szép, foltos bőrrel, csábosan, megejtőn.

S nem tágitott utamból tarka képe, 34.
inkább elzárta s úgy előmbe hágott,
hogy futni fordultam már, visszalépve.

De hajnal aranyozta a világot 37.
s feljött a nap azon csillagsereggel,
mely véle volt, midőn e szép csodákat

megmozdítá Isten az első reggel: 40.
úgy hogy nekem reményt az ellenségre
vínom párduccal s tarka szörnyeteggel

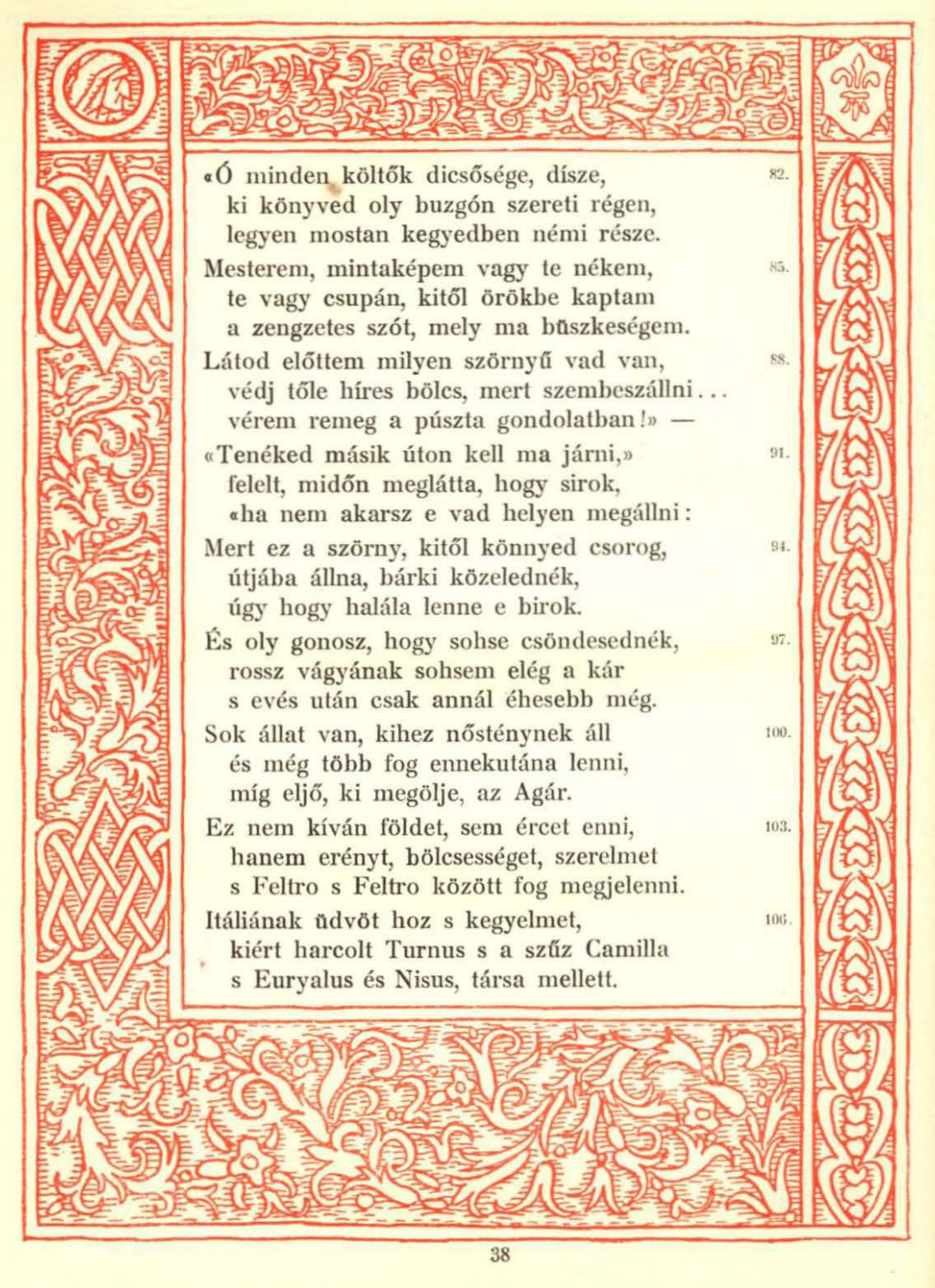
adott az óra s évszak édessége; 43.
de jaj! a félelem megint leláncolt,
feltűnván egy oroszlán szörnyű képe:

mely emelt fővel közeledni látszott 46
s dühös éhséggel zsákmányát kereste,
úgy hogy a lég tőle remegni látszott.

S egy nőstényfarkas, melynek vézna teste 49.
terhesnek tűnt föl minden céda vággyal
s ki miatt lőn már annyi népnek veszte.

Ez megbénított olyan bénasággal, 52.
hogy elvesztém a magasság reményét
a láttából eredő gyávasággal.

- És mint ki lesné kocka nyereményét, 55.
ha jó a pillanat mely vakra forgat,
búsan átkozza játékos merényét:
- olyanná tön engem e nyugtalan vad, 58
mely újra elűzött a magasságtól
ama vidékre, ahol a nap hallgat.
- És mig így én, távol a napvilágtól 61
tépődtem: im valakit mintha látnék:
rekedtnek tűnt fel hosszú némaságtól.
- Jött a nagy pusztában; s én rákiálték 64.
amint megláttam: «Könyörülj meg rajtam,
akárki vagy, igaz ember vagy árnyék!»
- Felelt: «Nem ember, ember régen voltam. 67.
Szüleim Mantovából mindaketten
lombardok voltak; de már rég megholtam.
- Bár későcskén, *sub Julio* születtem, 70.
jó Augusztus alatt Rómában éltem,
hívén a régi, hazug istenekben.
- Költő valék és versben elregéltem, 73
mint menekült, míg nagy Ilion égett,
Anchises jámbor magzata az éjben.
- De mondd, mi hajt a völgybe vissza téged? 76.
Mért nem törekszel fel a szép halomra,
melyen kívül nem lelhetsz üdvösséget?»
- «Vergiliusz vagy hát s ajkadról omla 79.
ama hatalmas ének égi vize?»
feleltem s szégyen szállt a homlokomra.

-
- «Ó minden költők dicsősége, dísze, 82.
ki könyved oly buzgón szereti régen,
legyen mostan kegyedben némi része.
- Mesterem, mintaképem vagy te nékem, 85.
te vagy csupán, kitől örökbe kaptam
a zengzetes szót, mely ma büszkeségem.
- Látod előttem milyen szörnyű vad van, 88.
védj tőle híres bölcs, mert szembeszállni...
vérem remeg a púszta gondolatban!» —
- «Tenéked másik úton kell ma járni,» 91.
felelt, midőn meglátta, hogy sirok,
«ha nem akarsz e vad helyen megállni:
- Mert ez a szörny, kitől könnyed csorog, 94.
útjába állna, bárki közelednék,
úgy hogy halála lenne e birok.
- És oly gonosz, hogy sohse csöndesednék, 97.
rossz vágyának sohsem elég a kár
s evés után csak annál éhesebb még.
- Sok állat van, kihez nősténynek áll 100.
és még több fog ennekutána lenni,
míg eljő, ki megölje, az Agár.
- Ez nem kíván földet, sem ércet enni, 103.
hanem erényt, bölcsességet, szerelmet
s Feltro s Feltro között fog megjelenni.
- Itáliának üdvöt hoz s kegyelmet, 106.
kiért harcolt Turnus s a szűz Camilla
s Euryalus és Nisus, társa mellett.

Minden városon által űzi, vija 109.
e rossz vadat, míg a pokolba szálland,
honnét az ő s irigység fényre hívta.

Miért is úgy hiszem, javadra váland, 112.
ha most követsz és az én vezetésem
útat neked az örök helyre tárand,

hol elszorúlsz majd annyi szenvedésen, 115
láttán a sok keserves antik árnyak
s az új halált kívánó bús nyögésen.

Onnan azokhoz mégy, kik bízva várnak 118.
a tűzben is, mert egykor, úgy remélik,
— bármikor, — a boldog seregbe szállnak.

S ha te is vágysz felhágni majd az égig, 121.
lesz egy lélek, ki méltóbb nálam arra,
vele hagylak, nem kísérhetlek végig.

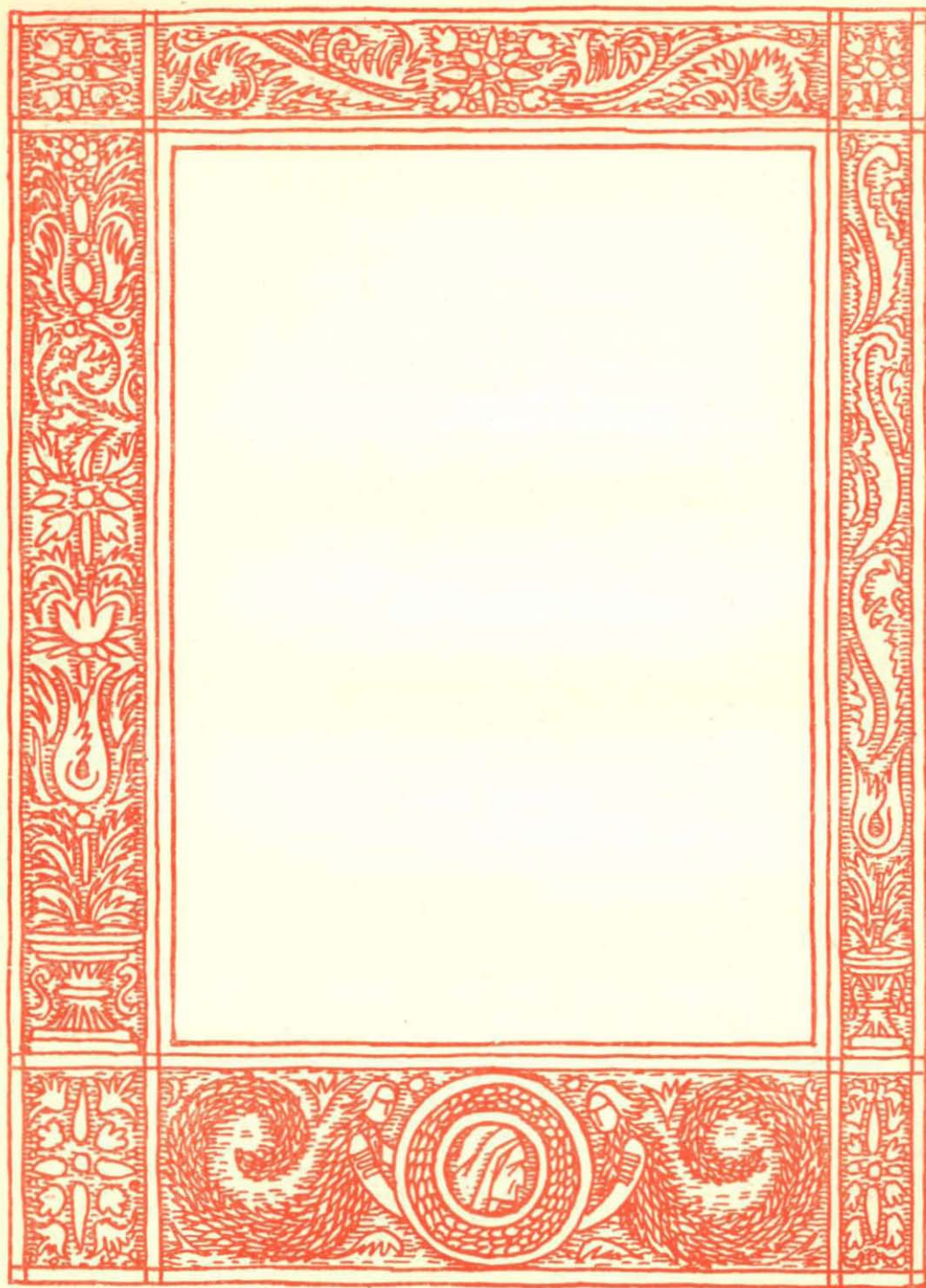
Mert a Császár, kinek fenn áll hatalma, 124.
általam (mert törvénye ellen éltem)
nem engedi, hogy nyílna birodalma.

Úr mindenütt s ott kormányoz az égben, 127.
ó boldog, kit oda választ az üdvre,
hol városában ül királyi székben!»

S én szóltam: «Költő, kérlek könyörögve 130.
azon Istenre, kit te nem ismertél,
hogy ne jussak ennyi kínra se többre,

hogy ahova ígérted, elvezetnél, 133.
hogy lássam a szent Péter kapuját
s a szörnyű jajt a kárhozott seregnél.»

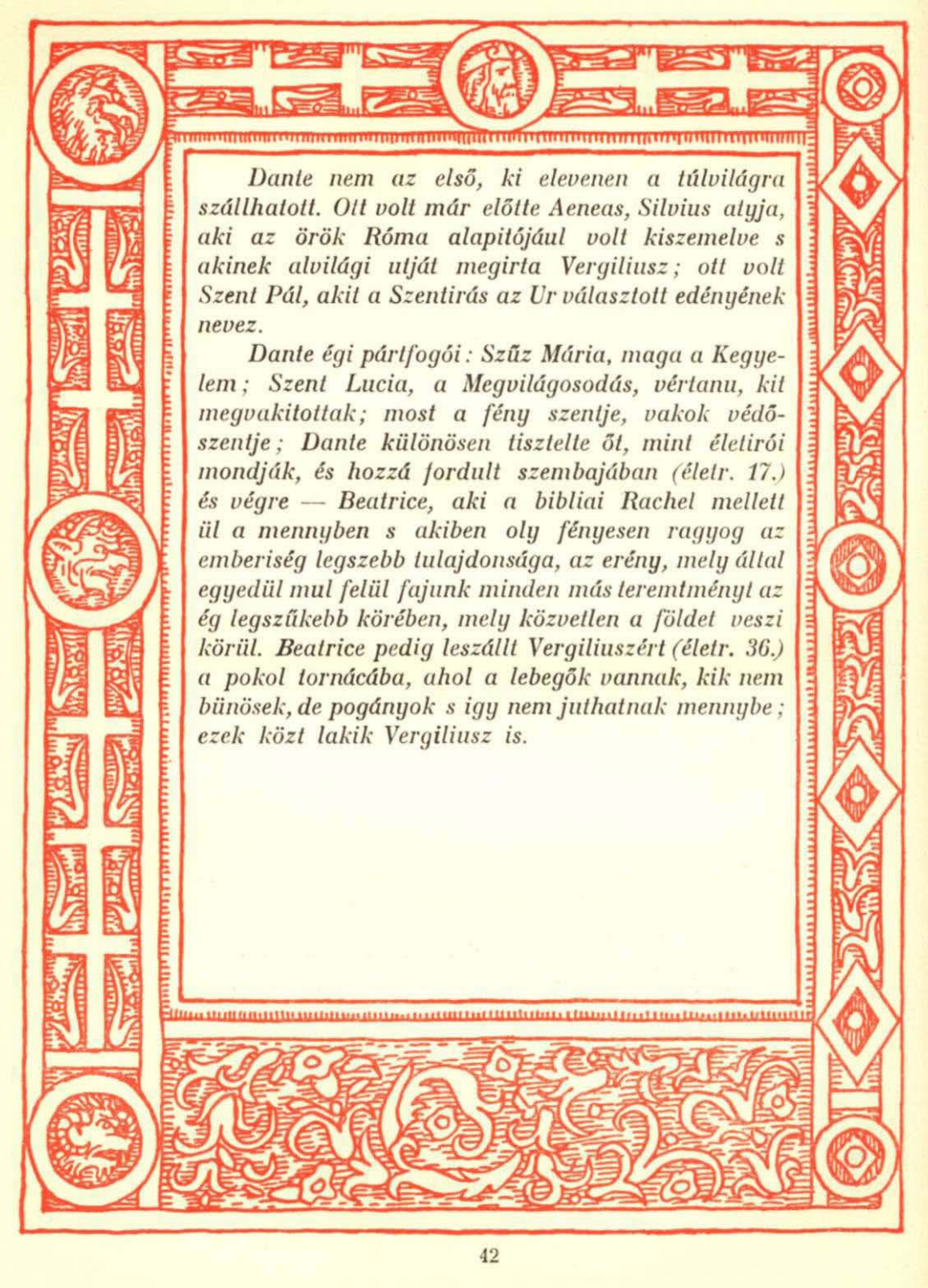
Elindult és én követtem nyomát. 136.

MÁSODIK ÉNEK

VERGILIUSZ ÉS BEATRICE

Dante nem az első, ki elevenen a túlvilágra szállhatott. Ott volt már előtte Aeneas, Silvius atyja, aki az örök Róma alapítójául volt kiszemelve s akinek alvilági útját megírta Vergiliusz; ott volt Szent Pál, akit a Szentírás az Ur választott edényének nevez.

Dante égi pártfogói: Szűz Mária, maga a Kegyelem; Szent Lucia, a Megvilágosodás, vértanu, kit megvakítottak; most a fény szentje, vakok védőszentje; Dante különösen tisztelte őt, mint életirői mondják, és hozzá fordult szembajában (életr. 17.) és végre — Beatrice, aki a bibliai Rachel mellett ül a mennyben s akiben oly fényesen ragyog az emberiség legszebb tulajdonsága, az erény, mely állal egyedül mul felül fajunk minden más teremtményt az ég legszűkebb körében, mely közvetlen a földet veszi körül. Beatrice pedig leszállt Vergiliuszért (életr. 36.) a pokol tornácába, ahol a lebegők vannak, kik nem bűnösök, de pogányok s így nem juthatnak mennybe; ezek közt lakik Vergiliusz is.

Eltávozott a nap, megjött az éjjel s a földi lelkek fáradalma, búja enyhén oszlott a barna légbe széjjel.	1.
Csak én magam készültem háborúra a szánalommal épúgy, mint az úttal, melyet emlékem híven rajzol újra.	4.
Ó Múzsza, nagy szellem, tiéd ez új dal, ó lélek, aki írod, amit láttam, nemességed elválik majd ezúttal!	7.
Kezdém: «Ó költő, vezető barátom! vizsgáld erőmet, vajjon tehetős-e, mielőtt útra mernéd bízni bátran?»	10.
Te regélted, hogy Silviusnak őse még mint romlandó testnek viselője lett halhatatlan dolgok ismerőse:	13.
Azért, ha a Gonoszság Gyülölkője kegyelte őt elgondolván, ki és mi, és hogy mily nagy hatás árad ki tőle, azt nem méltatlan emberészbe vésni, mert az Istennek fenn az égi honban Róma atyjául őt tetszett kinézni.	16.
Amely s aki — hogy a valót kimondjam — öröktől voltak rendelve a helyre, hol nagy Péter utóda ül a trónban.	19.
S oly dolgokat látott útján, (amelyre éneket mondtál), melyekből kisarjadt a pápa dísze, s az ő győzedelme.	22.
	25.

Aztán e tájra szállt még, hogy bizalmat
adjon, a Választott Edény, a hitre,
amely az üdvnek útján első harmat. 28.

De én, hogy menjek? Engemet ki hitt le?
nem vagyok Aeneas, se Pál, se lélek
kit én vagy bárki méltónak tekintne. 31.

Azért, ha mégis ilyen útra térek,
félek, hogy balga lennék, balga bátor.
Bölcs vagy; megértesz jobban, mint beszélek.» 34.

S mint kit tervében újabb terve gátol
s amit előbb akart, most nem akarja,
úgy, hogy egészen eláll szándokától: 37.

úgy néztem én fel e setét hegyaljra;
új fontolás emésztvén vágyamat meg,
melynek oly gyors volt első diadalma. 40.

«Ha jól értettem fontoló szavad meg», —
felelt a nagyszívű költőnek árnya —
«lelkedben téged gyávaság ragadt meg, 43.

melynek az embert meg-megcsapja szárnya,
hogy tisztos szándokától visszaretten,
mint félős bestiát ijeszti álma. 46.

Hogy hát ez urrá ne legyen szivedben,
elmondom, mit hallottam, ami rábirt,
hogy megsajnáltalak és idejöttem. 49.

A *lebegők* közt voltam mostanáig 52.
s egy üdvözült hölgy szólított, felém jött
oly szép, hogy kértem, parancsolna bármit

Csillagnál jobban csillagszeme fénylett s beszélni kezdett halkán, csupa kellem, szavában angyalok zenéje rémlett:	55.
«Ó szolgálatkész mantuai szellem, kinek a híred áll még a világon s megáll, míg a világ lesz, bármi ellen:	58.
sors üldözöttje, nékem jóbarátom áll, gátolva az útján, puszta partnál, hogy gyáván már-már megfordulni látom.	61.
S félek, hogy tévelygésben oly zavart már az után, mit hallék az égben róla, hogy segítségre vágyam késve hajt már.	64.
De menj! talán majd ád az ékes szóra menj! amivel csak mentséget remélhet, segítsd s szívemnek légy vigasztalója.	67.
Beatrice vagyok ki menni kérlek, jöttem, ahova vágyom visszatérni, szerelem hitt le s teszi, hogy beszéljek.	70.
Gyakran foglak majd tégedet dicsérni, ha majd megint az Úr elébe térek.»	73.
Elnémult akkor s én kezdtem beszélni:	
«Erénynek hölgye, kinek egy erényed teszi, hogy fajunk fölülmúlja minden tartalmát az ég legszűkebb körének, parancsod olyan gyönyörnek tekintem, hogy itt <i>későnek</i> tetszenék a <i>kész</i> ; szükség arról többet beszélni nincsen.	76. 79.

De mondd, hogyan lehet, hogy mitse félsz 82
e mély középpontig *onnan* leszállni,
ahova vágyad égve visszanez?»

«Mert oly buzgón látszol tudásra várni, 85
elmondom hát» — felelte — «nem titok,
miért nem félek *onnan* idejárni.

Félni csak oly dolgoktól lehet ok, 88
amelyeknek hatalmából baj érhet;
másoktól nem, mert ártalmatlanok.

Engem az Isten, Ővé a dicséret, 91
úgy alkotott, hogy kínokat nem érzem,
és lángotok hozzám közel se férhet.

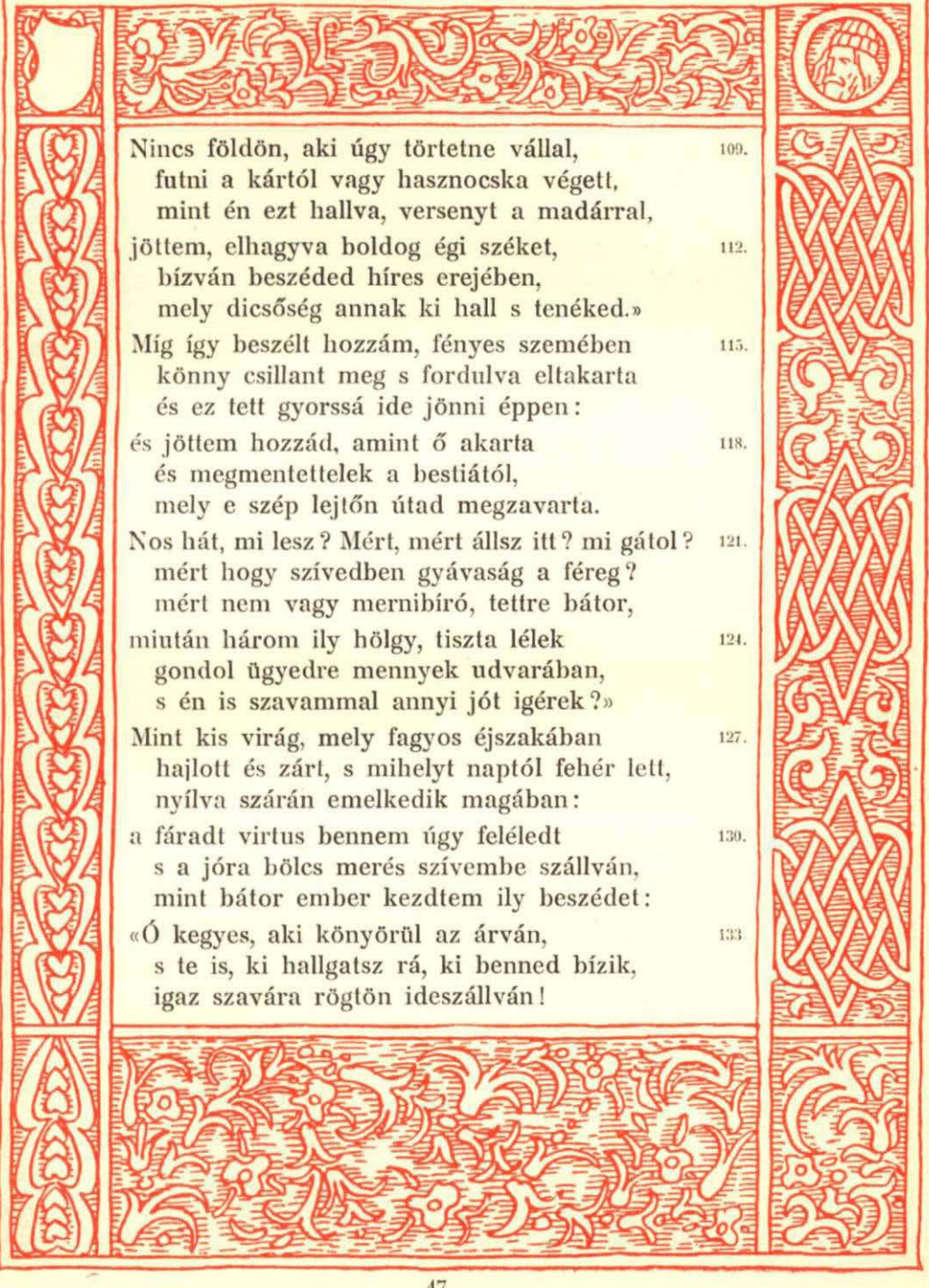
Szent Hölgy ül fönnyen, ki a szenvedésen, 94
amelyhez küldlek, oly szánalmat érez,
hogy rést ütött a zordon Végezésen.

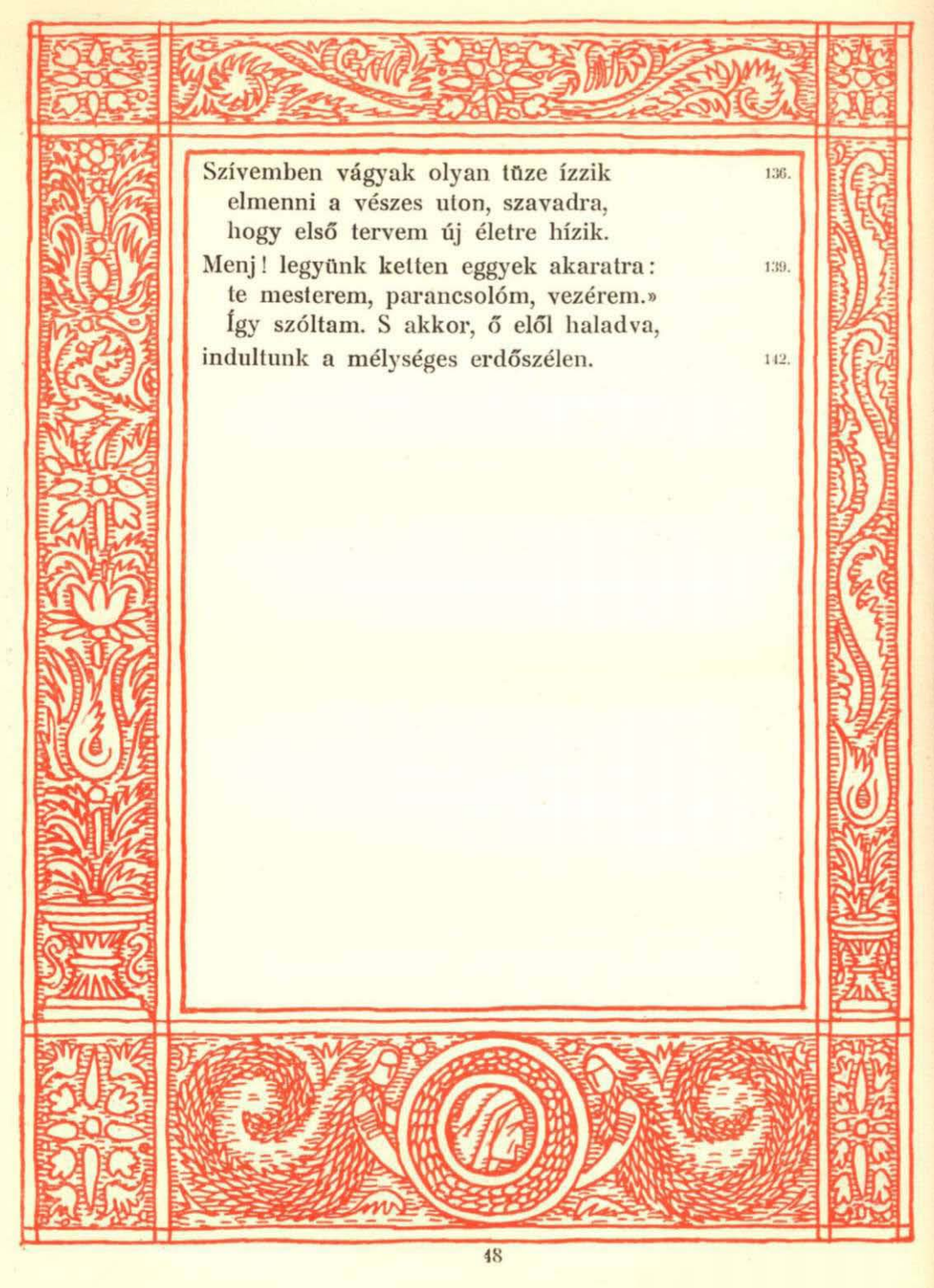
Ez kérve fordult Lúcia szívéhez, 97
s szólt: «Segítségért eped egy híved lent:
rád bízom őt, ki annyi sebből vérez».

Lúcia, ki gyűlöl minden kegyetlent, 100
jött, ahol ős Ráchelnek állt a széke,
ki mellé engem ültetett kötött rend,

s szólt: «Beatrice, Isten büszkesége, 103
mért nem segíted azt, ki úgy szeret,
miattad rá se néz a léha népre?»

Nem hallod amint sírva kesereg? 106
nem látod, amint küzd a zord halállal,
hullásban, mely nagyobb mint tengerek!»

-
- Nincs földön, aki úgy törtetne vállal, 109.
futni a kártól vagy hasznocska végett,
mint én ezt hallva, versenyt a madárral,
jöttem, elhagyva holdog égi széket, 112.
bízván beszéded híres erejében,
mely dicsőség annak ki hall s tenéked.»
- Míg így beszélt hozzám, fényes szemében 115.
könny csillant meg s fordulva eltakarta
és ez tett gyorsá ide jönni éppen:
és jöttem hozzád, amint ő akarta 118.
és megmentettelek a bestiától,
mely e szép lejtőn útagd megzavarta.
- Nos hát, mi lesz? Mért, mért állsz itt? mi gátol? 121.
mért hogy szívedben gyávaság a féreg?
mért nem vagy mernibíró, tettere bátor,
mintán három ily hölgy, tiszta lélek 124.
gondol ügyedre mennyek udvarában,
s én is szavammal annyi jót ígérek?»
- Mint kis virág, mely fagyos éjszakában 127.
hajlott és zárt, s mihelyt naptól fehér lett,
nyílván szárán emelkedik magában:
- a fáradt virtus bennem úgy feléledt 130.
s a jóra bölcs merés szívembe szállván,
mint bátor ember kezdtem ily beszédet:
- «Ó kegyes, aki könyörtül az árván, 133
s te is, ki hallgatsz rá, ki benned bízik,
igaz szavára rögtön ideszállván!

Szívemben vágyak olyan tüze ízzik
elmenni a vészes uton, szavadra,
hogy első tervem új életre hízik.

136.

Menj! legyünk ketten eggyek akaratra:
te mesterem, parancsolóm, vezérem.»

139.

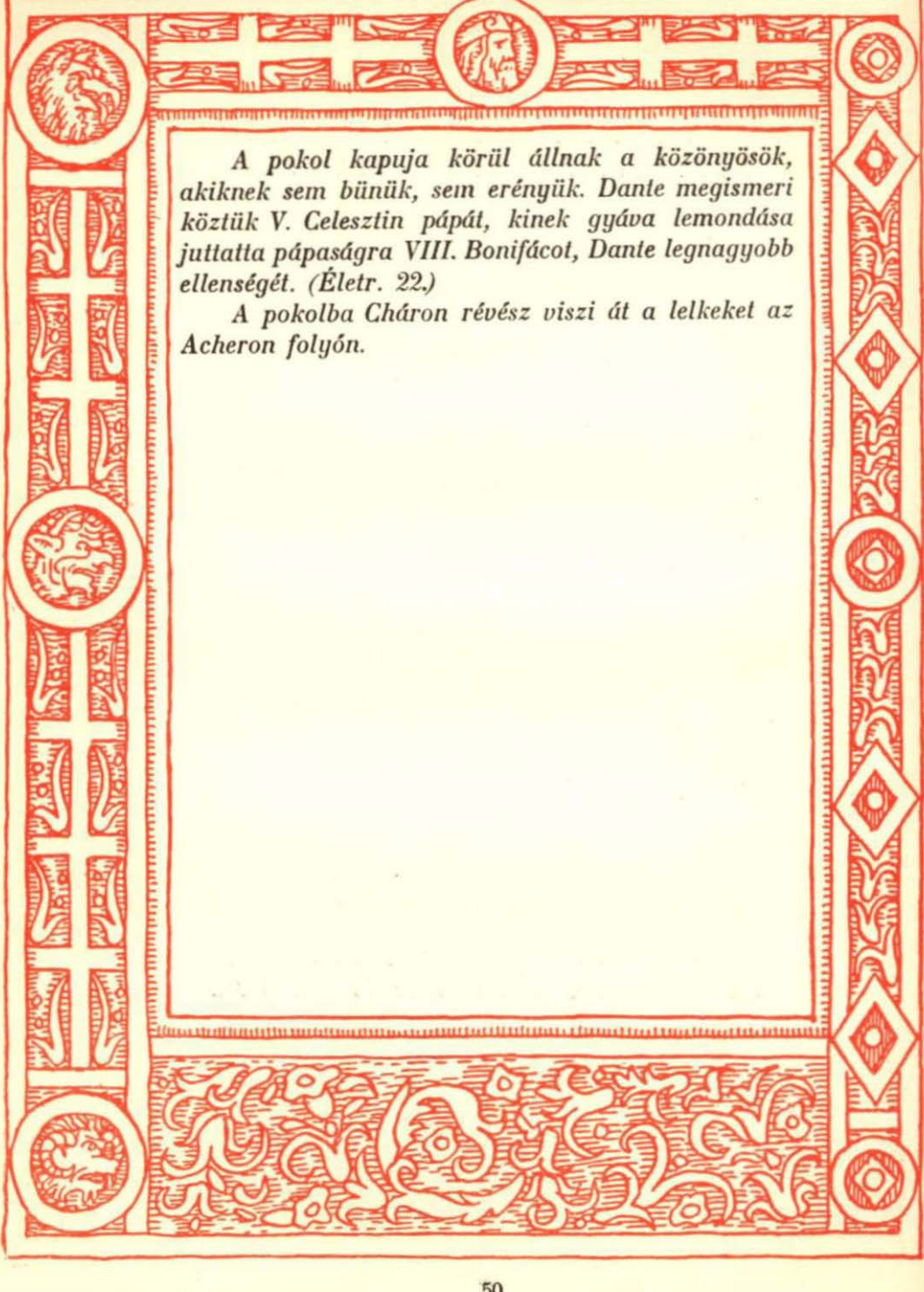
Így szóltam. S akkor, ő elől haladva,
indultunk a mélységes erdőszélen.

142.

HARMADIK ÉNEK

A POKOL KAPUJA

A pokol kapuja körül állnak a közönyösök, akiknek sem bűnük, sem erényük. Dante megismeri köztük V. Celesztin pápát, kinek gyáva lemondása juttatta pápaságra VIII. Bonifácot, Dante legnagyobb ellenségét. (Életr. 22.)

A pokolba Cháron révész viszi át a lelkeket az Acheron folyón.

«Én rajtam jutsz a kínnal telt hazába, 1.
én rajtam át oda, hol nincs vigasság,
rajtam a kárhozott nép városába.

Nagy Alkotóm vezette az igazság; 4.
Isten Hatalma emelt égi kénnyel,
az ő Szeretet és a fő Okosság.

Én nem vagyok egykorú semmi lénynyel, 7.
csupán örökkel; s én örökkön állok.
Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménynyel!

E néhány szó setét betűkkel állott 10.
magassan ott felírva egy kapúra
s szóltam: «Mester, nem értem, hogy mi áll ott?»

S ő mint tudásnak és a szónak úra: 13.
«Itt el kell hagynod minden törpe gondot
s mint holtra nézned minden földi búra.

Elértük, mit ajkam előre mondott, 16.
ahol meglátod a keserű népet
a sok gonoszt s eszeveszett bolondot.»

Aztán mutatva vidám, bátor képet 19.
belém is lelket öntött s kézre fogva
velem a titkok bús honába lépett.

Itt sóhajok, sírás és csikorogva 22.
száz zaj hangzott a csillagtalan éjen
hogy könnyem rögtön eleredt csorogva.

Szörnyű szavak, száz nyelven, bőgve mélyen, 25.
rekedt jaj, átok, durva szólamokból
kézsattogás s vad káromlás, kevélyen,

oly forgót vert e tág örvénytorokból 28.
az örök időktől fekete légben,
minőt a forgószél ver a homokból.

«Mester, mit hallok?» Kérdém, hogy beléptem 31.
s a borzalomtól hajam égre lázadt,
«Milyen nép szenved itten a sötétben?»

És ő felelte: «E szomorú házat 34.
azok nyerik, kik közönyösen éltek
s kiket nem ért dicséret, sem gyalázat;

s az angyalok, kik fellázadni féltek 37.
s hivek sem voltak; csak magukra voltak
lelkükben nincsen sem erény, se vétek,

Az ég elűzte s itten kóborolnak, 40.
mert őket a pokol is szégyenelte:
nem kellett sem égne, sem pokolnak.»

«Mester s mely kín ez, mely őket leverte? 43.
hogy ilyen gyászos jajgatásra kelnek?»
«Elmondom néked röviden», felelte.

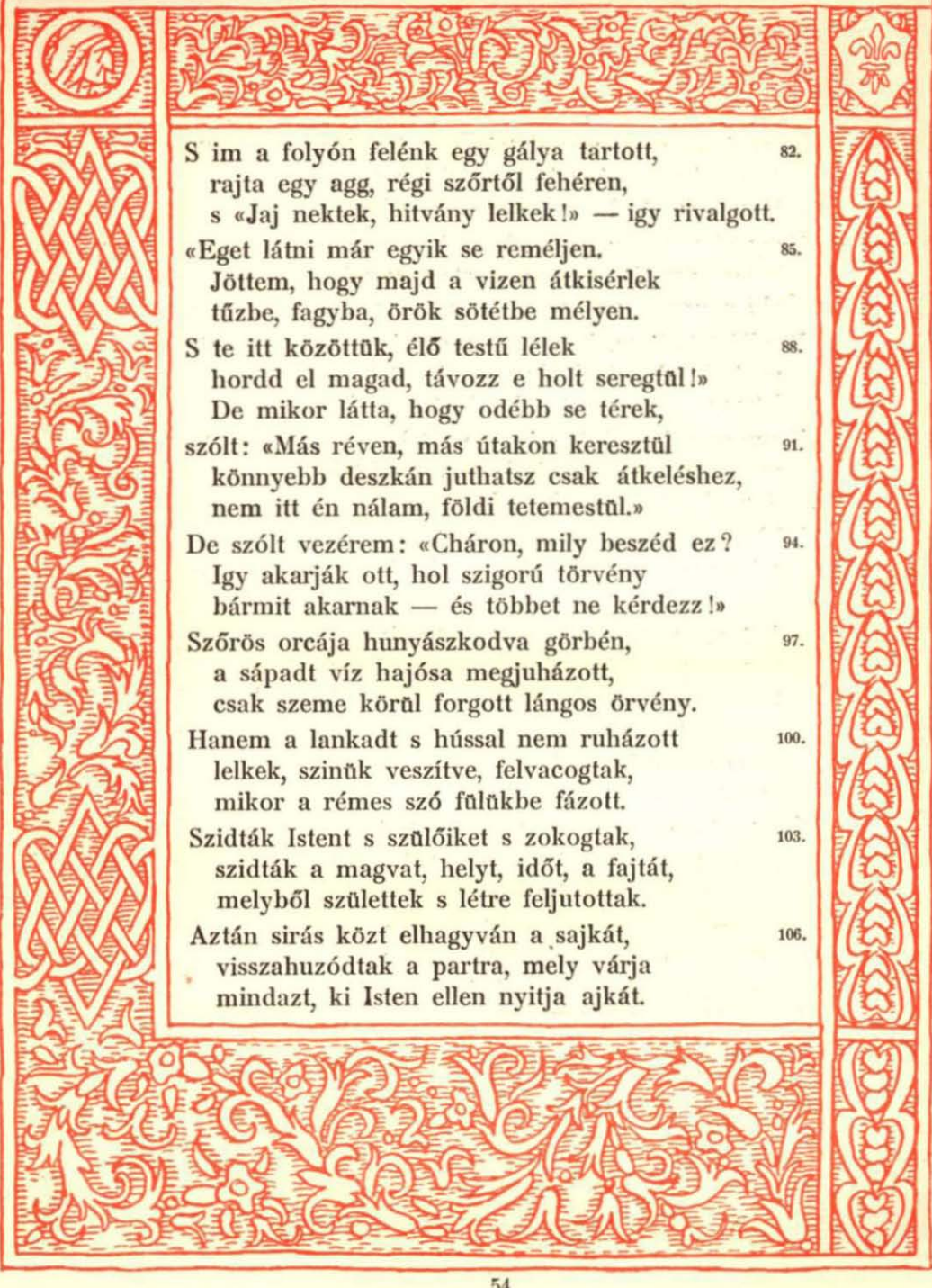
«Vak napjaik oly szürkén s tengve telnek 46.
s halniok lehetetlen délibáb,
hogy bármilyen más sorsot irigyelnek.

Hirüket elfeledte a világ, 49.
megveti őket igazság és részvét.

Ne többet róluk: nézd meg s menj tovább!...»

És szemem, amig eltűnődve néz szét 52.
egy lobogót lát, mely forogva száll, száll,
mintha félve kerülné pihenését.

- Nyomában nagy menet tolongva jár, jár, 56.
annyi, hogy sohse hittem földön járván,
hogy annyit eltiport a zord halál már.
- Hogy ráismertem párra, köztük állván 58.
láttam árnyát és megismertem annak,
aki a nagy Lemondást tette gyáván.
- Mindjárt tudtam, hogy e csapatba' vannak 61.
gyatrák, akik kedvében járni féltek
Istennek úgy, mint a Boldogtalannak.
- E nyomorultak, kik sohasem éltek, 64.
mezíten voltak s vérük csípve szítták
dongók és darazsak, pokoli férgek.
- Vérbarázdával arcukat boríták 67.
s könnyel a vér lábukhoz folyt keverve,
hol undok hernyók nagy mohón fölitták.
- S láttam mögöttük, másra is figyelve 70.
egy nagy folyót; néptől nyüzsgött a partja.
S «Mester, engedd meg» — szoltam szót emelve —
- «hadd tudjam kik s kinek törvénye hajtja, 73.
hogy úgy tolongnak tulsó partra futni,
amint e rekedt fény itt látnom adja.»
- És ő felelt: «Meg fogod rendre tudni, 76.
mihelyt az átkos Acheron folyóra
fogunk ez út végéhez érve jutni.»
- Szemem lesütve szégyennel e szóra 79.
némán, amíg elértük ott a partot,
mentem, hogy ne legyenek háborgatója.

-
- S im a folyón felénk egy gálya tartott, 82.
rajta egy agg, régi szőrtől fehéren,
s «Jaj nektek, hitvány lelkek!» — így rivalgott.
- «Eget látni már egyik se reméljen. 85.
Jöttem, hogy majd a vizen átkísérlek
tűzbe, fagyba, örök sötétbe mélyen.
- S te itt közöttük, élő testű lélek 88.
hordd el magad, távozz e holt seregtől!»
De mikor látta, hogy odébb se térek,
szólt: «Más réven, más úton keresztül 91.
könnyebb deszkán juthatsz csak átkeléshez,
nem itt én nálam, földi tetemestül.»
- De szólt vezérem: «Cháron, mily beszéd ez? 94.
Igy akarják ott, hol szigorú törvény
hármint akarnak — és többet ne kérdezz!»
- Szörös orcája hunyáskodva görbén, 97.
a sápadt víz hajósa megjuházott,
csak szeme körül forgott lángos örvény.
- Hanem a lankadt s hússal nem ruházott 100.
lelkek, színük veszítve, felvacogtak,
mikor a rémes szó fülükbe fázott.
- Szidták Istent s szülőiket s zokogtak, 103.
szidták a magvat, helyt, időt, a fajtát,
melyből születtek s létre feljutottak.
- Aztán sirás közt elhagyván a sajkát, 106.
visszahúzódtak a partra, mely várja
mindazt, ki Isten ellen nyitja ajkát.

Cháron ördög parázs szemekkel állja 109.
el útjokat és visszaintve nyáját,
ki rest, az evezővel taszigálja.

Mint őszszel a levél elhagyja fáját, 112.
egymásután leválva, míg az ág
a földön látja az egész ruháját:

Ádám rossz magva úgy veti magát 115.
egyenkint el a partról, mint madár, ha
meghallja a madarász cselszavát . . .

És viszi őket a víz szennyes árja 118.
s még nincs idő, hogy túl kompját kikösse
Cháron, emitt már új nép gyűlve várja.

«Fiam» — szólt nyájás mesterem eközbe — 121.
«kik nem békültek Istennel halálig,
minden országból itten jönnek össze

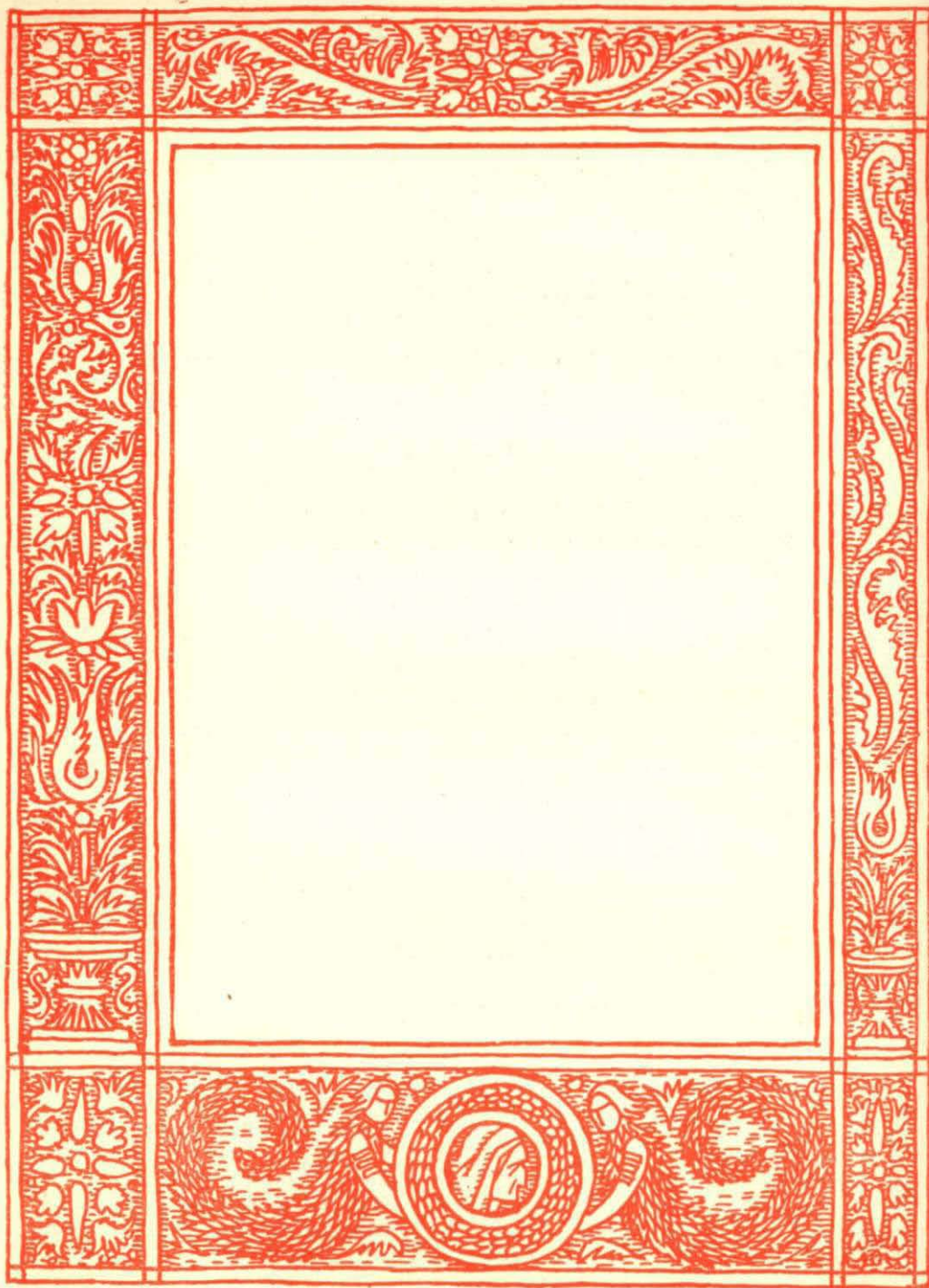
s mindannyi készen átkelésre vár itt, 124.
mert az Igazság sarkantyúzza bölcsen,
hogy minden rettegésük vágyra válik.

Jó lélek itten át nem kelhet egy sem, 127.
azért ha Cháron hozzád szólt *mogorván*,
már tudhatod, hogy szava mit jelentsen.»

Hogy bevégzé, a sötét földek ormán 130.
rengés futott át, hogy a borzalomtul
még most is izzadságban fürdik orcám.

Szellő eredt a könnyes partokon túl 133.
s a szellő vörös villámot cikázott,
amely megfosztott minden tudatomtul

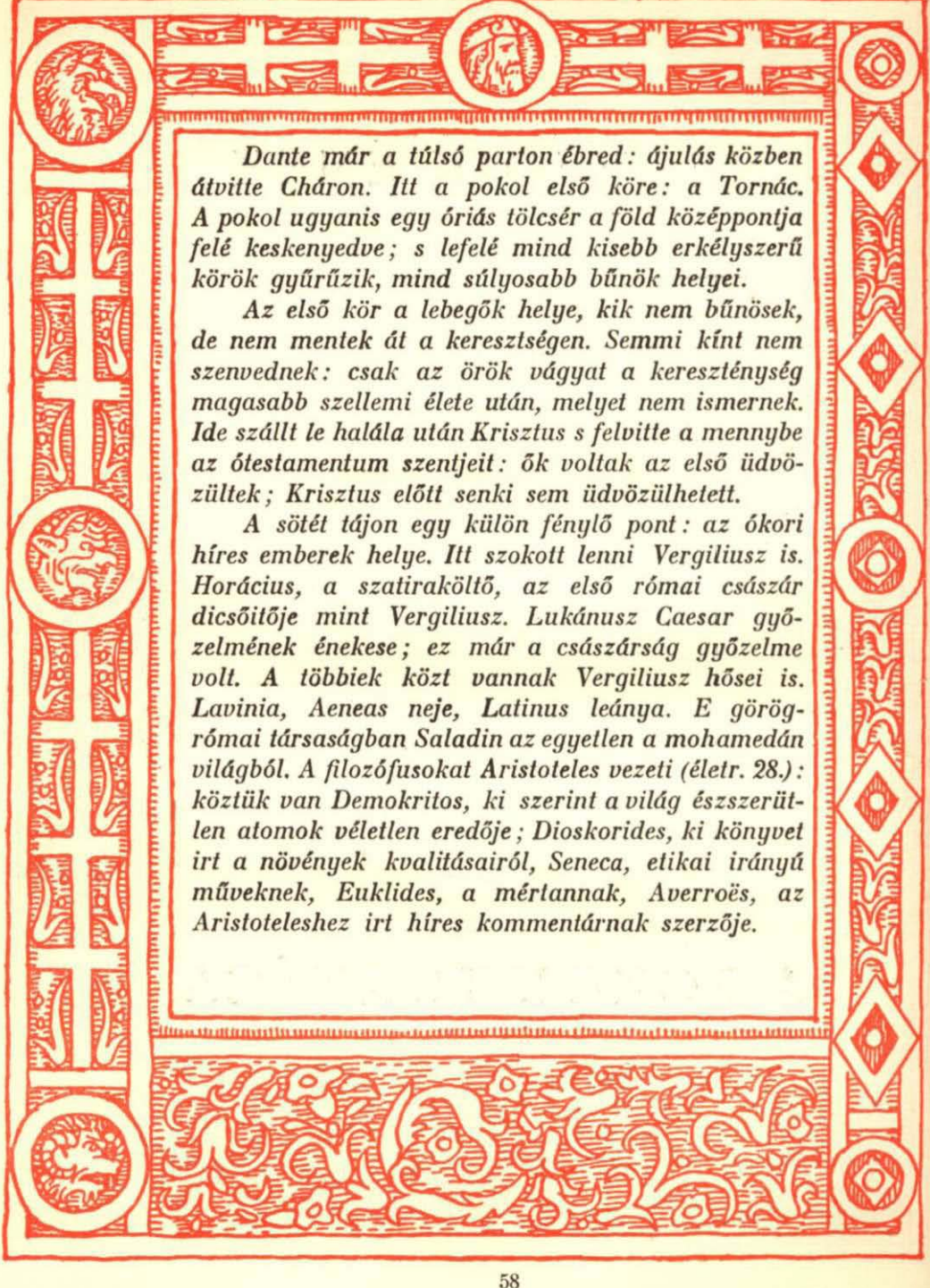
s elestem, mint kit ájulás igazott. 136.

NEGYEDIK ÉNEK

A POKOL TORNÁCA

Dante már a túlsó parton ébred: ájulás közben átvitte Cháron. Itt a pokol első köre: a Tornác. A pokol ugyanis egy óriás tölcser a föld középpontja felé keskenyedve; s lefelé mind kisebb erkélyszerű körök gyűrűzik, mind súlyosabb bűnök helyei.

Az első kör a lebegők helye, kik nem bűnösök, de nem mentek át a keresztségen. Semmi kint nem szenvednek: csak az örök vágyat a kereszténység magasabb szellemi élete után, melyet nem ismernek. Ide szállt le halála után Krisztus s felvitte a mennybe az ótestamentum szentjeit: ők voltak az első üdvözültek; Krisztus előtt senki sem üdvözülhetett.

A sötét tájon egy külön fénylő pont: az ókori híres emberek helye. Itt szokott lenni Vergiliusz is. Horácius, a szatiraköltő, az első római császár dicsőítője mint Vergiliusz. Lukánusz Caesar győzelmének énekese; ez már a császárság győzelme volt. A többiek közt vannak Vergiliusz hősei is. Lavinia, Aeneas neje, Latinus leánya. E görög-római társaságban Saladin az egyetlen a mohamedán világból. A filozófusokat Aristoteles vezeti (életr. 28.): köztük van Demokritos, ki szerint a világ észszerűtlen atomok véletlen eredője; Dioskorides, ki könyvet írt a növények kvalitásairól, Seneca, etikai irányú műveknek, Euklides, a mértannak, Averroës, az Aristoteleshez írt híres kommentárnak szerzője.

Mély álmom durván szakította széjjel 1.
egy súlyos dörgés, úgy hogy fölütődtem,
mint akit erővel fölráznak éjjel:

s szemem pihenve, föltárult előttem 4.
a táj, s bámolni fektemből felültem,
hogy lássam a helyet, hová vetődtem.

És im, valóban part mögé kerültem: 7.
partjára a fájdalmas völgyű mélynek,
mely dörgéssé gyűjté a jajt körültem.

Mély volt, képmása felleges, nagy éjnek, 10.
belé szögeztem szememet — hiába;
nem láttam semmit, sem végét a térnek.

«Most leszállunk innen a vak világba!» — 13.
kezdé a költő, sápadva, meredten. —
«Elől megyek; lépj lábaim nyomába.»

És én, ki arca színét észrevettem, — 16.
«Hogy jőjtek,» — szóltam — mikor az, ki másszor
vigaszom volt, maga is visszaretten?»

És ő felelt: «Itt annyi lélek gyászol, 19.
kínjuk a szánalmat arcomra festi,
melyet te félelemre magyarázol.

Menjünk, mert késés az utat növeszti.» — 22.
S elindult és az első körbe vitt bé,
mely a nagy mélységet gyűrűzni kezdi.

Hiába volt itt hallgatózni többé: 25.
nem sirt hangos nyögés, csak gyenge sóhaj
reszketteté a levegőt örökké.

Kín nélküli fájdalom, csendes óhaj 28.
s bár gyermek, asszony, férfi volt tömérdek,
e nagy tömegben semmi zokogó zaj.

A jó mester szólt hozzám: «Meg se kérded, 31.
mily lelkeket látsz itten? Nos, kívánom,
tudd meg, míg tovább mennél: semmi vétek

nem volt szívükben; ámde, mert a vámon 34.
nem mentek át, mely kapuja hitednek,
érdemük mind megtörik e hiányon.

Mert a kereszténység előtt születtek, 37.
és Istent nem törvény szerint imádták:
és én is tagja vagyok e seregnek!

Csak ily hiány, nem holmi nagy zsvivánság 40.
okozta vesztünk, ily hiány okozta,
hogy életünk reménytelen kívánság.»

Szava szivemet szorítva kinozta, 43.
látva kivált, hogy hány nagy kincsű szellem
lebeg e Tornácban reményefosztva.

«Mondd meg, mesterem, mondd meg fejedelmem,» — 46.
kérdetem, mert biztos akartam lenni
ama hittel, mely győz kétségek ellen; —

«Ki tudhat-é innen valaki menni 49.
akár maga, akár más érdemével?»

S ő, ki előtt szavam rejtélye semmi,
felelt: «Hogy idejöttem, nem sok évvel 52.
utóbb láttam leszállni egy Erőst
fején koronás győzelem jelével.

- Kivitte Évát s Ádámot, az őst 55.
s Ábel fiuknak és Noénak árnyát
s Mózeset, a jámbor törvényhozó hőst ;
- Dávid királyt s Ábrahám pátriárkát, 58.
s Izraelt s atyját, s gyermekeit egybe
és Rákhelt, a megszolgált, drága mátkát,
és másst sokat, ki mind a mennybe megy be ; 61
s elöttük még — ezt feltárom ma néked —
teremtett lélek nem jutott a Kegyebe.»
- Nem álltunk meg, míg mondta e beszédet ; 64.
jártuk az erdőt, árnyak éjjelén át
a szellemektől sűrű sűrűséget.
- Nem messze volt, hogy útunk némi célját 67.
érjük a csúcson, mikor lángot láttam,
mely legyőzte a homály egy karéját.
- Bár ettől még egy kissé messze jártam, 70.
mégis, noha nem láttam az egészet,
láttam, hogy tisztos nép tanyáz e tájban.
- «Te kit magasztal tudomány s művészet, 73.
kiknek jutott itt kegyből ennyi bőség?
kiket különböztet meg így a végzet?»
- S felelt: «Hírnevük tette s a dicsőség, 76.
mely korukból korodba visszacsendül,
hogy megtisztelte őket az erős ég.»
- S hallám, hogy egy hang, szellem hangja zendül: 79.
«Tiszteljétek a fenkölt dalnokot!
Elszállott árnya hozzánk visszalendül.»

- Amint e hang hallgatva elnyugodt, 82.
láttam felém közelgni négy nagy árnyat,
bú s öröm nélkül mindenik nyugodt.
- S kezdé jó mesterem: «Ha erre járnak, 85.
nézd meg az elsőt, a kezében szablya
s vezérként követik a többi hármak ;
- Homérosz ez, költők legmagasabbja, 88.
gúnyos Horác jön ő utána névleg
s Ovidiusz, s Lukánusz, távolabbra.
- Ők is velem viselői a névnek, 91.
mellyel ama *hang* illetett becsülve,
köszöntenek illón, partján e révnek.»
- Igy láttam iskoláját összegyűlve 94.
a legmagasabb ének mesterének,
ki többi felett sasként száll, repülve.
- Most egymással pár szót beszélgetének 97.
— mesterem nyájasan mosolygott ekközt —
s nyájasan fordultak felém a vének.
- És megtisztelni engem minden eszközt 100.
megragadtak, maguk közé bevéve,
hogy hatodik lettem ily szellemek közt.
- Igy haladtunk a fényesség elébe, 103.
beszélve, ami elhallgatva szebb most,
mint akkor szebb volt hallva és beszélve.
- Ős kastély alá ért a kis sereg most, 106.
mely hétszer van kerítve, mint a börtön,
s melyet körül egy szép kis csörgeteg mos.

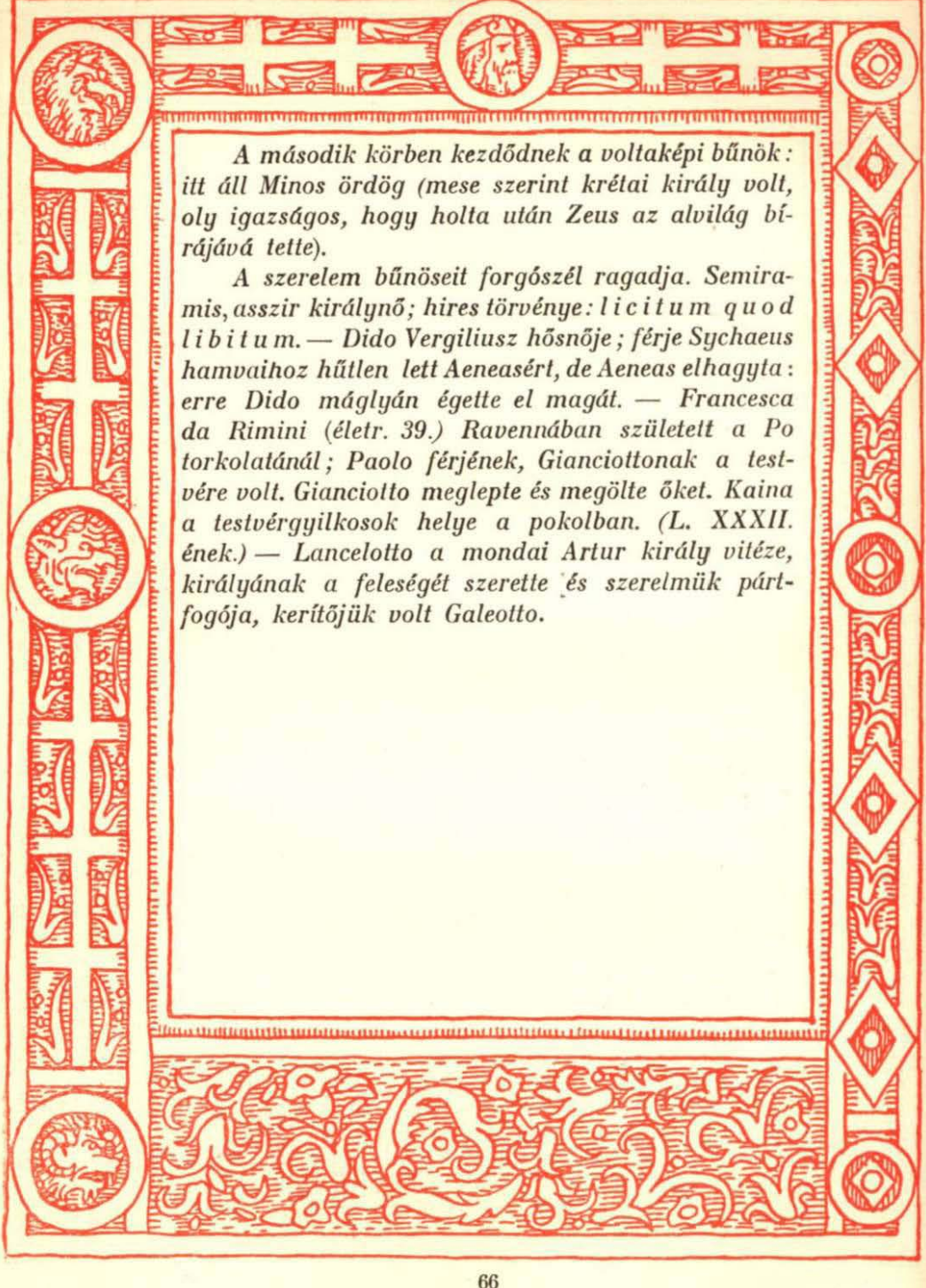
- Ezen átmentünk, mint a kemény földön; 109.
s átnyitva e bölcsekkel hét kapúkon,
megálltam túl egy réten, üde zöldön.
- Itt megakadt szemem nagy férfiúkon 112.
s nőkön, kiknek gyér szavuk zengve szólott,
s lassú szemük elcsüggött mély borúkon.
- Innen csoportunk távolabb huzódott. 115.
Értünk magas, nyílt, fényes dombtetőket;
mindent lehetett messze látni jól ott.
- Egyenesen a messze zöld mezőket 118.
s mutattak onnan annyi híres árnyat,
hogy most is büszkén mondom: láttam őket!
- Láttam Elektrát s kik körülte járnak 121.
Aeneast, Hektort s mint valami héját,
lesni szemét a fegyveres Caesárnak.
- Láttam Camillát és Penthesiléiát 124.
és Latinusszal ülni messze tájban
Laviniát, Aeneas királynéját.
- Brutust, aki Tarquint elfizte, láttam 127.
s Lukréciát, Júliát, Marciát,
s Cornéliát, és Saladint, magában.
- S jobban kinyitva szemem kapuját, 130.
láttam azok vezérét, akik érték
megülni a mély filozófiát.
- Mind öt csodálták, mind csak öt dicsérték; 133.
láttam közöttük Plátont, Szókratészt,
kik többieknél közelebb kísérték.

Demokritoszt, ki számúzé az észet, és Empedoklészt, Anaxagorászt, Thalészt, Heraklitoszt, Diogenészt,	136.
Zenót, s ki leirt minden kvalitást, Dioszkorideszt; s Linuszt, Orfeusszal Tulliuszt s Senecát az etikást;	139.
mérő Euklidészt, Ptolomeusszal, Hippokratészt, Galénuszt, Avicennát s Averroészt a Kommentáriussal.	142.
De mindhiába koptatnám a pennát: sürgetni már érzem a hosszú témát, s nem lehet mind leírni, mit a szem lát.	145.
A hatos társaság most kétfelé vált, más útra vezetett a jó vezér itt remegő légért hagytuk el a némát,	148.
s oly helyre értünk, hol semmi se fénylik.	151.

ÖTÖDIK ÉNEK

A SZERELEM HALOTTJAI

A második körben kezdődnek a voltaképi bűnök: itt áll Minos ördög (mese szerint krétai király volt, oly igazságos, hogy halta után Zeus az alvilág bírájává tette).

A szerelem bűnöseit forgószeél ragadja. Semiramis, asszir királynő; hires törvénye: *lic it u m q u o d l i b i t u m*. — Dido Vergiliusz hősnője; férje Sychaeus hamvaihoz hűtlen lett Aeneasért, de Aeneas elhagyta: erre Dido máglyán égette el magát. — Francesca da Rimini (élet. 39.) Ravennában született a Po torkolatánál; Paolo férjének, Gianciottonak a testvére volt. Gianciotto meglepte és megölte őket. Kaina a testvérgyilkosok helye a pokolban. (L. XXXII. ének.) — Lancelotto a mondai Artur király vitéze, királyának a feleségét szerette és szerelmük pártfogója, kerítőjük volt Galeotto.

Igy másba szálltam át az első körből, 1.
kevesebb hely van kerítve e mással
s annál több fájdalom, mely jajba feltör.

Itt Minos, szörnyű fogcsikorgatással 4.
áll, bűnt kutat, szélén a bemenetnek,
ítél, parancsol, farkcsavargatással.

Úgy értem, hogy akik bűnre születnek, 7.
elébe jutva, bűnüket kihírlik,
s ő, ismerője minden csunya tettnek,
nézi, pokolnak mely helyére illik 10.
és annyiszor csavarja körbe farkát,
ahányadik pokol, bűnére, nyilik.

Mindég előtte népet látni tarkát 13.
s mind hozzá sorban ítéletre tart,
szól, hall, aztán útra készíti sarkát.

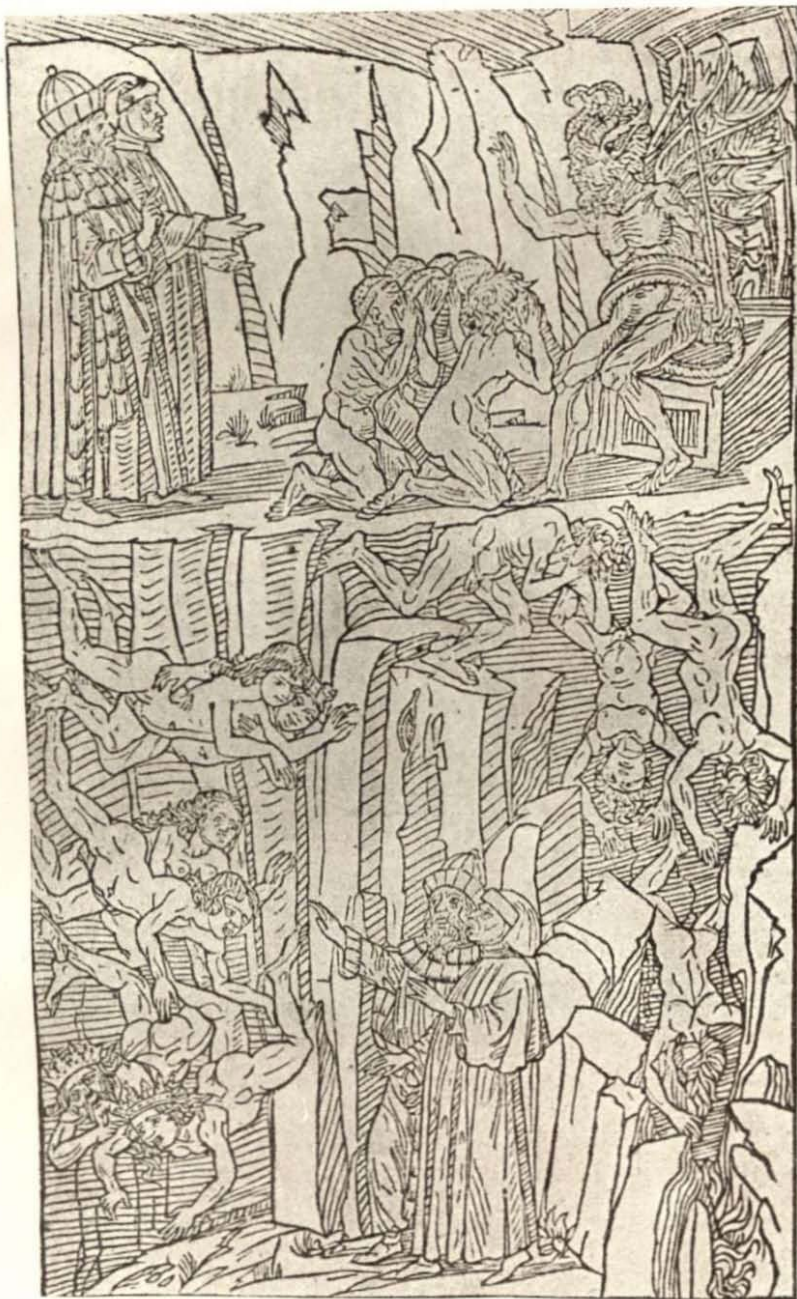
«Ó te, kit befogadt e szörnyű part» — 16.
szólt Minos, amint közelébe jöttem,
pihentetvén a szörnyű hivatalt, —

«lásd, hogy jutsz beljebb s kibe bízol itten? 19.
Ne csaljon az meg, hogy a kapú széles.»
És szólt vezérem, ki sohase retten:

«Mit zúgsz? Nincs szavad útja végzetéhez: 22.
igy akarják ott, hol szigorú törvény,
bármit akarnak — és többet ne kérdezz!»

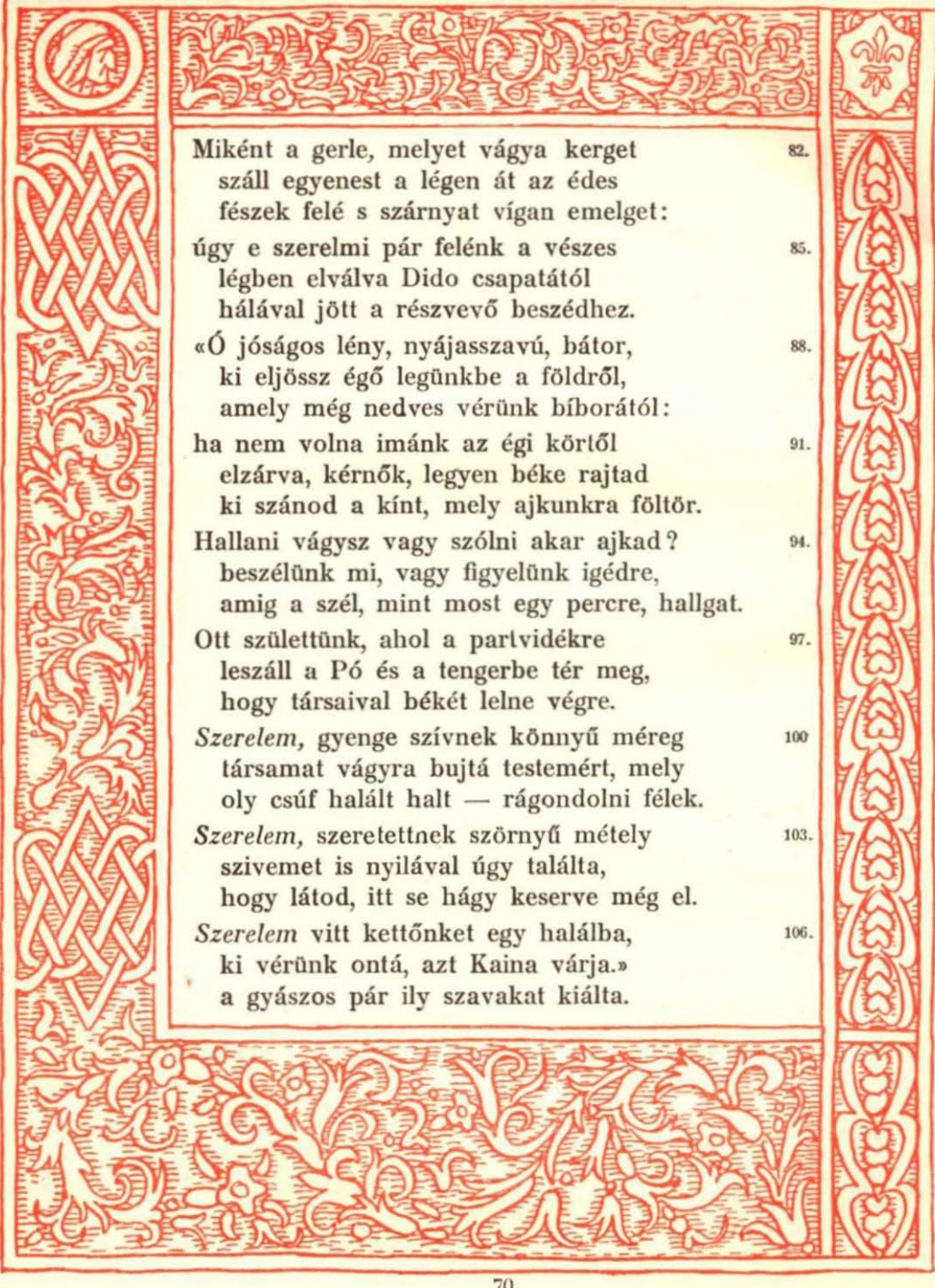
Most kezdődött a mélységből kitörvén 25.
hallani jajgatás; oly helyhez értem,
hol ezer hang sírt, a fület gyötörvén.

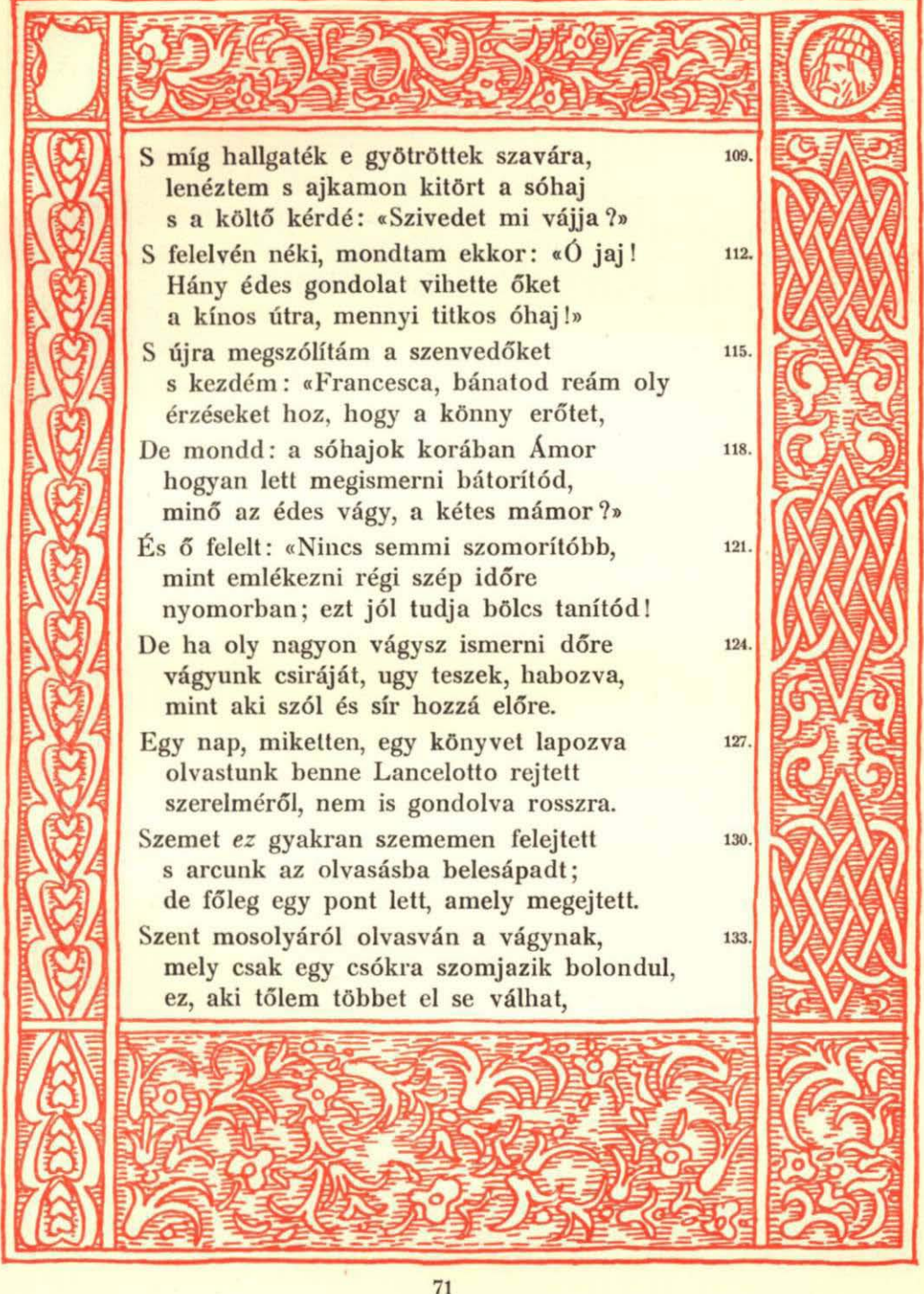
- Most minden fénytől néma helyhez értem, 28.
mely, mint a tenger a viharba', zúgott,
mint tenger, zúgott, ellenséges szélben.
- Pokol szélvése, mely sohase nyugodt 31.
itt örvényében vitt sok béna lelket
s gyötörve őket és forgatva hűgott.
- Mihelyt csapatjuk az űrhöz közelgett, 34.
vad jajgatásba tört ki s káromolva
Istennek örök erejét, kesergett.
- Megtudtam, hogy olyanra háromolna 37.
e büntetés, ki vétkezik a hűsban
és kéjt keres, bár abból kára volna.
- S mint madarak, ha hűvös és borus van 40.
telt tág csapatban szállnak, seregélyek,
úgy itt e szélben, zordban, háborusban,
- fel és le, tél-túl leng a sok rossz lélek 43.
s mind tudja jól, hogy többé — nem nyugalmat,
de még csak egy kis enyhülést sem ér meg.
- S mint bűsan szólva szállnak őszi darvak 46.
légben magukból hosszú sort kötözvén:
úgy sírtak itt ez árnyak únt siralmat,
- a mondott forgatagban szállva görbén 49.
és én kérdeztem: «Mester, kik lehetnek,
kiket úgy ostoroz e szennyes örvény?»
- És ő felelt: «Vezére e seregnek, 52.
amelyről benned tudni kell kívánság,
császárnője volt soknyelvű tömegnek.

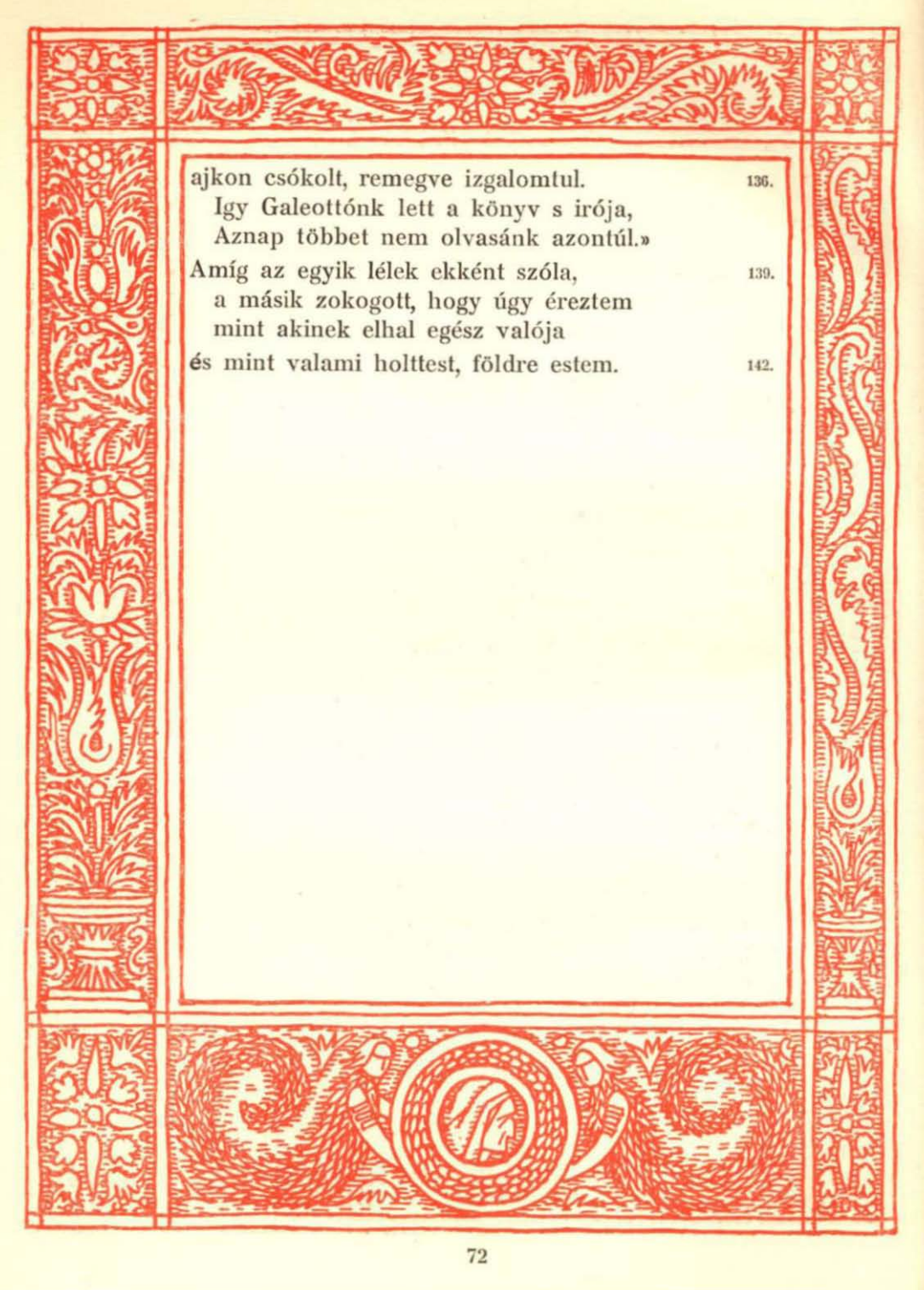

- Míg élt, a bujaságnak járta táncát, 55.
s ezért rendelte: «*illik ami izlik*»,
hogy életének kisebbítse gáncsát.
- Ez Semiramis, akit tudniillik 58.
férje Ninus hagyott a trónon hátra,
merre ma szultán birodalma nyílik.
- Ott jó, kit Aeneásért ölt a máglya, 61.
mert holt Sychaeus ellen élni lázadt,
utána jó a kéjes Kleopátra.»
- Ott volt Heléna, ki miatt csatázott 64.
ádáz kora, ott volt a nagy Achilles,
kit végre is szerelme leigázott.
- Láttam Párist, Tristán s megannyi híres 67.
árnyat ujjal mutatva, mint kinek
szerelme miatt lett halála véres.
- És hallva sorban hogy nevezi meg 70.
költöm a régi daliákat, nőket,
érezem, szememben részvétkönnny remeg.
- És kezdtem: «Mester, ama szeretőket 73.
hadd szólítsam meg, kik ott messze járnak
s úgy látszik, a szél viszi könnyen őket.»
- S felelte: «Lesd ki, mikor erre szállnak 76.
és kérjed ama szerelem nevében,
amely röpíti őket — erre várnak.»
- Mihelyt a szél közelre hozta szépen, 79.
szóltam hozzájuk: «Ó szomorú lelkek,
jertek felénk, ha Más se tiltja épen.»

-
- Miként a gerle, melyet vágya kerget 82.
száll egyenest a légen át az édes
fészek felé s szárnyat vígan emelget:
- úgy e szerelmi pár felénk a vészes 85.
légben elválva Dido csapatától
hálával jött a részvevő beszédhez.
- «Ó jóságos lény, nyájasszavú, bátor, 88.
ki eljössz égő legünkbe a földről,
amely még nedves vérünk bíborától:
- ha nem volna imánk az égi körtől 91.
elzárva, kérnök, legyen béke rajtad
ki szánod a kint, mely ajkunkra föltör.
- Hallani vágysz vagy szólni akar ajkad? 94.
beszélünk mi, vagy figyelünk igédre,
amig a szél, mint most egy percre, hallgat.
- Ott születünk, ahol a partvidékre 97.
leszáll a Pó és a tengerbe tér meg,
hogymint társaival békét lelne végre.
- Szerelem, gyenge szívnek könnyű méreg 100
társamat vágyra bujtá testemért, mely
oly csúf halált halt — rágondolni félek.
- Szerelem, szeretettnek szörnyű métegy 103.
szivemet is nyilával úgy találta,
hogymint látod, itt se hágy keserve még el.
- Szerelem vitt kettőnket egy halálba, 106.
ki vérünk ontá, azt Kaina várja.»
a gyászos pár ily szavakat kiálta.

-
- S míg hallgaték e gyötröttek szavára, 109.
lenéztem s ajkamon kitört a sóhaj
s a költő kérdé: «Szivedet mi vájja?»
- S felelvén néki, mondtam ekkor: «Ó jaj! 112.
Hány édes gondolat vihette őket
a kínos útra, mennyi titkos óhaj!»
- S újra megszólítám a szenvedőket 115.
s kezdém: «Francesca, bánatod reám oly
érzéseket hoz, hogy a könny erőtet,
De mondd: a sóhajok korában Ámor 118.
hogyan lett megismerni bátorítód,
minő az édes vágy, a kétes mámor?»
- És ő felelt: «Nincs semmi szomorítóbb, 121.
mint emlékezni régi szép időre
nyomorban; ezt jól tudja bölcs tanítód!
- De ha oly nagyon vágysz ismerni dőre 124.
vágunk csiráját, ugy teszek, habozva,
mint aki szól és sír hozzá előre.
- Egy nap, miketten, egy könyvet lapozva 127.
olvastunk benne Lancelotto rejtett
szerelméről, nem is gondolva rosszra.
- Szemet ez gyakran szememen felejtett 130.
s arcunk az olvasásba belesápadt;
de főleg egy pont lett, amely megejtett.
- Szent mosolyáról olvasván a vágynak, 133.
mely csak egy csókra szomjazik bolondul,
ez, aki tőlem többet el se válhat,

ajkon csókolt, remegve izgalomtól.

136.

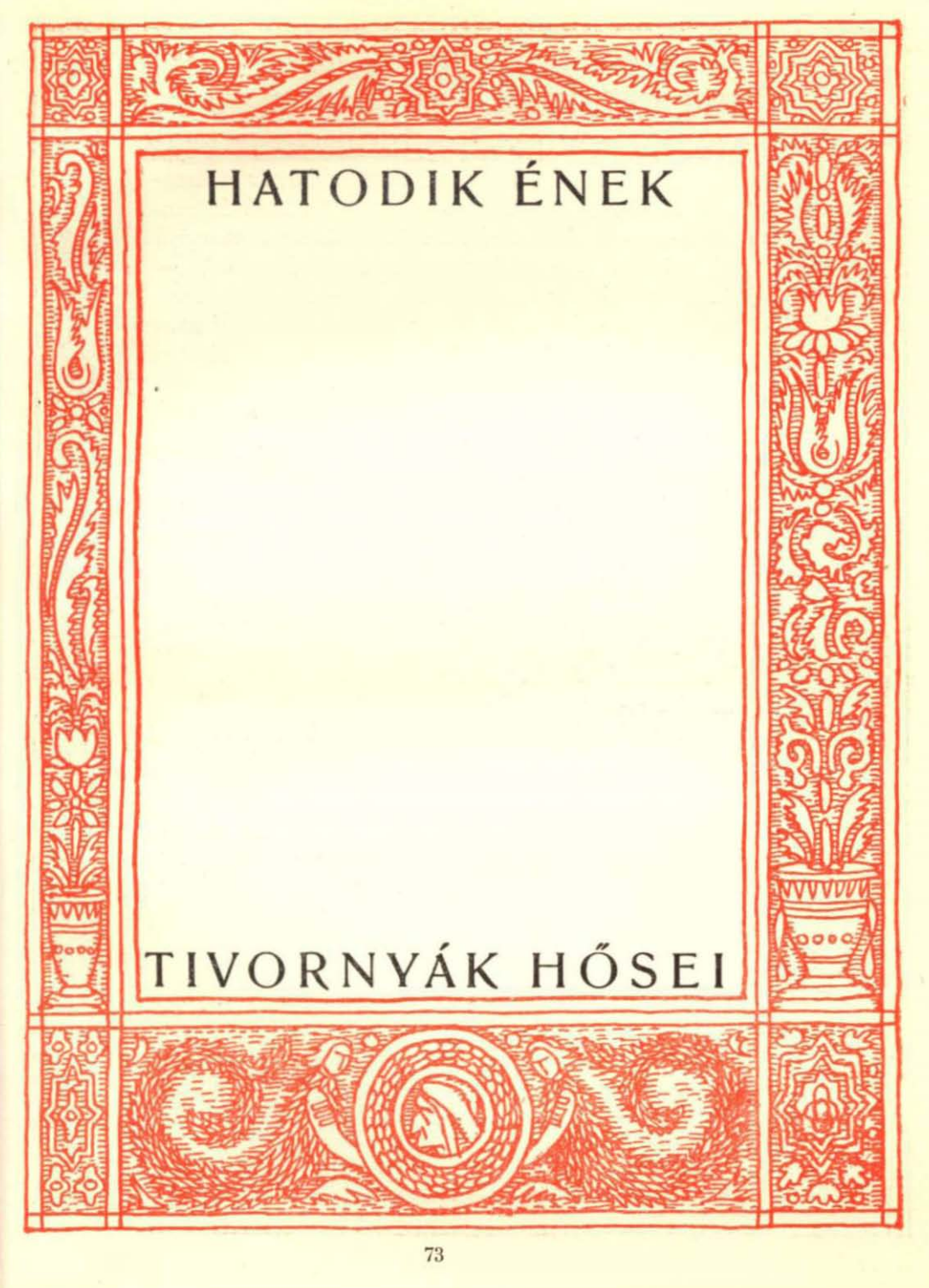
Igy Galeottónk lett a könyv s írója,
Aznap többet nem olvasánk azontúl.»

Amíg az egyik lélek ekként szóla,
a másik zokogott, hogy úgy éreztem
mint akinek elhal egész valója

139.

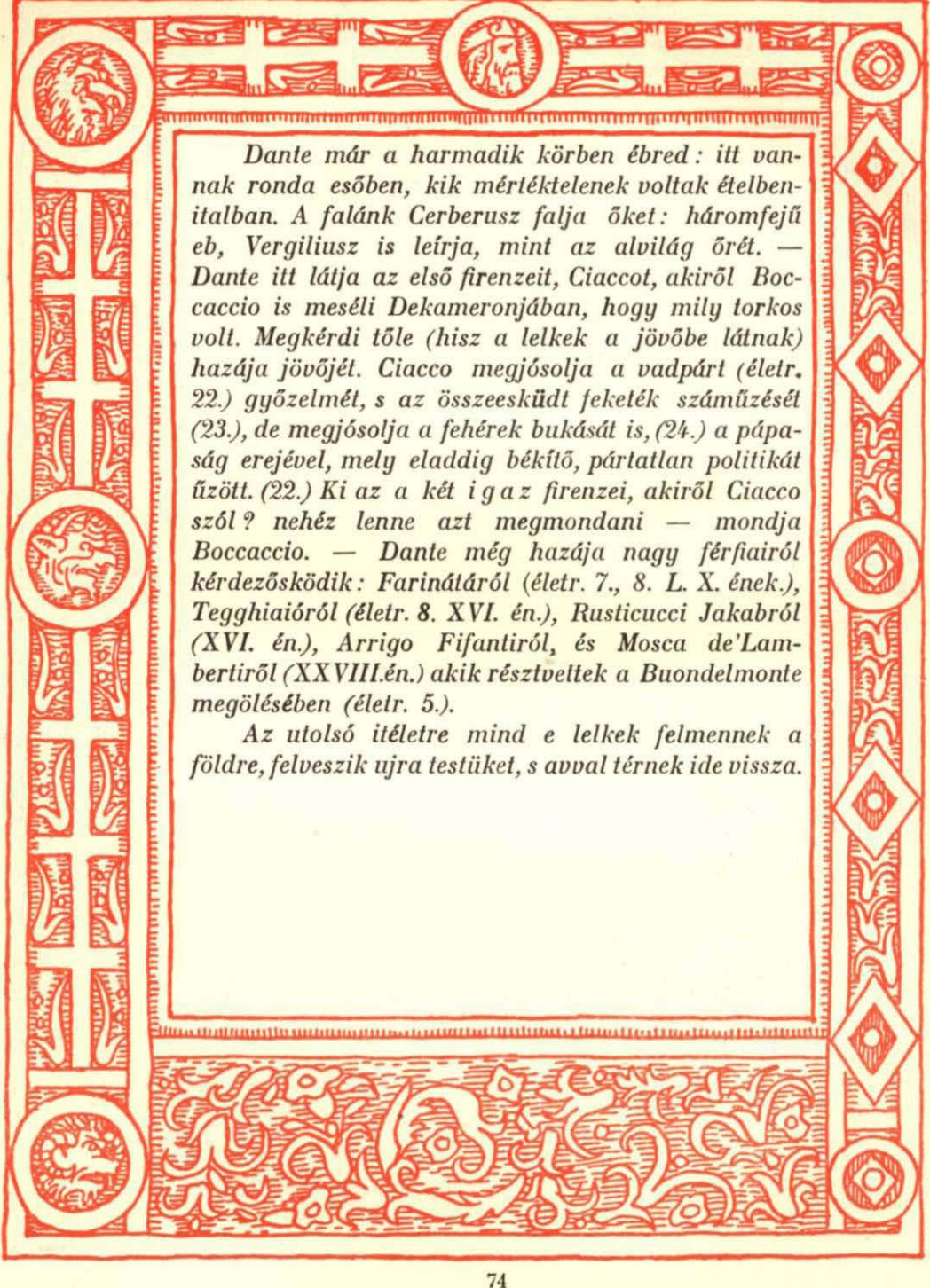
és mint valami holttest, földre estem.

142.

HATODIK ÉNEK

TIVORNYÁK HŐSEI

Dante már a harmadik körben ébred: itt vannak ronda esőben, kik mértéktelenek voltak ételbenitalban. A falánk Cerberusz falja őket: háromfejű eb, Vergiliusz is leírja, mint az alvilág őrét. — Dante itt látja az első firenzeit, Ciaccot, akiről Boccaccio is meséli Dekameronjában, hogy mily torkos volt. Megkérdi tőle (hisz a lelkek a jövőbe látnak) hazája jövőjét. Ciacco megjósolja a vadpárt (életr. 22.) győzelmét, s az összeesküdt feketék száműzését (23.), de megjósolja a fehérek bukását is, (24.) a pápaság erejével, mely eladdig béktű, pártatlan politikát űzött. (22.) Ki az a két igaz firenzei, akiről Ciacco szól? nehéz lenne azt megmondani — mondja Boccaccio. — Dante még hazája nagy férfairól kérdezősködik: Farinátáról (életr. 7., 8. L. X. ének.), Tegghiaióról (életr. 8. XVI. én.), Rusticucci Jakabról (XVI. én.), Arrigo Fifantiról, és Mosca de'Lambertiről (XXVIII.én.) akik résztvettek a Buondelmonte megölésében (életr. 5.).

Az utolsó ítéletre mind e lelkek felmennek a földre, felveszik újra testüket, s avval térnek ide vissza.

Feléledvén eszméletem, amelyet 1.
a részvét ájulásig megigézett
a két rokonnak szenvedése mellett,
új szenvedők és újabb szenvedések, 4.
tolonganak körém, bármerre járok,
bármerre fordulok, bármerre nézek.
Immár a hűs, harmadik körben állok, 7.
hol súlyos, átkos zápor zúg örökre,
egyformán ejtvén örökös szabályok.
Vaskos jég, piszkos víz és hó pörög le 10.
a sötét légen át és sohse fárad
s mindent rohaszt, ahol leér a rögre.
Cerberusz, egy kegyetlen, cifra állat 13.
ugat három fejével kutyamódra
a népre amely nyakig vízben áll ott.
Szeme vörös, sötét szakállá ronda, 16.
két körmös kéz nőtt rengeteg hasából,
karmolja a lelkeket, falja, bontja.
S ebekként őket nyögeti a zápor, 19.
s testüknek ernyőt testükből csinálnak,
forogva folyton — a nyomoru tábor!
Mikor Cerberusz, a nagy féregállat 22.
meglálott, száját tárta, vicsorogva:
nem volt tagom, mellyel szilárdan álljak.
De tárt arasszal mesterem marokba 25.
fogta a földet és teli ökölből
beleveté a három éh torokba.

- Mint az eb, mely éhen ugatva hördül, 28.
elnyugszik, ha a koncra ráereszték,
mert minden harca a falásba törpül:
- olyannak e csúf hármás orca tetszék, 31.
Cerberusz ördögé, ki úgy bezúgja
a lelkeket, hogy vágyuk a süketség.
- Mentünk a nagy árny alatt, mely lerúgja 34.
a súlyos záport, s lábunk gyakran hágott
egy-egy embernek látszó ürre: lyukra.
- Földön heverték sorban, mint a zsákok, 37.
csak egy volt, aki hirtelen felugrott,
amint előtte elhaladni látott:
- «Ó te, ki végigjárom ezt a poklot, 40.
előbb kezdted, mint én végeztem, élni:
megismered-e, lábad kibe botlott?»
- «Talán változtál» — kezdtem én beszélni — 43.
«megváltoztat a szenvedés, ha hosszabb.
Sohsem látottnak tudnálak itélni.
- De mondd, ki vagy, s mily végzet ostoroz s szab 46.
e kínos helyre s ilyen lakolásra,
hogy ha van súlyosabb, nincs egy se rosszabb.»
- Felelt: «A napos létben honfitársa 49.
voltam városod népének, mely telten
irigységgel, már kész a csordulásra.
- Előttetek Ciacco nevet viseltem. 52.
Falánkság káros bűne a nyakamba,
azért látsz itt záporban, záporverten.

És én, bús lélek, nem vagyok magamba, 55.
mert mindezek hasonló kínnal állnak
hasonló bűnért.» — S elnémult a hangja.

És én feleltem: «Ciaccio, ez a bánat 58.
úgy súlyosul rám, hogy könnyezni tép,
de mondd, ha tudod, milyen sorsra várhat
a meghasonlott városban a nép? 61.

van-é benn igaz szív? és mondd okát majd,
mért hogy közénk e bomlás átka lép?»

Felelte: «Vív a két párt hosszú párbaajt 64.
s majd vérre megy s száműzve lesz az egyik,
melyet a *vadpárt* más vidékre áthajt.

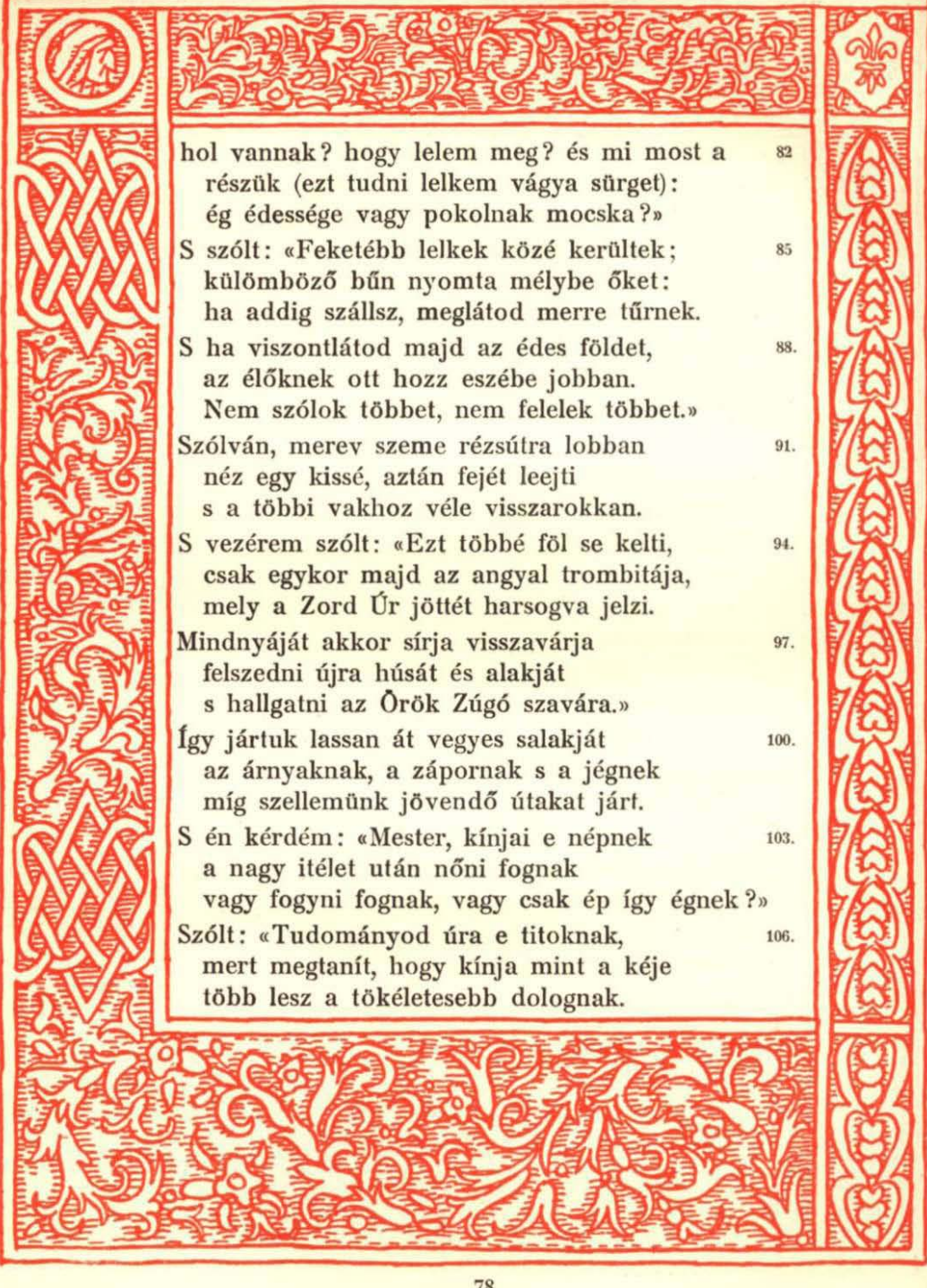
De erről is a dicsőség levedlik: 67.
három év — s a másik győz, erejével
annak, ki ingott jobbra-balra eddig.

S sokáig jár majd magasan fejével 70.
s az ellenpárt súlyos iga alá jut
s örök sírásban és szégyenben évell.

Igaz van kettő s nem hajt senki rájuk; 73.
irigység és fősvénység és kevélység:
minden szíveknek ez három szikrájuk.»

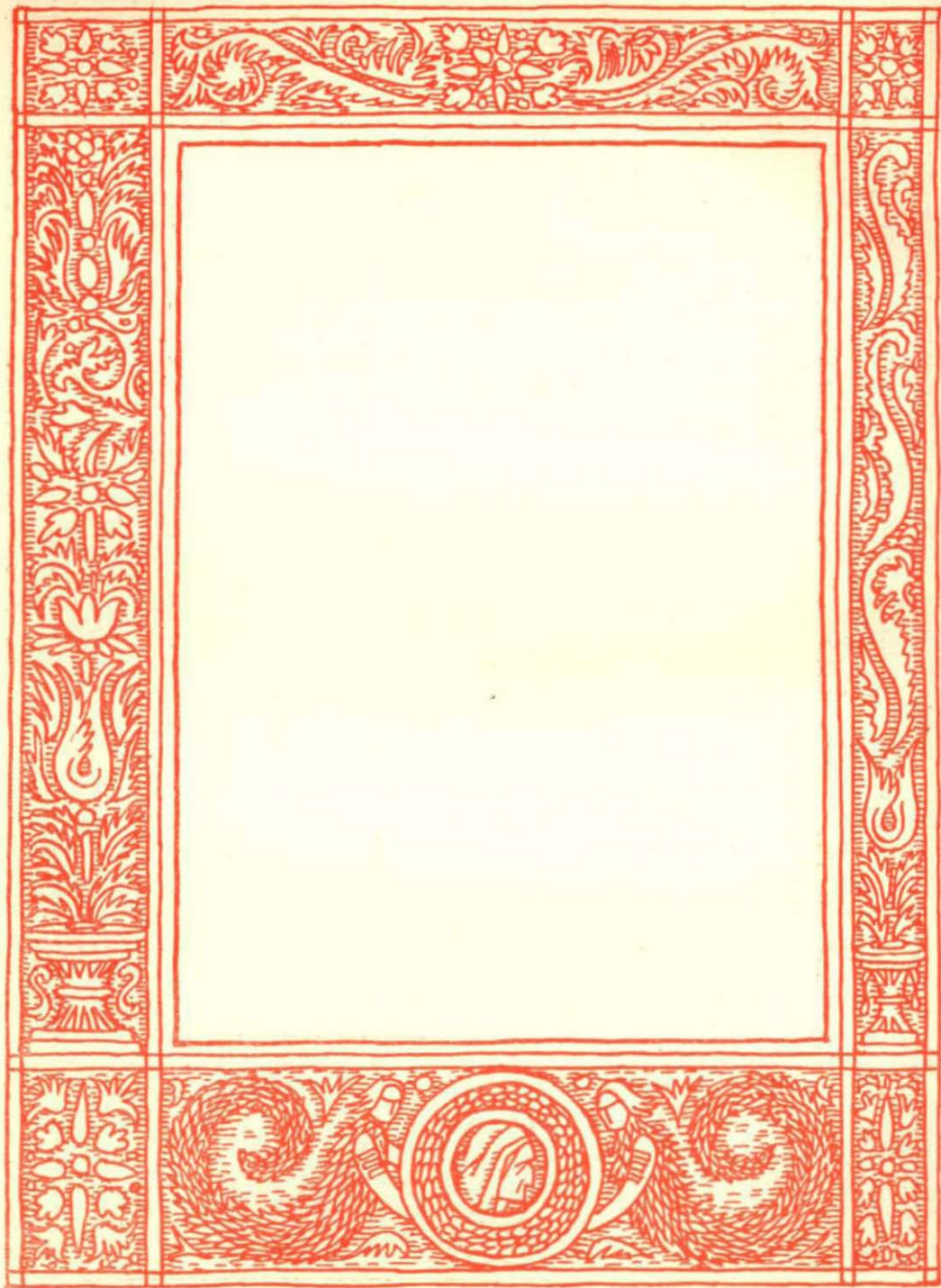
Itt a panasznak szakította végét. 76.
S én szóltam: «Hadd, hogy hallgatód lehessek
és add meg nékem néhány szó kegyét még.

Farinata, s Tegghiaio, oly nemessek 79.
s Rusticucci Jakab, Arrigo, Mosca,
kik életükben mindig jót kerestek,

-
- hol vannak? hogy lelem meg? és mi most a 82
részük (ezt tudni lelkem vágya sürget):
ég édessége vagy pokolnak mocska?)
- S szólt: «Feketébb lelkek közé kerültek; 85
külömböző bűn nyomta mélybe őket:
ha addig szállsz, meglátod merre túrnek.
- S ha viszontlátod majd az édes földet, 88.
az élőknek ott hozz eszébe jobban.
Nem szólok többet, nem felelek többet.»
- Szólván, merev szeme rézsútra lobban 91.
néz egy kissé, aztán fejét leejti
s a többi vakhoz véle visszarokkan.
- S vezérem szólt: «Ezt többé föl se kelti, 94.
csak egykor majd az angyal trombitája,
mely a Zord Úr jöttét harsogva jelzi.
- Mindnyáját akkor sírja visszavárja 97.
felszedni újra húsát és alakját
s hallgatni az Örök Zúgó szavára.»
- Így jártuk lassan át vegyes salakját 100.
az árnyaknak, a zápornak s a jégnek
míg szellemünk jövődő útakat járt.
- S én kérdém: «Mester, kínjai e népnek 103.
a nagy ítélet után nőni fognak
vagy fogyni fognak, vagy csak ép így égnek?»
- Szólt: «Tudományod úra e titoknak, 106.
mert megtanít, hogy kínja mint a kéje
több lesz a tökéletesebb dolognak.

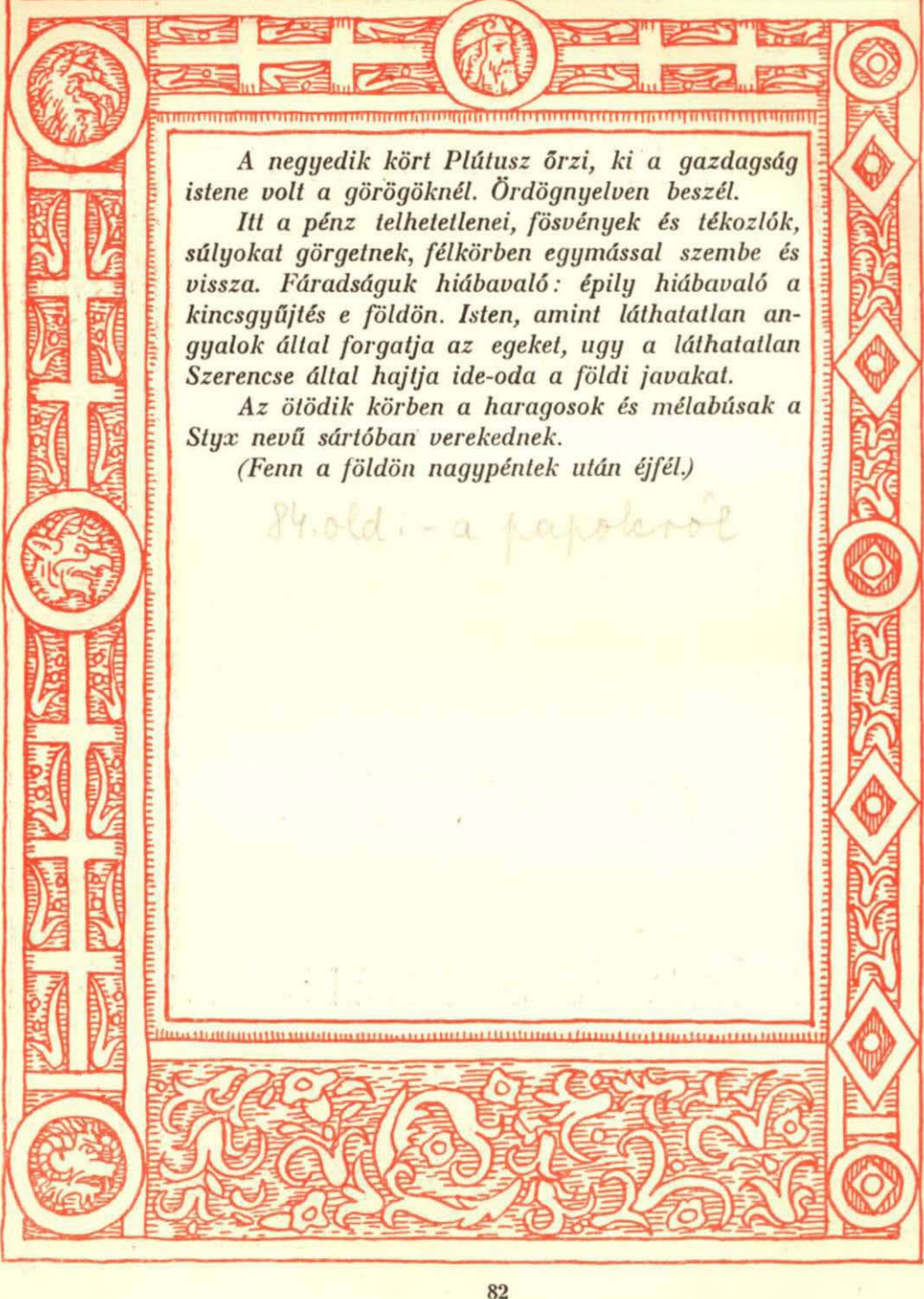
Bár ez átkozott nép igaz tőkélyre 109.
sohsem jut, attól mindig messze tartott,
túl, mint innen, mégis mélyebb a mélye.»
Így jártuk végig körben ezt a partot 112.
beszélve többet, mint most szóba öltök;
s a ponthoz értünk, hol lépcsőzve hajlott.
És itten várt ránk Plútusz, a nagy ördög. 115.

HETEDIK ÉNEK

PÉNZ ÉS SZERENCSE

A negyedik kört Plútusz őrzi, ki a gazdagság istene volt a görögöknél. Ördögnyelven beszél.

Itt a pénz telhetelenei, fösvények és tékozlók, súlyokat görgetnek, félkörben egymással szembe és vissza. Fáradtságuk hiábavaló: épily hiábavaló a kincsgyűjtés e földön. Isten, amint láthatatlan angyalok által forgatja az egeket, úgy a láthatatlan Szerencse által hajlja ide-oda a földi javakat.

Az ötödik körben a haragosok és mélabúsak a Styx nevű sártóban verekednek.

(Fenn a földön nagypéntek után éjfél.)

84. old. - a papokról

«Pape Satan, pape Satan, aleppe»

1.

kezdte Plátusz rekedt szava s vezérem,
ki előtt nincs titoknak semmi leple,
a nyájas bölcs szólt vigaszul: «Remélem,
nem sujt le gyávaság; bármily hatalmas
nem tiltja leszállnunk e szirtszegélyen.»

4.

Aztán felfűtt ajkára nézve: «Hallgass!
emészd meg bellül magadat dühöddel!» —
kiáltott — «hallgass! istenverte farkas!

7.

Nem oktan, hogy ez a mélybe jött el:
igy akarják ott, hol boszúlni szállott
szent Mihály harcba a kevély bűnökkel.»

10.

Mint a vitorla, mely dagadtan állott,
hanyatt terül, ha árboca lecsuklott,
ugy hullt a földre e dühös vadállat.

13.

S elértük a negyedik számú poklot
metszve a kínos partból egyre többet,
mely a mindenség bűnéből köt bugyrot.

16.

Aj, Isten igazsága! ki tömött meg
kínnal, mint láttam s jajjal ennyi partot?
Vagy aj, mért kell így fájni a bűnöknek?

19.

Mint mikor víz a vízzel szembezagott
Charibdis fölött, hab törik a habban
a nép itt, kényszerülve, úgy kavargott
és voltak itt, mint máshol, számosabban
üvöltve hozta kétfelől a forgó
mellükön súlyt görgetve, nagy darabban.

22.

25.

- Összeütődtek, azután gomolygó 28.
lökéssel úgy verődtek vissza hátra
kiáltva: «Mért vagy tékoz?» «Mért kuporgó?»
- S az éjnek e forgást befedte sátra 31
s csapódtak jobbról balra, balról jobbra,
egyre csak szégyendalukat kiáltva.
- Aztán magát mindegyik visszadobja 34
és félkörét megtéve, hátrapattan
s én, kinek szivem elszorult dobogva,
szóltam: «Most mondd meg mester, e csapatban 37
milyen nép szenved? S vajjon erre balra,
hol mind pilist viselnek, csupa pap van?»
- És ő felelt nekem: «Mindannyi balga 40.
kancsaleszű volt első életében
s költekezését nem az ész sugalta.
- Hiszen a szavuk erről ugat épen 43.
körük két pontján, hol kettéverődnek,
mint ahogy vétkeztek kétféleképen.
- Ezek papok, még a szőrük se nőtt meg 46
fejük bubján; pápák meg kardinálok,
no biz a pénzzel ők sokat vesződnek.»
- S én: «Mester, mért hogy köztük nem találok, 49
kéne pedig találnom, ismerőset,
kik ilyes bűnnel szennyesek valának?»
- Felelt: «Hogy téves kételyed legyőzzed: 52.
életük, mely erényt ismerni ronda,
ismertelenné rondította őket.

Verődnek folyton e két régi pontra 53
és (ki hajatlan, ki csukott marokkal)
ébrednek sírból majd a régi gondra.

Mert rosszul adtak s rosszul dugtak, okkal 58.
hulltak a szép világból e zsvajba,
mely, hogy milyen, nem festem több szavakkal.

Látod, fiam, most mily tűnő sóhajba 64.
tűn a szerencse kincse s szertepattan,
melyért annyian futnak annyi bajba.

Mert minden arany, mi a hold alatt van 64.
és volt, nem tudja tenni, hogy e lankadt
árnyakból *egy* nyughasson mozdulatlan.»

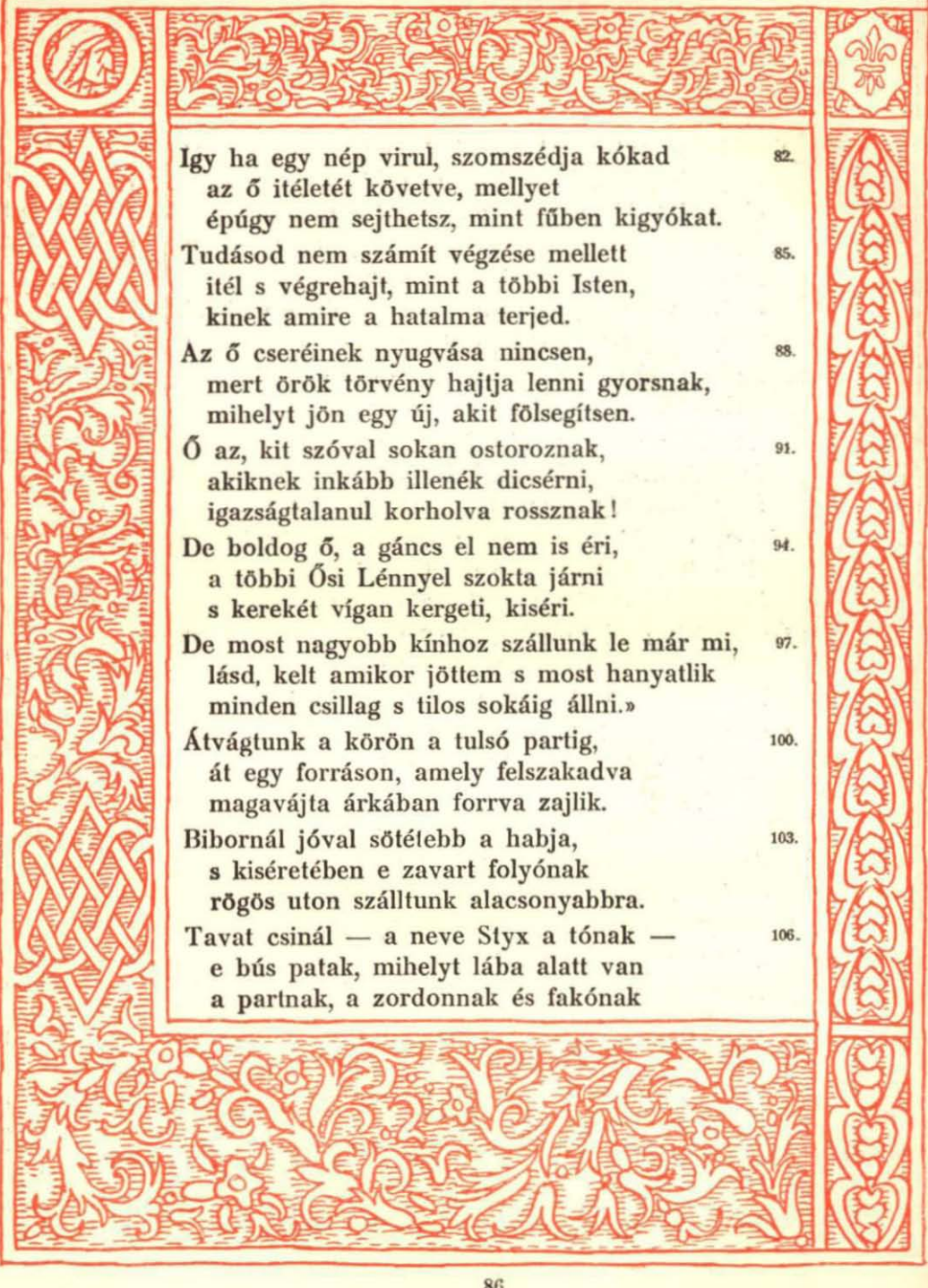
«Mester» — feleltem — «a Szerencse, mondtad? 67
Ki e Szerencse — erre most felelj még, —
hogy így karmában tartja földi jónkat?»

És ő felelte: «Ó tudatlan elmék! 70.
milyen sötétség nehezül tirátok!
Nos szeretném, ha szavam jól figyelned.

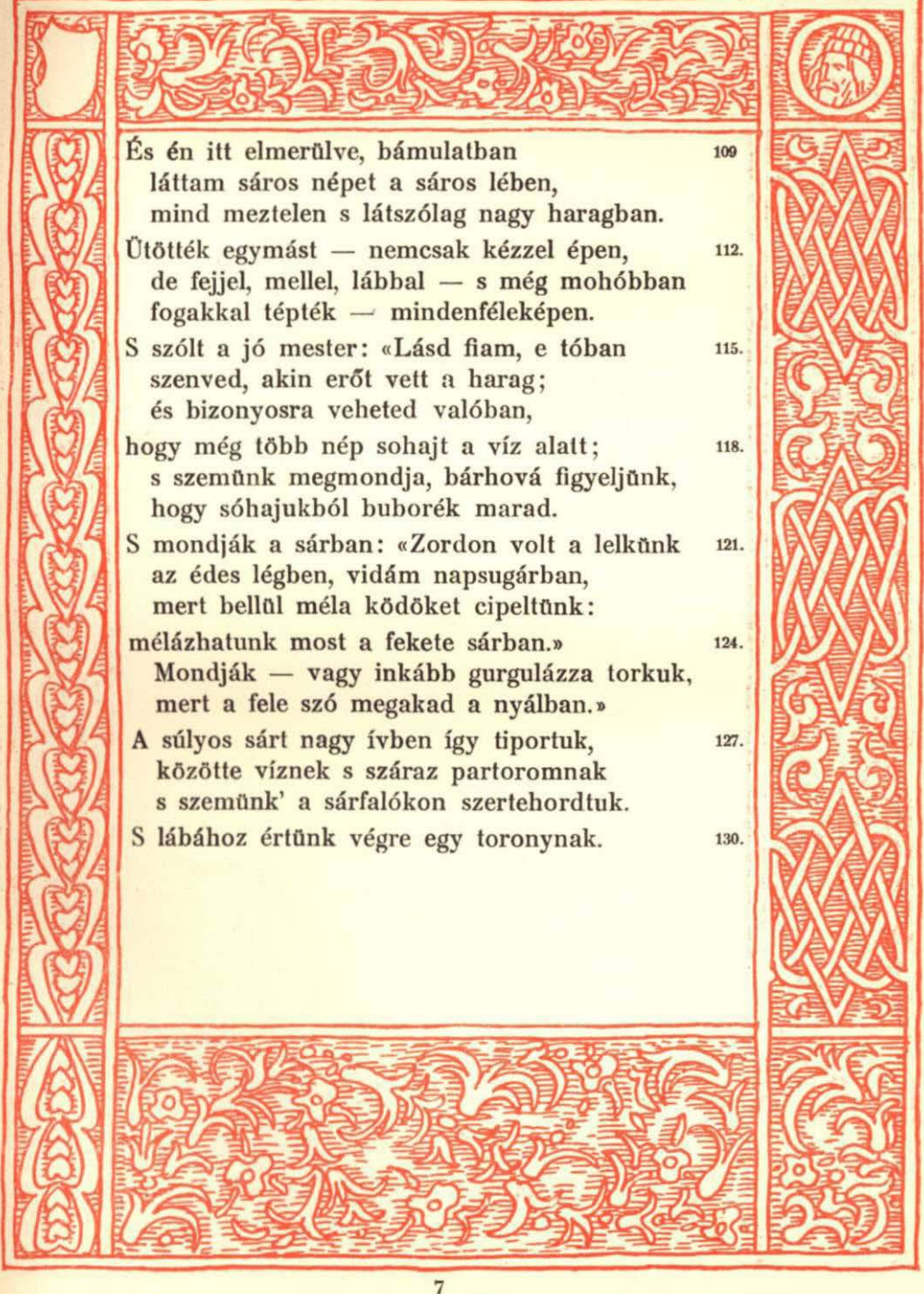
Az, aki túlra mindenem kilátott, 73.
egeket alkotott s vezért azoknak
és hogy mind mindre vethessen világot,

felosztá fényét egyenlőn a soknak; 76.
de épenúgy rendelt szolgát vezérül
azoknak is, kik e földön ragyognak,

hogy jókor egy nép, egy család kezérül 79.
máséra hajtaná a földi jókat
vakon, nem tudva emberek eszérül.

-
- Igy ha egy nép virul, szomszédja kókad 82.
az ő ítéletét követve, melyet
éppúgy nem sejthetsz, mint fűben kigyókat.
- Tudásod nem számít végzése mellett 85.
ítél s végrehajt, mint a többi Isten,
kinek amire a hatalma terjed.
- Az ő cseréinek nyugvása nincsen, 88.
mert örök törvény hajtja lenni gyorsnak,
mihelyt jön egy új, akit fölsegítsen.
- Ő az, kit szóval sokan ostoroznak, 91.
akiknek inkább illenék dicsérni,
igazságtalanul korholva rossznak!
- De boldog ő, a gáncs el nem is éri, 94.
a többi Ősi Lénnnyel szokta járni
s kerekét vígan kergeti, kíséri.
- De most nagyobb kínhhoz szállunk le már mi, 97.
lásd, kelt amikor jöttem s most hanyatlik
minden csillag s tilos sokáig állni.»
- Átvágtunk a körön a tulsó partig, 100.
át egy forráson, amely felszakadva
magavájta árkában forrva zajlik.
- Bibornál jóval sötétebb a habja, 103.
s kíséretében e zavart folyónak
rögös uton szálltunk alacsonyabbra.
- Tavat csinál — a neve Styx a tónak — 106.
e bús patak, mihelyt lába alatt van
a partnak, a zordonnak és fakónak

És én itt elmerülve, bámulatban 109
láttam sáros népet a sáros lében,
mind meztelen s látszólag nagy haragban.

Ütötték egymást — nemcsak kézzel épen, 112.
de fejjel, mellel, lábbal — s még mohóbban
fogakkal tépték — mindenféleképen.

S szólt a jó mester: «Lásd fiam, e tóban 115.
szened, akin erőt vett a harag;
és bizonyosra veheted valóban,

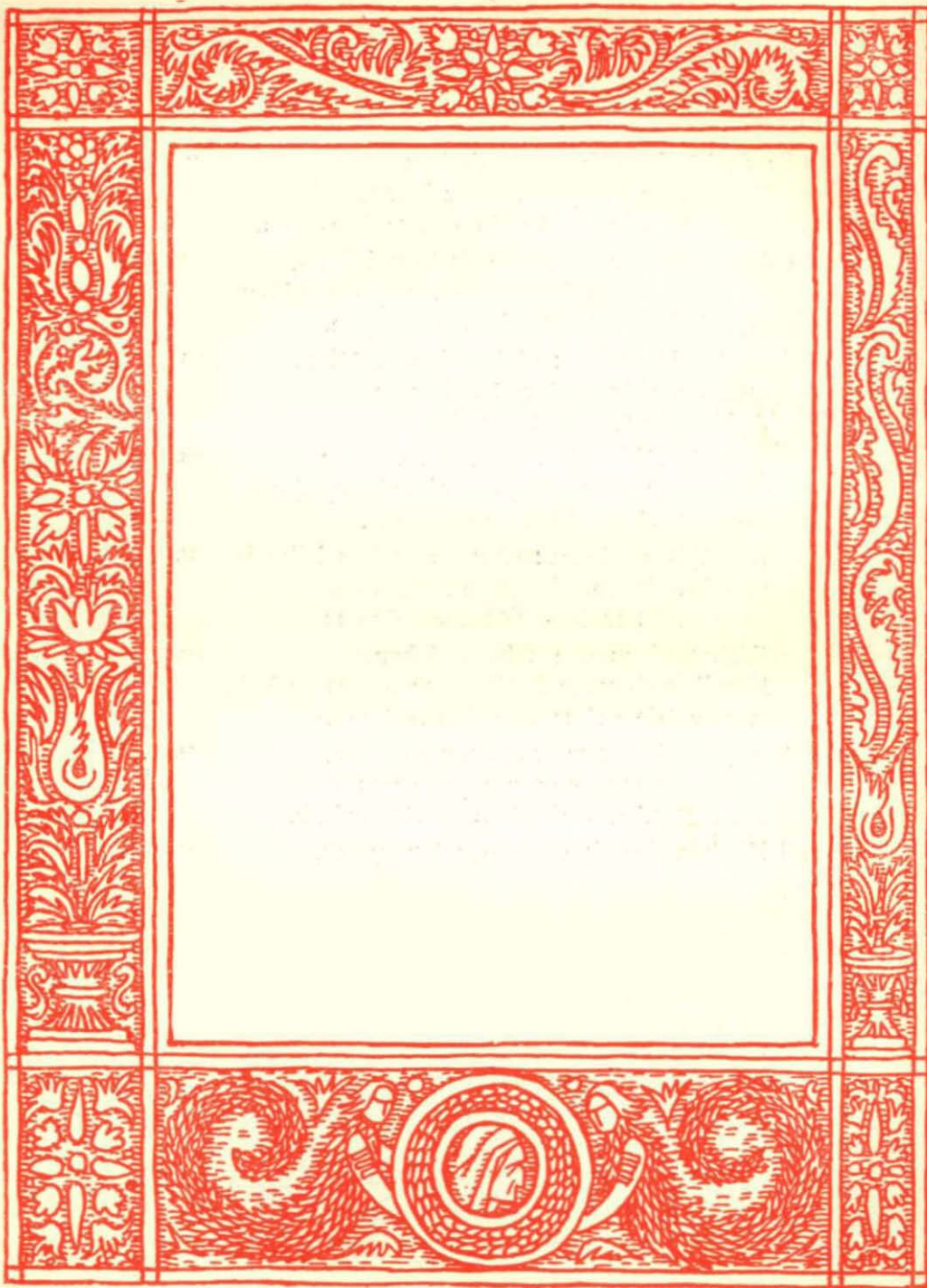
hogy még több nép sohajt a víz alatt; 118.
s szemünk megmondja, bárhová figyeljünk,
hogy sóhajukból buborék marad.

S mondják a sárban: «Zordon volt a lelkünk 121.
az édes lében, vidám napsugárban,
mert bellül méla ködöket cipeltünk:

mélázhatunk most a fekete sárban.» 124.
Mondják — vagy inkább gurgulázza torkuk,
mert a fele szó megakad a nyálban.»

A súlyos sárt nagy ívben így tiportuk, 127.
közötte víznek s száraz partoromnak
s szemünk' a sárfalókon szertehordtuk.

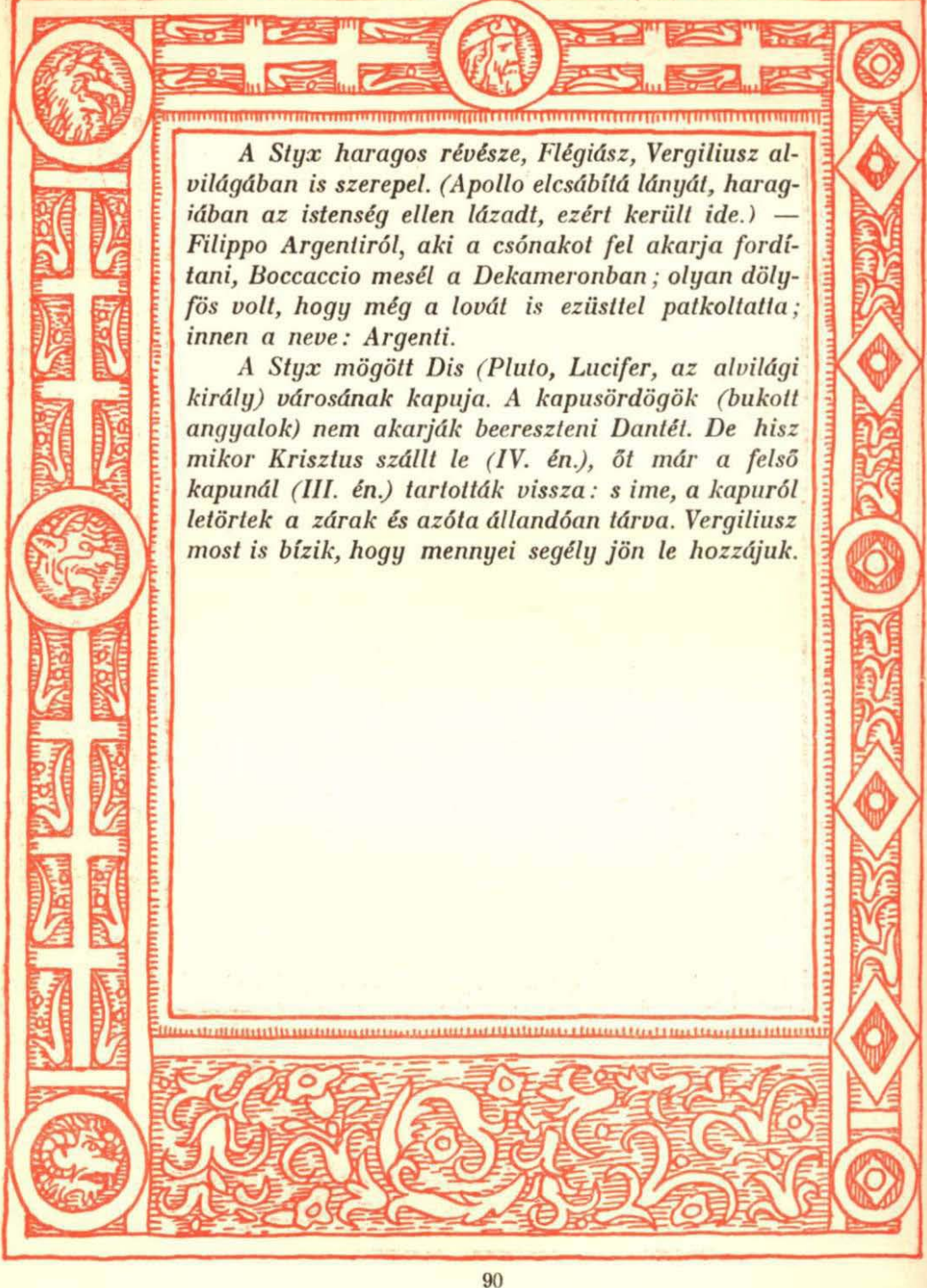
S lábához értünk végre egy toronynak. 130.

NYOLCADIK ÉNEK

DIS VÁROSA ELŐTT

A *Styx* haragos révésze, Flégiász, Vergiliusz alvilágában is szerepel. (Apollo elcsábítá lányát, haragjában az istenség ellen lázadt, ezért került ide.) — Filippo Argentiről, aki a csónakot fel akarja fordítani, Boccaccio mesél a Dekameronban; olyan dölyfös volt, hogy még a lovát is ezüsttel patkoltatta; innen a neve: Argenti.

A *Styx* mögött Dis (Pluto, Lucifer, az alvilági király) városának kapuja. A kapusördögök (bukott angyalok) nem akarják beereszteni Dantét. De hisz mikor Krisztus szállt le (IV. én.), őt már a felső kapunál (III. én.) tartották vissza: s ime, a kapuról letörtek a záruk és azóta állandóan tárva. Vergiliusz most is bízik, hogy mennyei segély jön le hozzájuk.

Ott kezdem el, folytatva, hogy miketten 1.
a nagy torony lábához el sem értünk,
mikor csúcsára néztünk önfeledten,
két lángocskára, amely ott elénk tűnt, 4.
s melyeknek harmadik felelt jelére
távolabb mintsem szemmel érni véltünk.

S én ránézvén tudásom kútfejére: 7.
«Mit mond e láng? És mit felel a másik?»
— kérdém — «S kik tűzték mindhármat helyére?»

Felelt: «Mi jönni készül, már idáig 10.
látnád a piszkos habokon keresztül,
de látásod a lép gőzébe mállik.»

A húrról, mikor elpattanva rezdül, 13.
nincs vessző, mely oly gyorsan messze szálljon,
mint én egy kis hajókát mindenestül

láttam elénk suhanni át az áron, 16.
Csak egyetlen hajóstól hajtva szállt az,
ki sított: «Rossz lélek, itt vagy hát a sáron?»

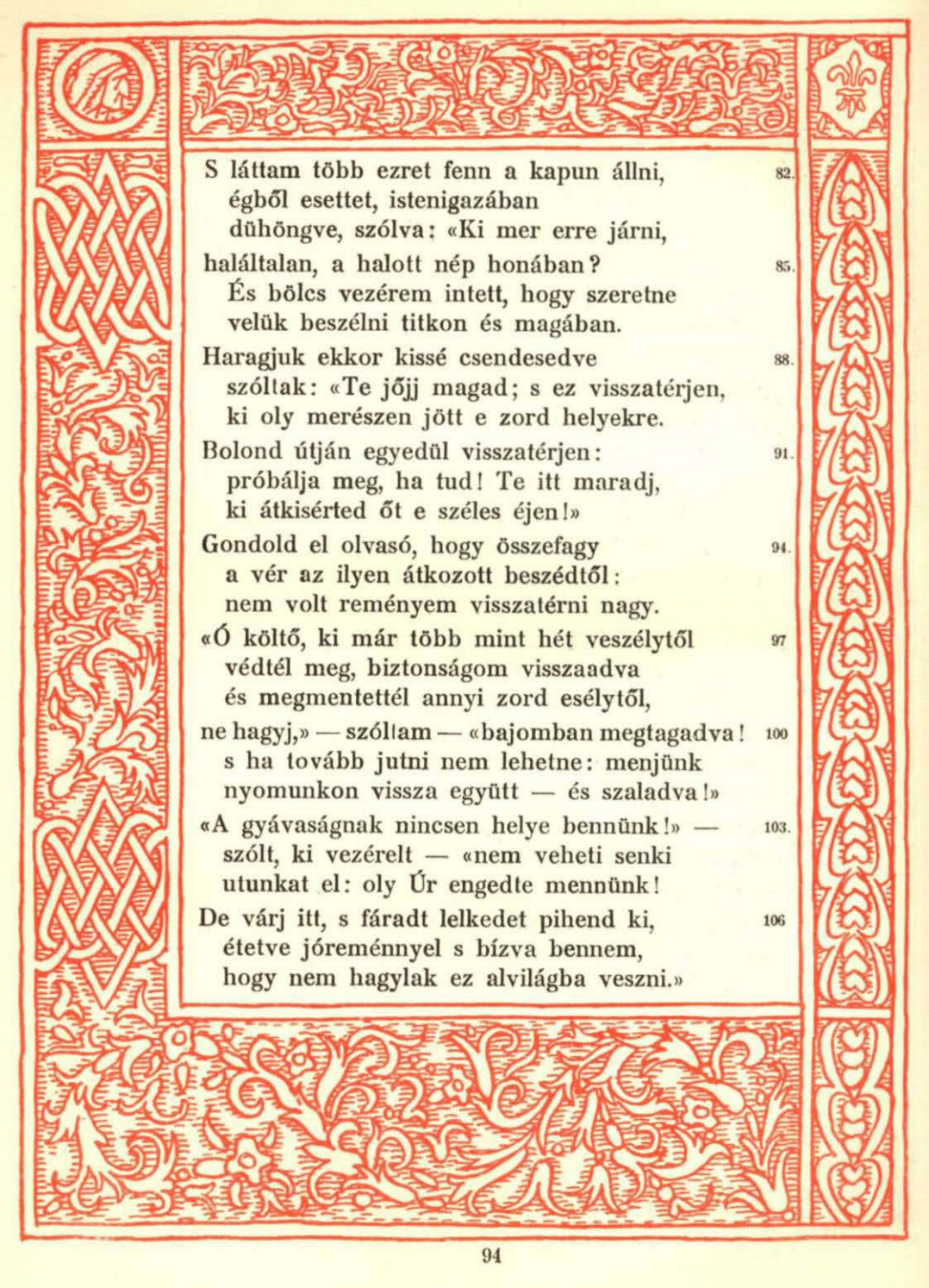
«Flégiász, Flégiász, minek kiáltasz? 19.
Hiába most!» — szólt mesterem haraggal —
«Vigy át és aztán többet úgy sem ártasz.»

Mint egy kicsit fülel, majd vad szavakkal 22.
tör ki, kit egy csaló beszéde bosszant:
úgy tett Flégiász meggyűlt indulattal.

De mesterem beszállott már a rozzant 25.
bárkába s engem is behívott abba
(csak mikor én benn voltam, arra mozzant).

- S mihelyt a csónakká vájt fadarabba 28
beültünk: az velünk megindul, elszáll
merülve jobban, mint szokott, a habba.
- S míg így röpített holt tükrén a rossz ár, 31.
rám szólt a sárból egy alak kikelve:
«Ki vagy te, hogy órád előtt lejössz már?»
«Ó nem maradni jöttem én e helyre» 34.
— feleltem — «De hát *te* ki vagy, te piszkos?»
«Látod, egy siró lélek» — szólt feelve.
- Es én: «Könnyeddel s kinoddal, te mocskos 37.
maradj magadnak — engem mire nézel?
Ismerlek jól, bár minden tagod lucskos.»
- Ekkor a csónakot megkapta kézzel, 40.
de költöm visszalökve rárikoltott:
«Lódulj a többi ebhez! Mégse mész el?»
- Aztán arcon csókolva átkarolt ott 43.
s dicsérve szólt: «Haragos, büszke szellem.
Boldog az asszony, ki méhében hordott!
- Lám, ez míg élt, dőlyfös volt, durva jellem, 46.
emlékét nem diszíti semmi jóság,
azért dühöng most árnya minden ellen.
- Hányat tart nagy királynak a lakosság, 49
kik itt fürödnek sárban, mint a disznók
és hagyatékuk átok és adósság!»
- És én: «Szeretném, mester, ezt a disznót 52.
egészen e moslékba látni bukva,
mielőtt azt ladikkal végigusznök.»

- S ő: «Mielőtt e csónak odajutna,
hol a part látszik, kedved tell, remélem,
mert ez a vágy teljeseésre jut ma.» 55.
- S valóban, ezt azonnal meg is érem,
mert a sáros had mind ez egyre fordul,
amiért most is az Urat dicsérem. 58
- «Hajrá! Argenti Filippóra!» — mordul
mindannyi s a bizarr flórenci lélek
fogát saját husába vájja mordul. 61.
- S ott hagytuk: többet róla nem mesélek.
De fülem most egyszerre jajszavat hall,
s szemem tágulva a homályba mélyed. 64.
- «Fiam» — szólt költőm nyájas indulattal —
«már Dis városa a ködből kifoszlik
szomorú néppel és szigorú haddal.» 67.
- S szóltam: «Már látom, mester, ott magaslik,
ott lenn a völgyben sok tornyos mecsettel,
s mintha tűzből jött volna, úgy piroslik.» 70.
- És ő: «Vörösre festi lángecsettel
örök tűz, mely belül hevíti, mint e
mélyebb pokolban láthatd tenszemeddel.» 73.
- S a mély árokba, mely keríti minde
vigasztalan vidéket, behajózunk
(sánca, mint vasfal, tűnt a szemeimbe). 76.
- S előbb egy nagy kerülőt végigúszunk,
aztán egyszer megáll hajónk. «Kiszállni!
Itt a bejárás!» — mondja kalaúzunk. 79.

-
- S láttam több ezret fenn a kapun állni, 82.
égből esettet, istenigazában
dühöngve, szólva: «Ki mer erre járni,
haláltalan, a halott nép honában? 85.
És bölcs vezérem intett, hogy szeretne
velük beszélni titkon és magában.
- Haragjuk ekkor kissé csendesedve 88.
szóltak: «Te jőjj magad; s ez visszatérjen,
ki oly merészen jött e zord helyekre.
- Bolond útján egyedül visszatérjen: 91.
próbálja meg, ha tud! Te itt maradj,
ki átkisérted őt e széles éjen!»
- Gondold el olvasó, hogy összefagy 94.
a vér az ilyen átkozott beszédétől:
nem volt reményem visszatérni nagy.
- «Ó költő, ki már több mint hét veszélytől 97
védtél meg, biztonságom visszaadva
és megmentettél annyi zord esélytől,
ne hagyj,» — szóltam — «bajomban megtagadva! 100
s ha tovább jutni nem lehetne: menjünk
nyomunkon vissza együtt — és szaladva!»
- «A gyávaságnak nincsen helye bennünk!» — 103.
szólt, ki vezérelt — «nem veheti senki
utunkat el: oly Úr engedte mennünk!
- De várj itt, s fáradt lelkedet pihend ki, 106
étetve jóreménnyel s bízva bennem,
hogy nem hagylak ez alvilágba veszni.»

Így elmegy jó atyám és elhagy engem 109.
és én *talánban* maradok kínok közt,
mert *igen* és *nem* küzdenek fejemben.

Nem hallhatám, mit szólt a démonok közt, 112.
de nem soká szólt véltük, mert előle
egyenkint mind elbútt a bástyafok közt,

s becsapták a kapút, elzárva tőle, 115.
ő kinmaradt s látva, hiába vár ott,
ritkás léptekkel hozzám visszatére.

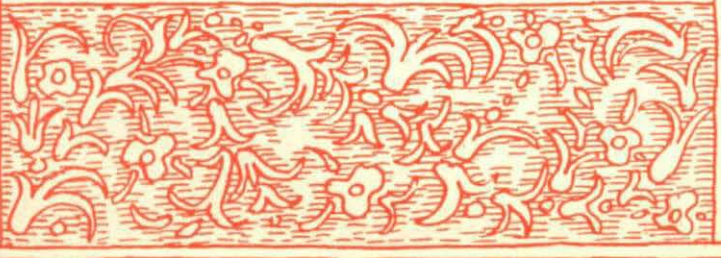
Szeme a földön, szempillája fáradt, 118.
bizalma eltűnt és sohajtva mondja:
«Ki tiltja tőlem a szomorú várat?!»

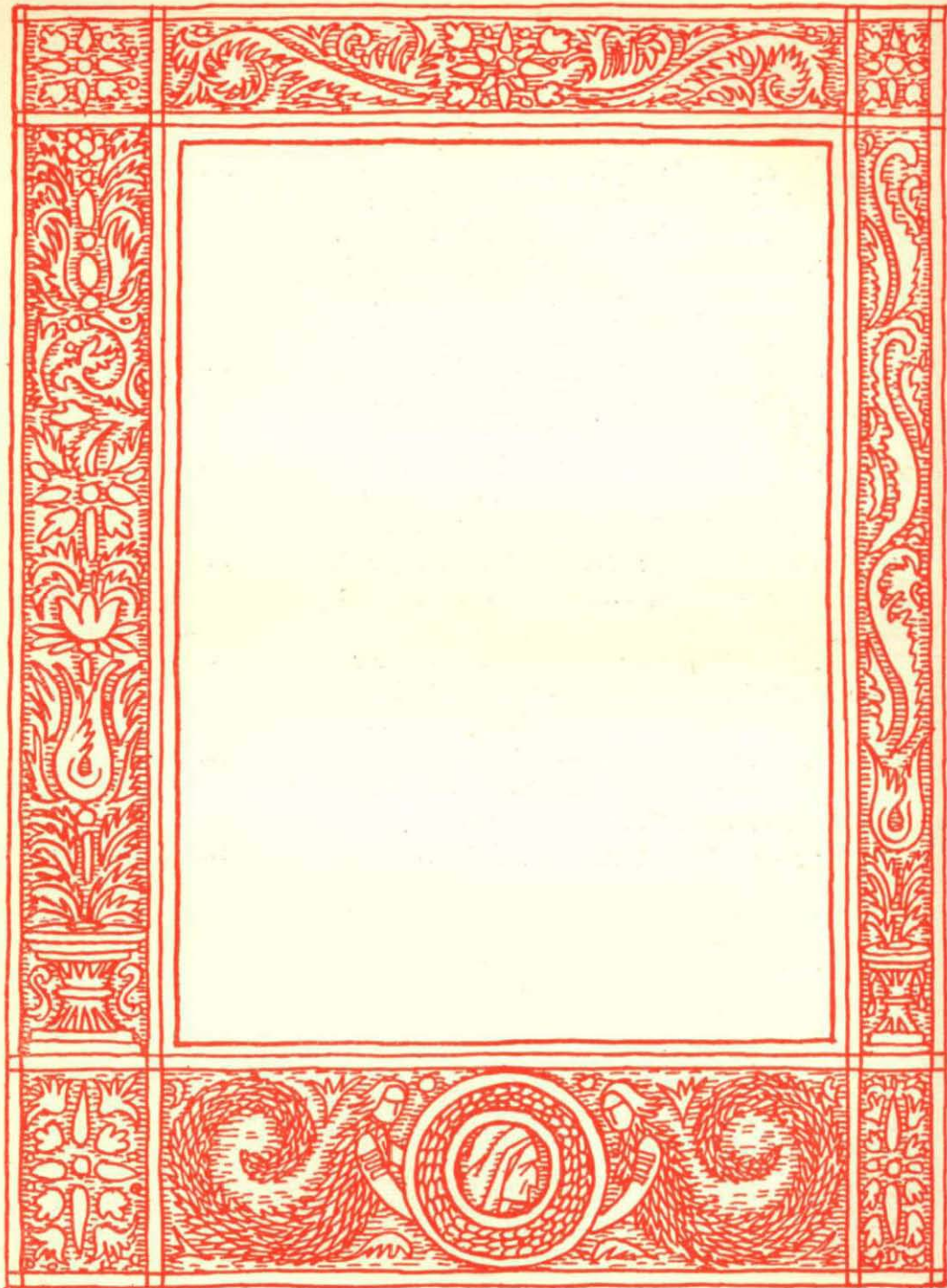
De nékem így: «Lelkem haragja, gondja 121.
ne rémítsen, velem mindent legyőzől:
nincs őrség, sánc, mely tervemet lerontsa.

Makacskodásuk nem most van először; 124.
kevésbé titkos kapun is csinálták,
melynek azóta zárja sincs, kigőzől:

E felett láttad a halál írását 127.
s innen indulva jön már, sorba járja
felénk e lejtőn a körök nyílását,

valaki, ki majd ezt is itt kitárja.» 130.

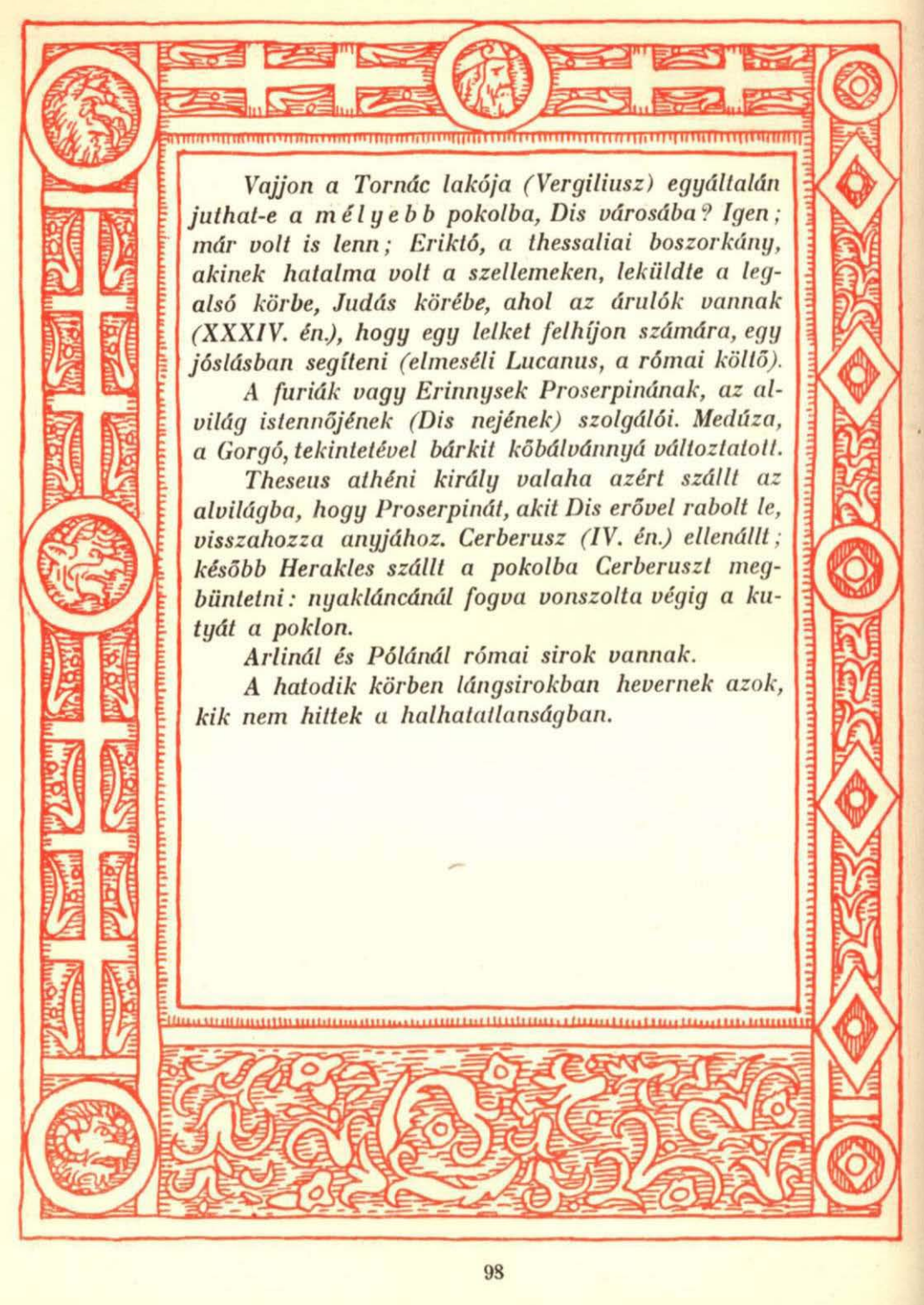

KILENCEDIK ÉNEK

MENNYEI SEGITSÉG

Vajjon a Tornác lakója (Vergiliusz) egyáltalán juthat-e a mélyebb pokolba, Dis városába? Igen; már volt is lenn; Eriktó, a thessaliali boszorkány, akinek hatalma volt a szellemeken, leküldte a legalsó körbe, Judás körébe, ahol az árulók vannak (XXXIV. én.), hogy egy lelket felhíjon számára, egy jóslásban segíteni (elmeséli Lucanus, a római költő).

A furiák vagy Erinnysek Proserpinának, az alvilág istennőjének (Dis nejének) szolgálói. Medúza, a Gorgó, tekintetével bárkit kőbálvánnyá változtatott.

Theseus athéni király valaha azért szállt az alvilágba, hogy Proserpinát, akit Dis erővel rabolt le, visszahozza anyjához. Cerberusz (IV. én.) ellenállt; később Herakles szállt a pokolba Cerberuszt megbüntetni: nyakláncánál fogva vonszolta végig a kutyát a poklon.

Arlinál és Pólánál római sirok vannak.

A hatodik körben lángsirokban hevernek azok, kik nem hittek a halhatatlanságban.

- A félelemnek színe, mely előntött 1.
amint költőm megfordult — tette épen,
hogy ő meg újra bátor arcot öltött.
- S megállt, minthogyha fűlne az éjben; 4.
mert a szem gyenge volt ez éjszakában,
e sűrű ködben, e fekete légben.
- «Mégis győznünk kell ebben a csatában», 7
kezdé — «s ha nem... De olyan hölgy ígérte!...
Be soká várok valakit hiában!»
- Jól láttam, amint szavait cserélte 10.
s egyik szót a másikkal eltakarta,
hogy más lett az eleje, más a vége
- s félelmet keltett, bár ő nem akarta 13.
s sejtette a valónál iszonyúbbat,
a csonka szó még lelkem megzavarta.
- «E szomorú kagyló mélyébe útat 16.
amaz első körből lelhet-e lélek,
hol nincs kín, csak a vágy unalma úntat?»
- Kérdém. És ő megértve mit beszélek: 19.
«Ritka bizony, hogy közlünk lemenjen
bárki az útra, melyre én ma térek.
- Igaz, nekem már kellett volt lemennem: 22.
Erikó küldött bűbáj-nyerte jusson,
ki lelket tesbe bűvölt vissza könnyen.
- Alig jutott még özvegységre húsom, 25.
mikor beküldött ide, hogy egy lélek
Judás köréből általam kijusson.

- (Nincsen hely ennél sötétebb, se mélyebb,
sem a legkülső égtől távolabbi) 28
tudom az utat: nincs ok semmi, félned.
- E mocsár, melyből a nagy bűz árad ki, 31.
a kínvárost keríti gyűrűsen be,
hová harc nélkül nem tudunk behatni.»
- Mást is beszélt, de nem jut már eszembe, 34.
mert figyelmem egészen elvonódott
az izzócsúcsú nagy toronyra, szembe,
látva három pokoli vén anyót ott, 37.
három fúria vérrel mázolt testén
asszonyi arcot és asszonyi módot.
- A derekukat zöld kigyók övezvén, 40.
haj helyett hordtak apró sziszegőket,
halántékukra mélyen leeresztvén.
- És ő, ki jól ismerte rég e nőket, 43.
a Könnykirálynő szolgáló leányit:
«A zord Erinnysek» — szólt — «nézd meg őket!
- Megéra első (balról kezdve számít), 47.
Jobbról Alektó könnyet önt özönnel,
Középen» — végzé — «Tizifoné áll itt.»
- Mellét hasítá mindegyik körömmel 49.
és tenyérral csapkodta, kiabálván,
hogy költőmhöz simultam, félelemmel.
- «Medúza jer! Legyen belőle bálvány!» — 52.
zúgtak lenézve rám. — «Lám, Thézeusz se
bűnhődött meg, birodalmunkba szállván!»

«Fordulj el s szemed eltakarva csukd le, 55.
mert hogyha jó a Gorgó és te látod,
nem tudom, többet felvilágba jutsz-e?»

Igy szólt a mester s maga visszarántott 58.
s szemem előtt nem bízva a kezemben,
saját kezével fedte a világot.

Ó ti, kik éltek józan értelemben, 61.
lessétek, mily tan látható keresztül,
elfátyolozva különös rímekben!

Most a zavaros habokon keresztül 64.
iszonynyal teljes hang dörgése hallik,
hogy mind a két part tőle összerezdül.

Mint mikor hirtelen szél felmorajlik 67.
az ellenséges forróságon át,
üti az erdőt, fékevesztve zajlik

és tép, ver, visz lombot és koronát, 70.
maga előtt a nagy port hajtja büszkén,
szalajtja a nyáját és pásztorát.

Ekkor szemem feloldta, szólva: «Tüstént 73.
irányozd szemed idegét a régi
tajtékra, hol legsűrűbb, sűrű füstként »

Mint a béka, ha ellensége néki 76.
feltűnik, a nagy kigyó, mind lebúvik,
míg csak a sárnak fenekét nem éri:

ugy láttam, hogy rettenve meglapúl itt 79.
sok ezer lélek Egy előtt, ki gázol
száraz lábbal Styxen át, a kapúig.

Arca előtt balját mozgatva párszor, a sűrű ködöt úgy hajtotta félre és nem látszott törődni semmi mással.	82.
Jól láttam, hogy az égből jött segélyre: és mesteremhez fordultam, ki intett, hogy nyugton álljak, meghajolva mélyre.	85.
Ah, milyen volt, mily megvető tekintet! A kapuhoz jött, mely kinyílt előtte rögtön, amint egy vesszővel legyintett.	88.
«Ó megvetett nép, égnek száműzötte!» — kezdé, amint a zord küszöbre hágott — «honnan e gőg, mely lelketekbe nőtt be?»	91.
Az örök akarattal szembeszálltok, amelynek inghatatlan célja törvény s mely mindig több kint tudott mérni rátok?	94.
Mit ér a végzettel kocódni dőrén? Lám Cerberusz kutyátok megtanulta, nyomát viseli nyaka s álla szőrén.»	97.
Aztán a sáros útra fordul újra s elmegy, minket nem méltatván szavára, mint akinek más lenne gondja-búja, mint annak, aki körülötte állna;	100.
s mi biztonságban most, a szent szavaktól megindulánk a vár útjára szállva.	103.
És minden harc nélkül léptünk be akkor. És én, hogy tudni szomjuságom oltsam, mi van kerítve e gonosz falaktól,	106.

szemem, amint beléptem, körbehordtam 109.
és láttam kínnal-bajjal teli rónát,
amerre látásommal elhatoltam.

Mint Arlinál, hol resten foly a Rhone át 112.
vagy Pólánál, nem messze Quarnerótól,
mely Itáliát zárja s mossa hónát,

a föld egészen tarka a siroktól, 115.
ugy tarkul itt is e föld jobbra-balra,
de itt keservesebb még a kinoktól,

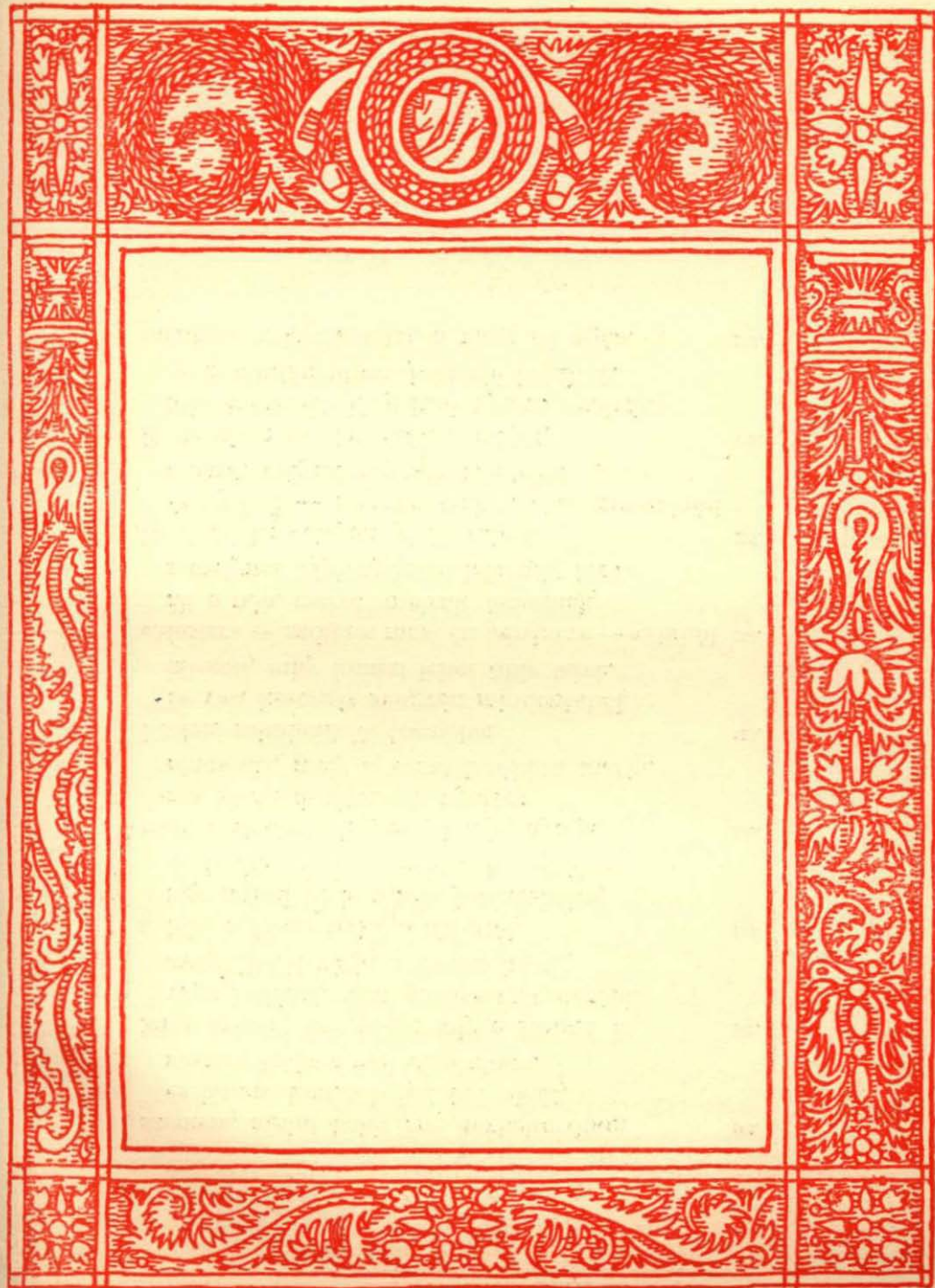
mert a sirokat láng csapkodja, nyalja 119.
s a követ általtüzesíti nyelve:
nincs tűz, mely a vasat izzóbbra marja.

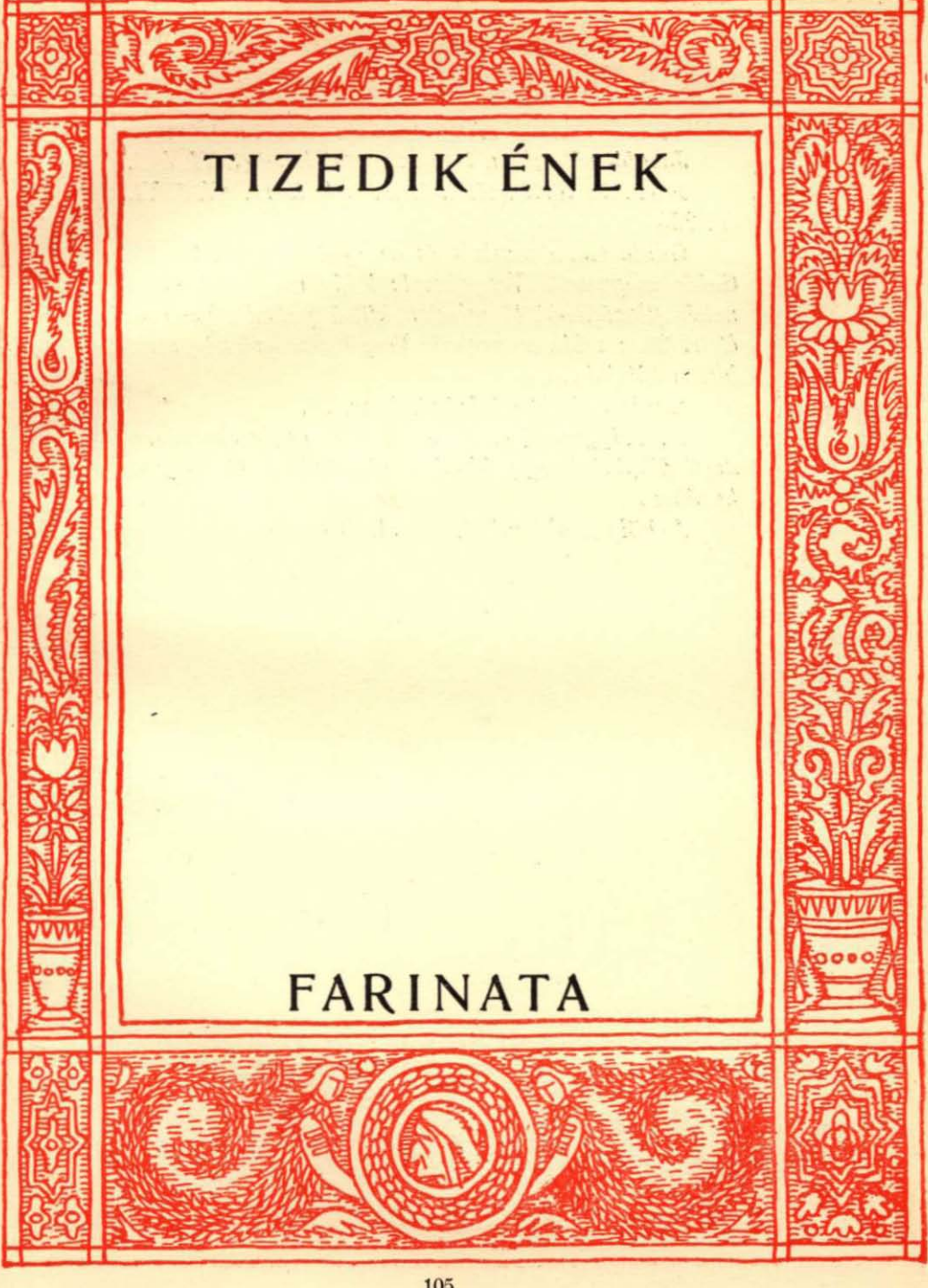
Födele mindenikről leemelve 121.
és vad kesergés zengvén mindenikből,
látszott, mily kínnal lehet öble telve.

«Mester» — szóltam most én kérdezve — «kikből 124.
áll e nép, melyet e sirok temetnek,
s melynek fájó nyögése lelkemig tör?»

És ő felelt: «Megannyi főeretnek 127.
és nyájuk — minden szekta. Nem gondolnád
e sirok milyen népesek lehetnek.

E sirokban megleli zsák a foltját, 130.
több-kevesebb láng izzó nyelve nyalván»
— S miután útunk jobbfelé hajolt át,
mentünk a kínok közt, a nagy fal alján. 133.

TIZEDIK ÉNEK

FARINATA

*Jozafát völgyében lesz az utolsó ítélet (I. VI. én.).
Farinata történetét I. életr. 7., 8. és 11. (V. ö. VI.
én. 79.)*

*Guido Cavalcantiról és az apjáról életr. 13. 23.
Guido megvetette Vergiliuszt: talán megvetett ez a
nehéz filozófus-költő minden külső poétai díszet (vö.
életr. 29.); talán megvetette Vergiliuszt azért is, mert
hitt a túlvilágban.*

Dante száműzetéséről I. életr. 24.

*II. Frigyesről életr. 6. A biboros Ottaviano
degli Ubaldini, egy hitetlen gibelin-pap II. Frigyes
korában.*

A hölgy, aki mindent tud, Beatrice.

Most egy mély útnak hajlását követte 1,
 e föld bástyái és a kínos ágyak
 között a mesterem — és én mögötte.

«Ó bölcs bátorság, ki engem e bágyadt 4,
 s gonosz földön vezetsz» — kezdém — «ha tetszik,
 szólj, elégítsd ki bennem most a vágyat.

A népet, mely e koporsókban fekszik, 7,
 lehet-e látni? Immár felcsapódtak
 a födelek s nincs őr közel, se messzibb.»

És ő felelt: «Mind újra elcsukódnak, 10,
 ha Jozafátból ide visszatérnek
 testükkel, melyek most még fennhagyódtak.

Epikurusznak és minden hívének 13,
 lesz temetőjük földi bűnükért ez,
 kik azt mondják, hogy testtel vész a lélek.

Azért a vágyad, melyre nézve kérdesz 16,
 kielégül, ha e helyet bejártad
 s a másik vágyad is, melyet csak *értesz.*»

És én: «Jó mester, titkom nincs irántad, 19,
 csak nem akartam nagyon csacska lenni,
 amint te is nem egyszer így ajáltad.» —

«Ó toszkán, aki át tudsz élve menni 22,
 e lánghazán, s ily ildommal beszélve,
 állj meg egy percre e helyen pihenni!

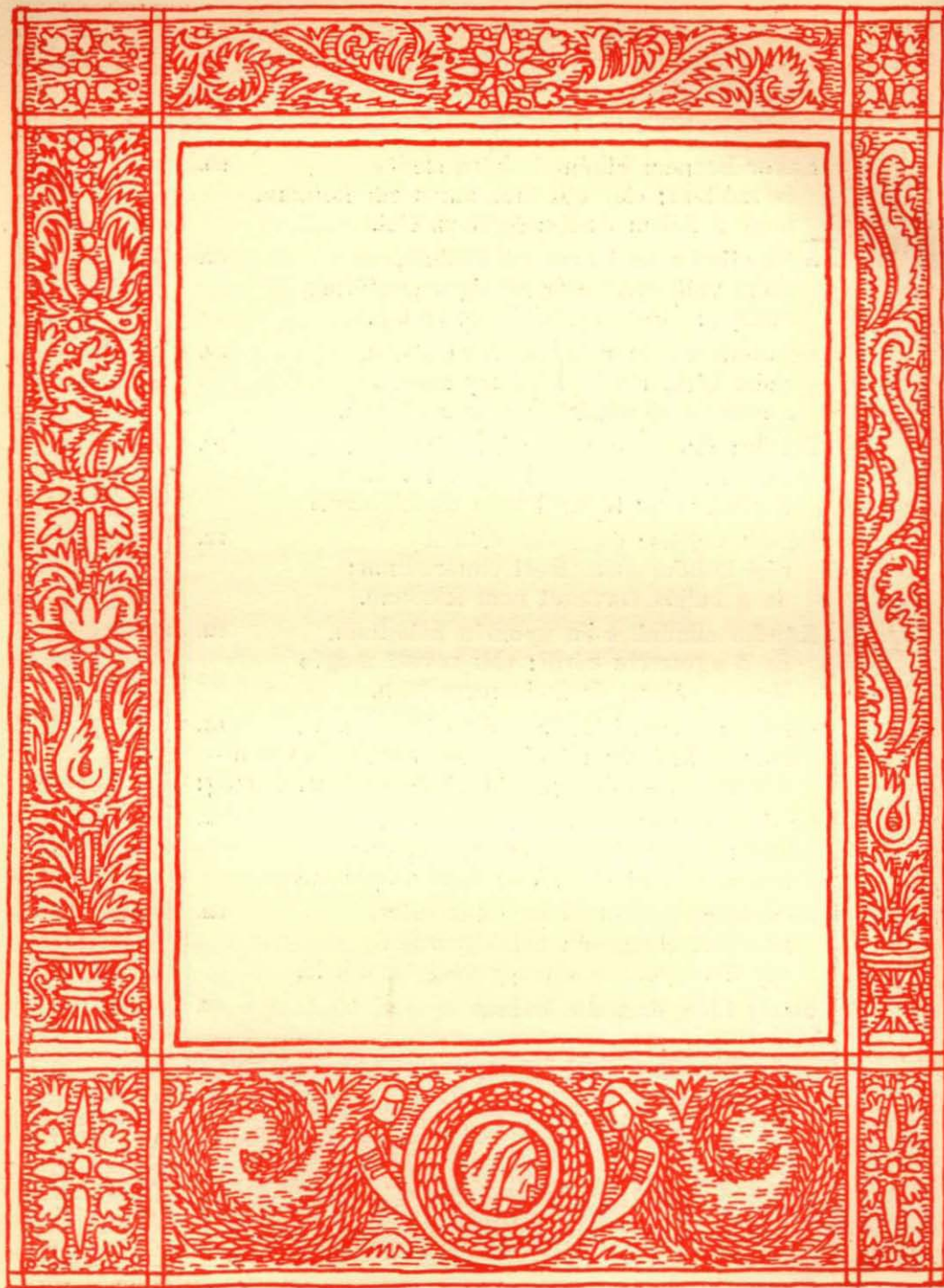
Nyilvánvaló, beszédedből ítélve 25,
 ama nemes föld nevelt benned polgárt,
 melynek tán nagy terhére voltam élve.»

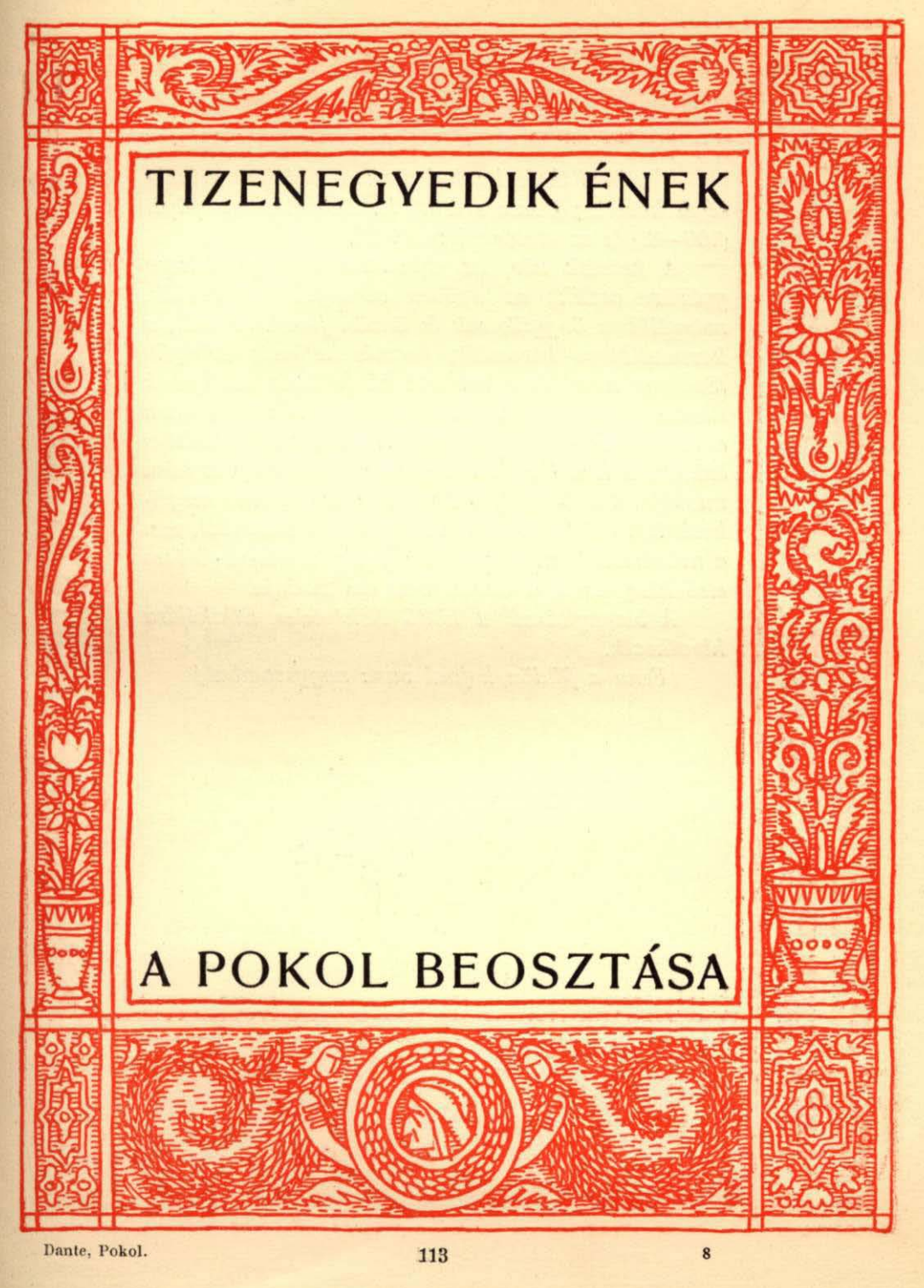
- Egy nyílásból, mely egyik sírra szolgált, 28.
hirtelen ily hang jött ki s én ijedten
mesteremhez simultam, aki dorgált:
- Dorgált: «Fordulj meg: mit csinálsz? ne rettenj! 31.
Nézd Farinátát: félig már fölugrott
s övétől látható, emelkedetten.»
- S szemem szemében, néztem ezt a foglyot, 34.
aki felnyúlt mellével, homlokával,
mint hogyha mélyen megvetné a poklot.
- Gyors, kész kézzel vont mesterem magával 37.
sírok közt hozzá s: «Gazdálkodj a szóval!»
szólt, mikor szemben álltam sírlakával.
- S amint szemben állok a sírlakóval, 40.
megnéz egy kissé s mintegy megvetően
«Kik voltak őseid?» — kérdezve szólal.
- S amint kívánságának engedően 43.
mitsem titkoltam, mindent elbeszéltem,
szemöldökét kissé felvonta tőlem,
- s szólt: «Oseimmel és velem, míg éltem, 46.
s pártommal gyakran mertek szembeszállni
s én harcban őket kétszer sem kiméltem.»
- «És bár száműzték, s érte őket bármi» — 49.
feleltem — «mindakétszer visszatértek:
az őnéi nem tudtak így csinálni!»
- Ekkor a nyílt sírből egy más kísértet 52.
látszott felemelkedni, de csak állig:
gondolom, fel nem állt, csak úgy kitérdelt.

Mögém tekintett, mint ki látni vágyik, nincs-e velem még társ, vagy más kíséret, majd mint kinek reménye füstbe mállik,	55.
sírva mondá: «Ha e vak tömlőcéjet így végigjárni bíztat büszke lelked, hol van fiam s mért nem jön szinte véled?»	58.
S feleltem: «Nem a magam lelke kerget: ez bíztatott itt, ki iránt Gidód tán megvetés volt, mit szívében rejtett.»	61.
Szavai és e büntetési mód előttem már elárulták kilétét, azért intéztem így, helyén, a szót.	64.
És ő felnyúlva hirtelen: «Hogy értéd?» — kiáltott — «Volt? Nem él már? Sírba rokkant? Nem érzi már a fénynek édességét?»	67.
Zavarba jöttem...hangom meg se mukkant... S ő észrevévén, hogy felelni késtem, hanyatt bukott és többet fel se bukkant.	70.
Most a másik nagy árny sírjára néztem, ki alattam volt és kinyúlni nem szűnt s nyakát sem billentette, csipejét sem.	73.
«Ha» — szólt folytatva, mit beszélni kezdtünk — «nem tudtak az enyéim visszatérni, az jobban fáj, mint hogy e sírba vesztünk.	76.
De ötvenszer sem fog majd visszatérni ez éj úrnőjének arca az égre, s meglátod, mily nehéz az: visszatérni!	79.

-
- De úgy juss még föl az édes vidékre, 82.
hogy igazat szólsz: e nép mért haragszik
az enyéimre, mintegy ellenségre?»
- Feleltem: «Bosszúd tette s szörnyű lakzid, 85.
melytől piros hab folyt az Arbiában,
hogy templomunkban ilyen ima hangzik.»
- Fejét megrázta, sóhajtván magában 88.
s szólt: «Ott nem magam voltam és valóban
volt okom menni többiek nyomában.
- De magam voltam, hol mindenki szóltan 91.
túrta a nagy végzést Firenze ellen,
ki nyiltan annak védelmére szóltam.»
- «Maradékod nyugalmat sohse leljen,» — 94.
feleltem — «ha kétségem fel nem oldod,
mellyel most bennem elborult a szellem.
- Titkát, ha jól hallom, magadba hordod 97.
annak, mit a jövődök árja hoz:
és a jelenre nézve más a dolgod?»
- «Úgy látunk, mint kinek a szeme rossz, 100.
közelre nem, távolba jól» — felelte —
«ennyi fényt hágy az Úr, ki ostoroz.
- Semmit sem ér az értelmünk közelbe; 103.
s semmit sem tudnánk emberek honárul,
ha más így néha hírt nem hozna helybe.
- Most értheted, hogy tudásunk elárvul 106.
és meghal majd, ha jó a végétélet
és a jövődő kapuja bezárul.»

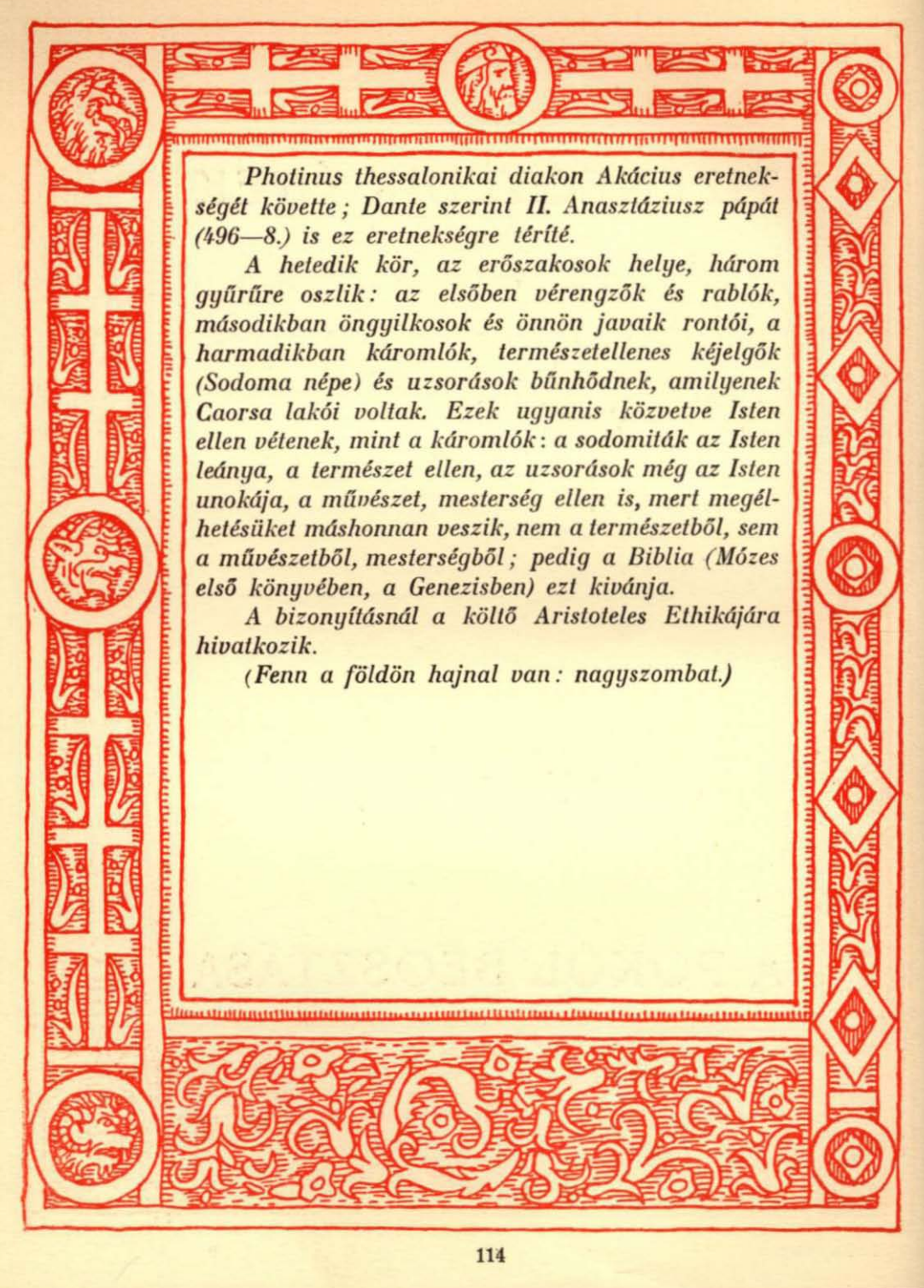
- Ekkor bennem hibám tudatra éledt 109.
és szóltam: «Mondd meg amaz elbukottnak,
hogy a fiában fenn még él az élet.
- S ha ajkaim neki nem válaszoltak, 112.
azért volt, mert már kétségek gyötörtek,
amelyek most szavadtól elszóltak.»
- De mesterem már hívott intve, jőjtek, 114.
azért kértem a lelket, hogy siessen
s mondja el kik lakói még e körnek.
- Felelte: «Itt én több ezrekkel fekszem. 118.
Többi közt második Frigyes van itten
a biborossal; többről nem dicsekszem.»
- Bebútt sírjába; én pedig siettem 121.
régi költőm után, mert elmaradtam;
de a baljós szavakat nem feledtem.
- Költőm elindult s én nyomán haladtam. 124.
És ő egyszerre kérdi: «Mi zavart meg?»
Mire a választ őszintén megadtam.
- «Minden szavát lelkedbe vésve tartsd meg, 127.
mely néked rosszat jószolt» — mondta bölcsem —
«de most» — és ujját fölemelte — «halld meg:
ha édes fényed fölleted a Hölgyben, 130.
kinek mindent lát drága szeme, tőle
megtudod, mi vár rád a földi völgyben.»
- Most balra fordult és mentünk előre, 133.
középre, elhagyván a fal gyűrűjét
egy ösvényen, amely egy völgybe dől le,
amely idáig érezette bűzét. 136.

TIZENEGYEDIK ÉNEK

A POKOL BEOSZTÁSA

Photinus thessalonikai diakon Akácius eretnek-ségét követte; Dante szerint II. Anasztáziusz pápát (496—8.) is ez eretnekségre téríté.

A hetedik kör, az erőszakosok helye, három gyűrűre oszlik: az elsőben vérengzők és rablók, másodikban öngyilkosok és önnön javaik rontói, a harmadikban káromlók, természetellenes kéjelgők (Sodoma népe) és uzsorások bűnhődnek, amilyenek Caorsa lakói voltak. Ezek ugyanis közvetve Isten ellen vétének, mint a káromlók: a sodomiták az Isten leánya, a természet ellen, az uzsorások még az Isten unokája, a művészet, mesterség ellen is, mert megélhetésüket máshonnan veszik, nem a természetből, sem a művészetből, mesterségből; pedig a Biblia (Mózes első könyvében, a Genézisben) ezt kívánja.

A bizonyításnál a költő Aristoteles Ethikájára hivatkozik.

(Fenn a földön hajnal van: nagyszombat.)

A pokoltölcser beosztása. (A körök lefelé egyre szűkebbek. A legalsó kör a föld centruma.)

Közönyösök a kapunál.

I. *kör.* (Tornác.) Kereszteletlenek.

II. » Szerelemben	} mértéktelenek.
(Legenyhébb bűn, Dis városán kívül.)
III. » Étel-italban	
IV. » Pénzben	
V. » Indulatban	

DIS VÁROSA.

(Kárörvendők és baromiságban élők.)

VI. *kör.* Eretnekek, hitetlenek.

VII. » Erőszakosok.

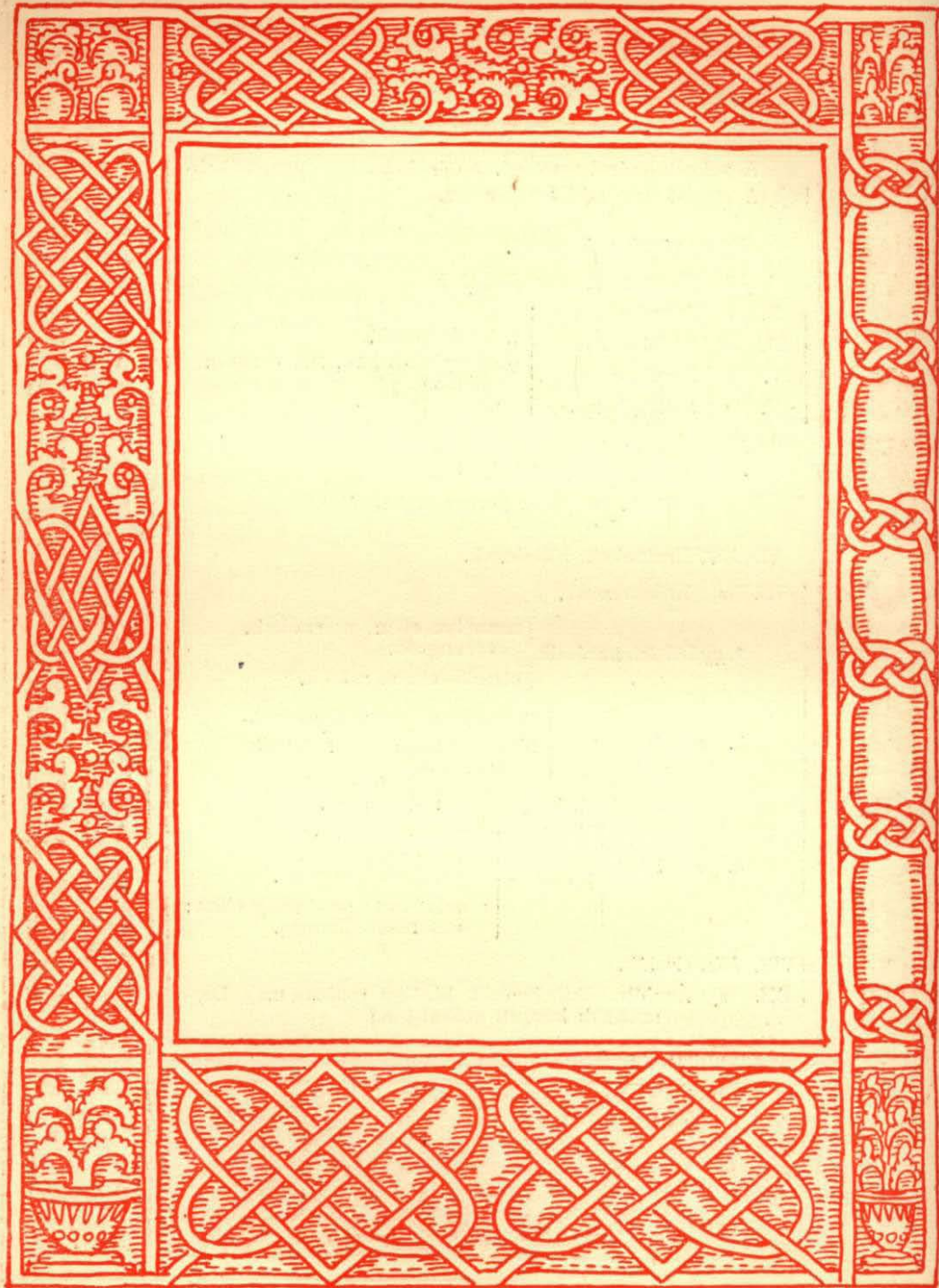
1. *gyűrű* felebarátaik { személye ellen: zsarnokok,
vérengzők.
birtoka ellen: rablók.

2. » önmaguk { személye ellen: öngyilkosok.
birtoka ellen: önnön javaik
rongálói.

3. » Isten { személye ellen: káromlók.
birtoka : { a természet ellen :
természetellenes
kéjelgők (Sodoma).
a művészet, mesterség ellen :
uzsorások (Caorsa).

VIII. *kör.* Csalók.

IXE » Árulók. (Akik bennük bizókat csalnak meg. Legszűkebb kör, itt székel Dis.)

Egy magas part szegélyén lépegetve, 1.
mely állott nagy törött szirtek köréből,
jutottunk még rémségesebb tömegbe.

S itt menekülni rothadt légköréből 4.
a bűznek, melyet ez a mély hely onta,
ellenzőt rögtönöztünk födeléből

egy sírnak, melynek fölírása mondta, 7.
«Anasztáziusz pápát őrzi e szűk
üreg, mert Photinus tévútra vonta.»

«Utunkat itt csak lassan lépve tesszük, 10.
hogy hozzászokjon orrunk némiképen
e szörnyű szaghoz; míg majd föl se vesszük,»

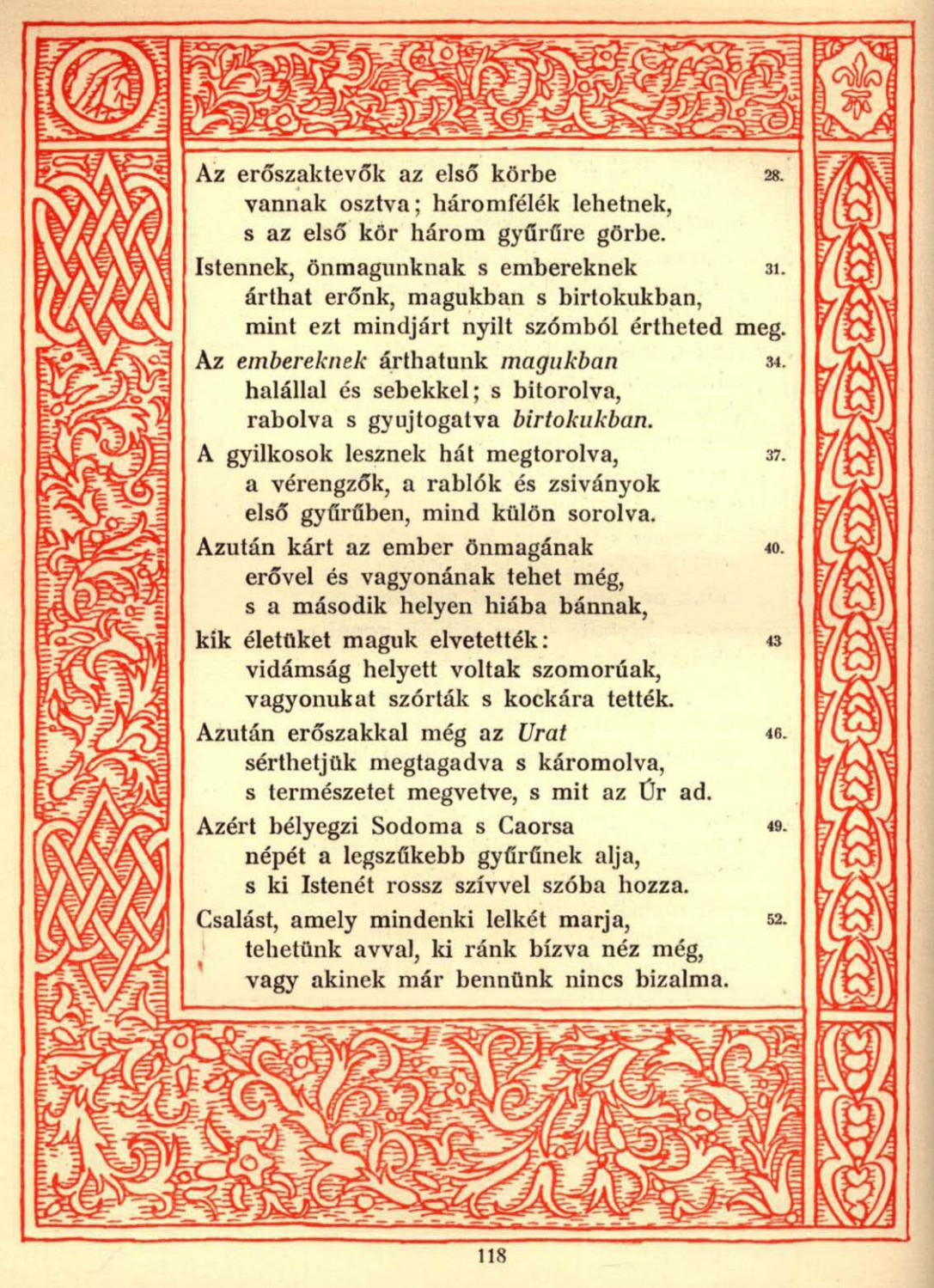
szólt a vezér; s feleltem, kérve szépen: 13.
«Találj valamit, addig is hiában
időnk ne múljon.» «Azt akarom épen.»

«Fiam» — folytatta — «e sziklák honában, 16.
három köröcske van lépcsőzve, mint ez,
amelyet épen elhagyott a lábam.

Kárhozott szellemekkel telve mindez; 19.
de hogy amit majd látsz, megértsd előre,
halld, melyik mért és mely törvény szerint vesz.

Minden, égben gyűlölt bűn célja dőre 22.
bántás; s e bántás módját aki kérdi:
feloszlik ketté, cselre és erőre.

De mert a cselet csupán az ember érti, 25.
a csalókat az Ur jobban gyűlölte,
mélyebbre tette, s rájuk több kint mért ki.

-
- Az erőszaktevők az első körbe 28.
vannak osztva; háromfélék lehetnek,
s az első kör három gyűrűre görbe.
- Istennek, önmagunknak s embereknek 31.
árthat erőnk, magukban s birtokukban,
mint ezt mindjárt nyílt szómból értheted meg.
- Az embereknek árthatunk magukban 34.
halállal és sebekkel; s bitorolva,
rabolva s gyujtogatva birtokukban.
- A gyilkosok lesznek hát megtorolva, 37.
a vérengzők, a rablók és zsványok
első gyűrűben, mind külön sorolva.
- Azután kárt az ember önmagának 40.
erővel és vagyonának tehet még,
s a második helyen hiába bánnak,
- kik életüket maguk elvetették: 43
vidámság helyett voltak szomorúak,
vagyonukat szórták s kockára tették.
- Azután erőszakkal még az Urat 46.
sérthetjük megtagadva s káromolva,
s természetet megvetve, s mit az Úr ad.
- Azért bélyegzi Sodoma s Caorsa 49.
népét a legszűkebb gyűrűnek alja,
s ki Istenét rossz szívvel szóba hozza.
- Csalást, amely mindenki lelkét marja, 52.
tehetünk avval, ki ránk bízva néz még,
vagy akinek már bennünk nincs bizalma.

Utóbbi mód csak olyan kapcsot tép szét, 55.
amellyel a természet keze kapcsolt;
azért a másik körben leli fészkrét

a színlelés, s ki hizelegve tapsolt 58.
a simonia, rablás, hamisítás,
csalás, lopás és még több, mocskosabb folt.

De oly kapoccsal is lehet szakítás, 61.
mely a természeteshez hozzájárul,
s teszi, hogy, éppen bennünk, megbízik más.

S a szűk körben, mely centrumáig tárul 64.
a mindenségnek, hol Dis tartja székét,
örök keserv az árulóra hárul.»

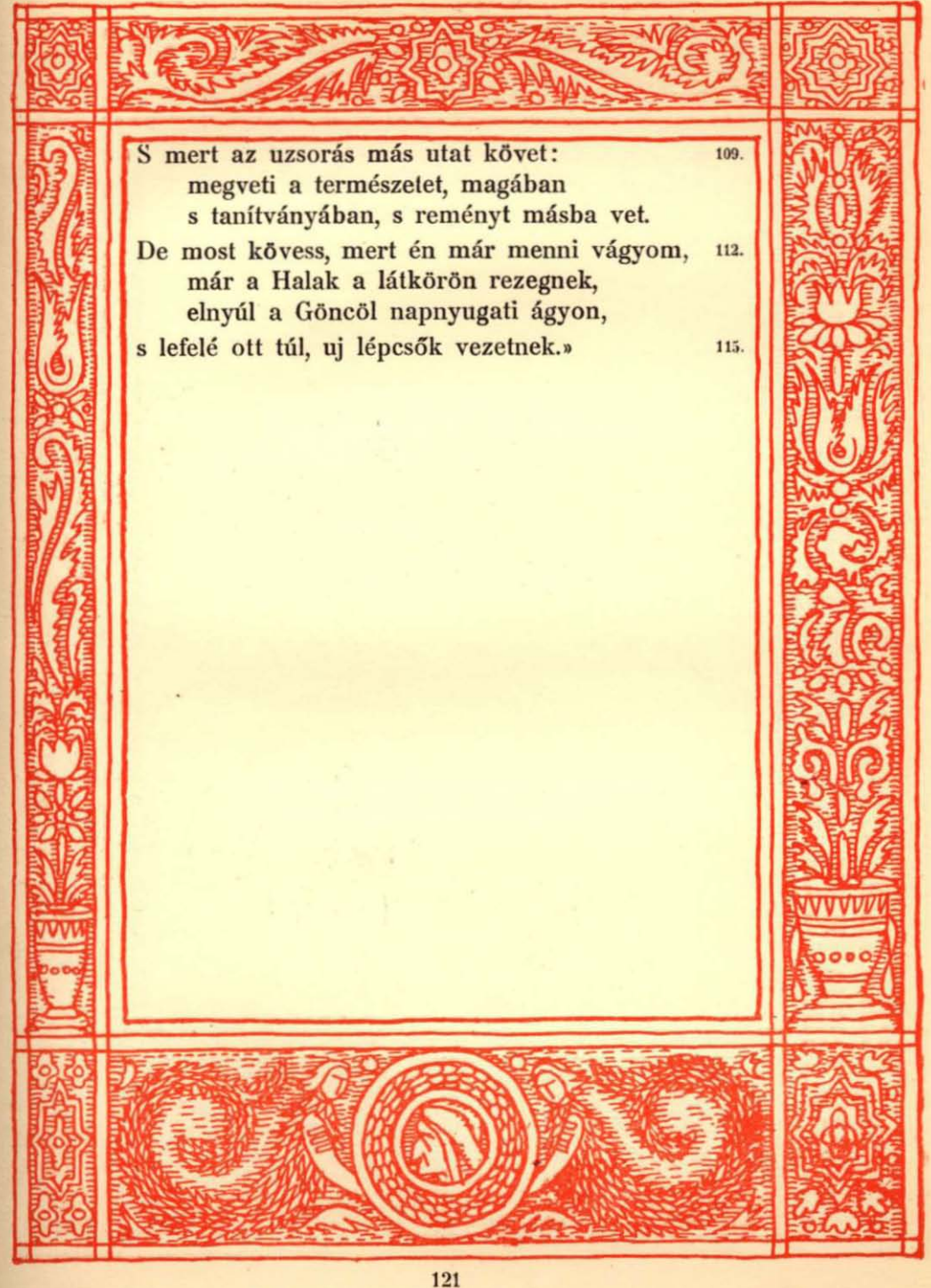
S feleltem: «Mester, ajkaid beszédét 67.
jól értem, oly jól jelölöd külön meg,
részenkint, ezt a tölcserít és a népét.

De mondd: lakói a mocsárözönnek, 70.
s kiket visz a szél, s kiket ver a zápor,
s kik úgy szidják egymást, ha szembejönnek,
mért vannak Disnek vörös városából 73.
kizárva, ha rájuk az Úr haragszik?
s ha nem, miért bűnhődik ez a tábor?»

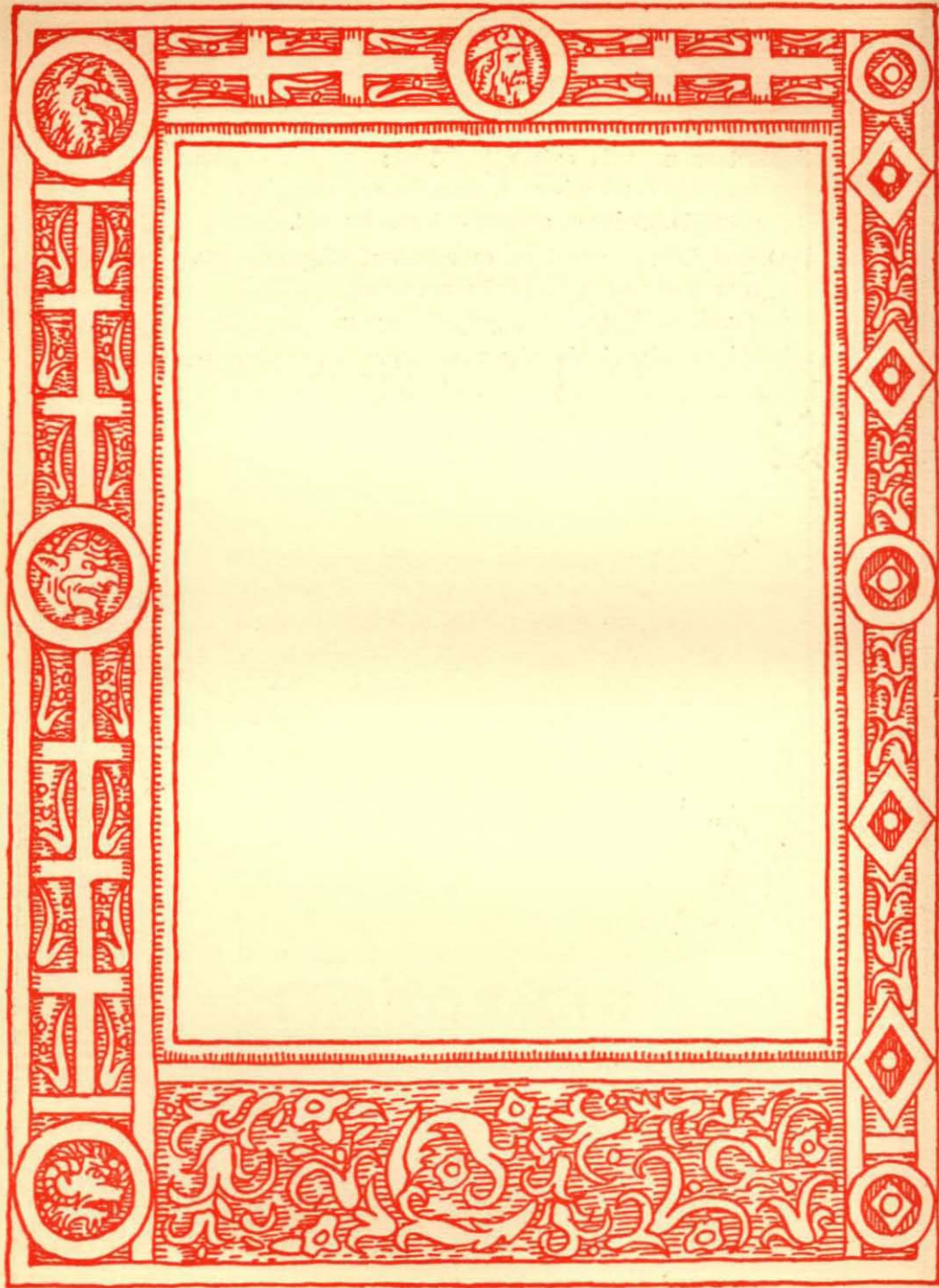
És ő felelte ekkor: «Mért lopakszik 76.
elméd szokotról nem szokott utakra?
Vagy lelked mindig másfelé tolakszik?

Nem emlékeznél már ama szavakra, 79.
mikkel leírja Etikád a három
állapotot, melyet sújt ég haragja?

- Mértéktelenség, örvendés a káron, 82.
s bamba baromság. Az első kevésbé
bántja Istent, s kevésbé kell, hogy fájjon.
- S ha szellemed e mondást megemészte, 85.
vizsgáld, kik azok, kiket odafönn
bűnük a rossz városba nem ígéz bé,
s megérted, hogy mért vannak ők külön 88.
más gonoszoktól, és mért hogy e néppel
enyhábban bánik az örök Köröm.»
- «Ó nap, ki győzve küzdesz a sötéttel, 91.
megelégitesz, úgy hogy míg megoldod
tudásnál nékem édesebb a kétely.
- De világíts meg még egy csöppnyi foltot» — 94.
feleltem. — «Hogy hogy az uzsora sérti
Isten jóságát? fejtsd fel ezt a dolgot.»
- «A bölcsészet» — szolt ő — «ki jól megérti, 97
jegyzi többhelytt, hogy a természet útja
honnan vette folyását s merre tért ki.
- Isten esze s munkája volt a kútja. 100.
S ki előtt nyitva áll a fizikája,
s figyel: nem sok lapot fordítva tudja.
- Hogy mi a művészetnek főszabálya: 103.
természetet követni mint tanítvány,
s így a művészet Isten unokája.
- S a Genezist, mindjárt elől kinyitván, 106.
ott megvan, hogy e kettőből vegyed
amiből élsz, családod gyámolítván.

S mert az uzsorás más utat követ: 109.
megveti a természetet, magában
s tanítványában, s reményt másba vet.
De most kövess, mert én már menni vágyom, 112.
már a Halak a látkörön rezegnek,
elnyúl a Göncöl napnyugati ágyon,
s lefelé ott túl, uj lépcsők vezetnek.» 115.

TIZENKETTEDIK ÉNEK

A VÉR FÜRDŐ

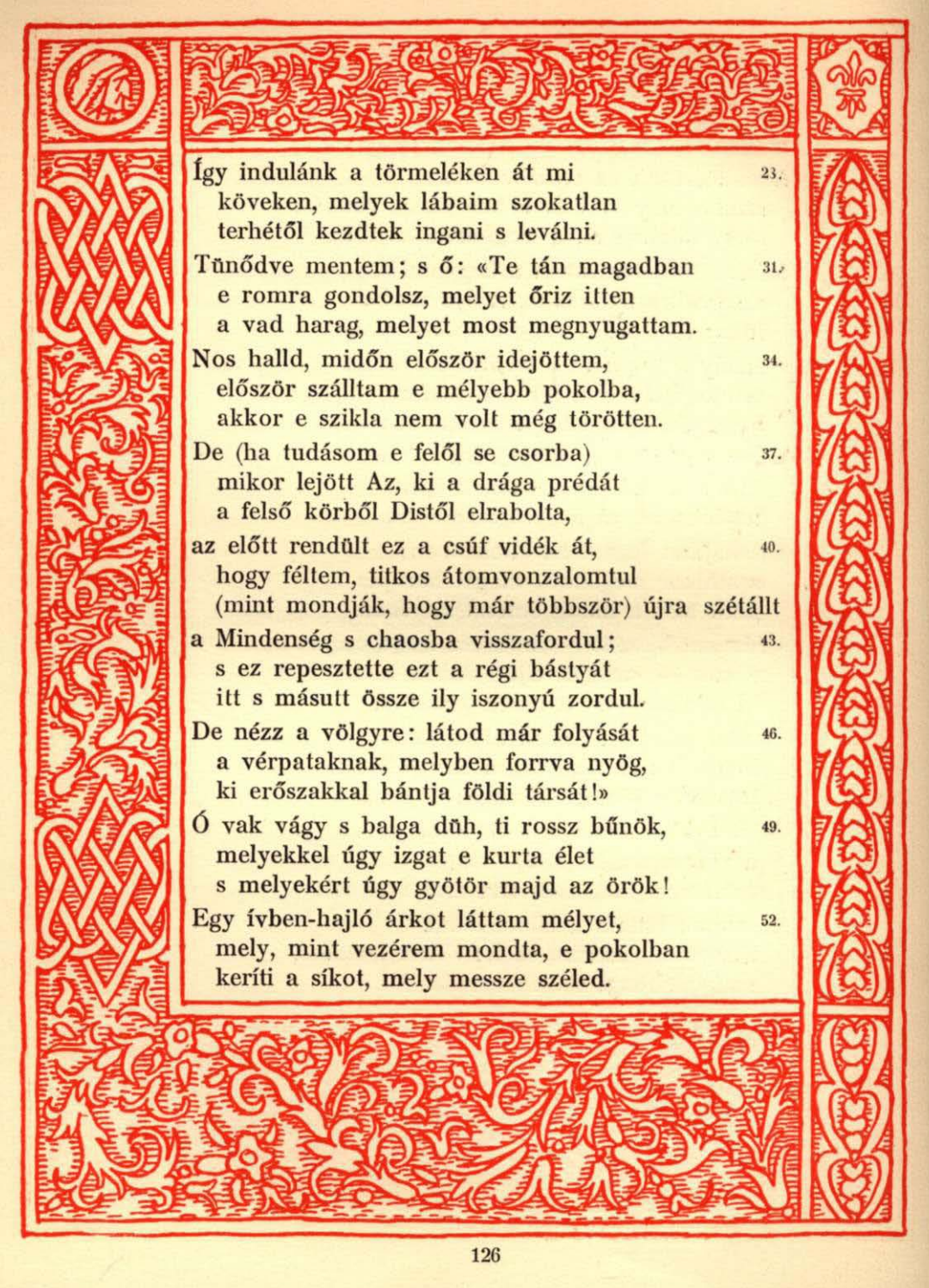
A hetedik kört (az erőszakosokét) a Minotaurus őrzi, Kréta szégyene. Minos krétai király (V. én.) neje Pasiphaë perverz szerelemre lobbant egy szép bikéért: tehénformát csináltatott, ebben rejtőzött el, hogy az állat szerelmét elnyerhesse. E szörnyű szerelem gyermeke a Minos-bika: teste ember, feje bikafej. Minos a Labirintusban rejté el e szörnyet; de Theseus athéni király szerelmesétől, Ariadnétól, Minos leányától (tehát a Minotaurus hugától) fonalat kapott, ezzel eligazodott a Labirintusban, s megölte a szörnyet.

Mikor Krisztus a pokolba szállt (IV., VIII. én.), földrengés támadt; mintha a szétvált atomok szerelmét éreznének egymás iránt s a világ káoszba akarna összetolulni, mint Empedokles szerint már többször megtörtént. Ekkor omlott a hetedik körbe vezető szakadék; Vergiliusz, mikor először lejtött, (IX. én.) még nem látta.

A hetedik kör első gyűrűje a vérengzők, zsarnokok, rablók helye. Őreik a centaurok: mellig emberek, alul lovak. Nessus Dejanirát, Herakles feleségét szerette: Herakles a lernai sárkány vérébe áztatott nyíllal lőtte agyon. Nessus haldokolva vérébe mártott egy palástot s Dejanirát rábeszélte, hogy adja férjére: aki azt felveszi, mindig hű lesz a hitveséhez. Tudta Nessus, hogy fertezett vére mérges, égető. Így állt bosszut önmagáért. Chiron a bölcs, Pholus a haragos centaur.

Ezzelinóról l. életr. 6., 7., 10. — Obizzo d'Este ferrarai zsarnok. Állítólag fia fojtá meg 1293-ban. — Oltár mellett I. Edvárd angol király testvérét ölte meg Guido di Monforte Viterbóban; a halott szívét aztán egy londoni templomban őrizték. (Életr. 12.) — Pyrrhus, Achilles vérengző fia, az Aeneisben szerepel; Sextus, Pompeius fia, híres kalóz Lucanus költeményében. — A két Rinieri hírhedt utonállók.

Ahol leértünk az ereszkedőre, sziklás hely volt és benne annyi romlás, hogy minden látás megborzadna tőle.	1.
Miként Trienten innen a hegyomlás, amelytől szűk lesz az Adige medre (oka: földrengés vagy alapcsúszamlás)	4.
s amely a hegynek csúcsáról mered le mintegy elvágva, hirtelen a síkra, hogy aki fönn van, nehezen mehet le:	7.
olyan volt itt sok mélytörésű szikla és <i>Kréta szégyene</i> ezeknek épen tehénkedett rá hegyes csúcsaikra,	10.
aki hajdan fogant az áltehénben; s amikor meglátott, magát harapta mint akit a harag emészt szívében.	13.
«Tán azt hiszed» — bölcsem feléje csapta e szót — «megint eljött Athén királya, ki odafönn rád a halált kiszabta.	16.
Bestia, pusztúlj! Ennek nincs fonála hugodtól: ez nem téged ölni jött el: jött hogy kínatok lássa és bejárja.»	19.
Mint a bika, amelyet most ütött el a végcsapás, ha kitepi magát, futni nem tud, csak erre-arra szökdel:	22.
olyannak láttam a Minos-bikát.	25.
S szemes vezérem szólt: «Siess leszállni, amíg dühöng; dühében mitse lát.»	

-
- Így indulánk a törmeléken át mi 23.
köveken, melyek lábaim szokatlan
terhétől kezdtek ingani s leválni.
- Tünődve mentem; s ő: «Te tán magadban 31.
e romra gondolsz, melyet őriz itten
a vad harag, melyet most megnyugattam.
- Nos halld, midőn először idejöttem, 34.
először szálltam e mélyebb pokolba,
akkor e szikla nem volt még törötten.
- De (ha tudásom e felől se csorba) 37.
mikor lejött Az, ki a drága prédát
a felső körből Distől elrabolta,
- az előtt rendült ez a csúf vidék át, 40.
hogy féltém, titkos átomvonzalomtul
(mint mondják, hogy már többször) újra szétállt
- a Mindenség s chaosba visszafordul; 43.
s ez repesztette ezt a régi bástyát
itt s másutt össze ily iszonyú zordul.
- De nézz a völgyre: látod már folyását 46.
a vérpataknak, melyben forrva nyög,
ki erőszakkal bántja földi társát!»
- Ó vak vágy s halga düh, ti rossz bűnök, 49.
melyekkel úgy izgat e kurta élet
s melyekért úgy gyötör majd az örök!
- Egy ívben-hajló árkot láttam mélyet, 52.
mely, mint vezérem mondta, e pokolban
keríti a síkot, mely messze széled.

És közte s a szírláb közt hosszú sorban 55.
centaurhad fut nyilazó szerekkel,
mint a vadászok szoktak hébe-korban.

Amint láttak, megálltak a sereggel, 58.
melyből kiváltak hárman, nyillal, íjjal,
előre kiválasztott fegyverekkel.

És egyikük: «Mért jöttök ide? Mily jaj 61.
vár» — messziről rivalt — «hogy erre szálltok?
Onnan felelj; ha nem: lövök a nyillal!»

De mesterem szólt: «Innen nem kiáltok. 64
Majd Chironnak közelről elbeszélem.
Vigyázz! mohóságod már egyszer ártott.»

Aztán vállamhoz ért és szólt vezérem: 67.
«Ez Nessus, a szép Dejanira holtja,
ki önmagáért bosszút állt keményen.

Közbül, aki fejét mellére hajtja, 70
a nagy Chiron, Achilles nevelője;
hátról Pholus, haragját misem oltja.

S a vérpataknak még sok ezer őre 73.
jár ott nyilazva, ha ki csak kibukkan
jobban, mint bűne engedné, belőle.»

S már odaérünk, hol gyors csapatuk van; 76.
Chiron vesz egy nyilat, s tollával bajszát
hátrasimítja, hogy ne legyen útban

s társaihoz, felfedezvén nagy ajkát, 79.
szól: «A hátulsó — jó lesz észrevenni —
követ gurít, amerre löki talpát,

halottak lába ezt nem szokta tenni!» 82.

De mesterem már a szügyéhez állva,
ahol a lóból ember kezdé lenni,

felelt: «Bíz él ez! Nékem kell, leszállva 85.
kisérnem e homályos völgyön átal:
szükségből jött, nem jókedvből, az árva.

Valaki megvált az allelujától, 88.
hogy engem ez új küldetésbe tegyen.
Nem lator ez; s bűn engemet se vádol.

De az Erőre, melyben bízva mégyen 91.
lábaink lépte e szokatlan útra,
adj egyet a népedből, aki védjen

és a gázlóig igazítson útba 94.
s egy embert ott hátán átvinni bírjon,
mert ez nem szellem, hogy röpülni tudna.»

Tehát jobbmell felé fordulva Chiron 97.
Nessusnak így szólt: «Menj vezesd el őket
s vigyázz, nehogy valaki szembevívjon!»

És így követtük biztos vezetőnket, 100.
a forró vörös folyót megkerülve,
ahol a vérben fővők messze hőgtek.

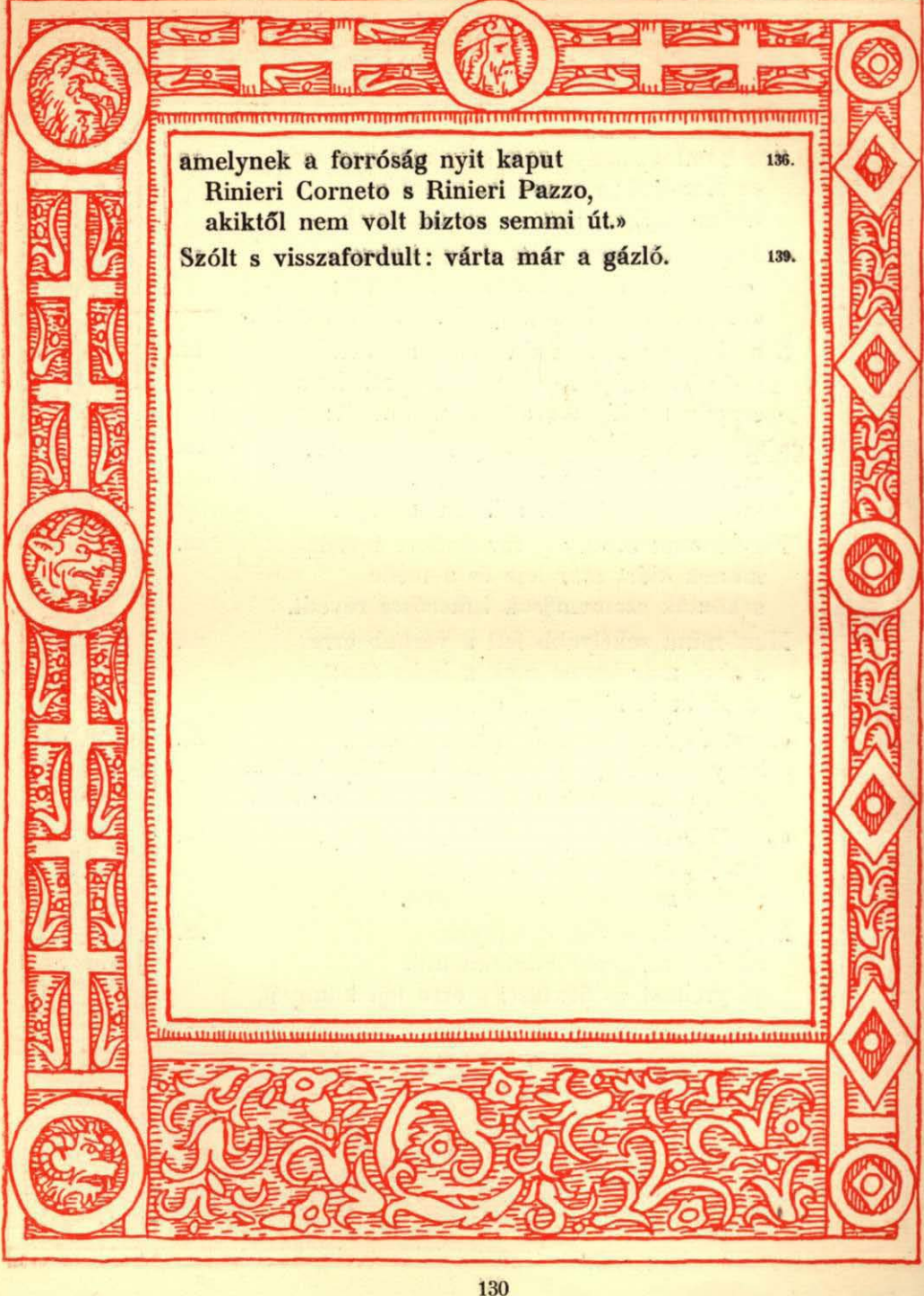
S láttam sokat szemöldökig merülve. 103.
S a nagy centaur szólt: «Ez csupa zsarnok,
ki nagy vagyont rabolt és vérbe fürde.

A gyötrő itten meggyötörve bajmog. 106.
Itt Sándor s Dionysios, ki népét
Sziciliának kínzá, mint a barmot.

Ra lo loco oue a scender la riu
venimmo al pestro: & per quel che uera ancho
tal chegni uista ne sarebbe schiua
Quale quella ruina che nel fianco

S e homlok, mely sötét szőr alól néz szét, 109.
ez Ezzelinó; s a másik, ki szőke
Obizzo d'Este, akit — jól beszéltek —
a kölyke ölt meg, saját drága kölyke.» 112.
Ekkor Költőmre néztem, aki intett:
«Most rám másodszor, rá nézz először te!»
S a Centaur, nyomán vezetve minket, 115.
oly népnél állt meg, mely a forró lébe
csupán nyakig merült és kitekintett;
s szólt egy magányos³árnny fölébe lépve. 118.
«Ez szúrta (oltár mellett) át a szívet,
melyet maig tisztel a Themze népe.»
Figyelmünk most³oly fürdőzőkre tévedt, 121.
kiknek kiért már feje és a melle
s köztük szemem³sok ismerősre révedt.
Mind-mind sekélyebb lett a vérhab erre 124.
s ahol már benne csak a boka ázott,
leszálltunk, átgázolni, a mederre!
«Most észreveheted,³ha megvigyázod, 127.
hogy amint a vér erre mind sekélyebb,» —
bölcs Centaurunk ekként magyarázott —
«amott tovább megint mélyebbre mélyed 130.
feneke, míg eléri fő özönjét,
ahol a zsarnokokra hull ítélet.
Erre Atillát, a világ pörölyjét 133.
bünteti még, aki büntetni tud,
s Pyrrhust és Sextust; s erre feji könnyét,

amelynek a forráság nyit kaput
Rinieri Corneto s Rinieri Pazzo,
akiktől nem volt biztos semmi út.»

136.

Szólt s visszafordult: várta már a gázló.

139.

TIZENHARMADIK ÉNEK

AZ ELEVEN LIGET

A hetedik kör második kis köre az eleven liget, hol a Hárpiák tenyésznek, az embermadarak, kik rossz jóslataikkal űzték el a Strofadok szigeteiről Aeneast, mint Vergiliusz megénekelte.

Vergiliusz eleven fáról is énekelt már az Aeneisben; de Dante ezt kétségkívül mesének vélte: ezért kellett Vergiliusznak galyat töretni vele, hogy észrevegye a dolgot.

Piero della Vigna, II. Frigyes kancellárja (életr. 6.), kegyvesztetté tette az Udvar Büne, az Irigység; ezért lett öngyilkos.

A szaladó lelkek: önnön javaik megrontói. Lano a sienai «finom bandához», ehhez a híres mulató-kompániához tartozott: mikor mindenét elherdálta, a toppói csatában (életr. 16.) készakarva kereste a halált, pedig futhatott volna. — A másik Giacomo da Sant'Andrea, saját házát gyújtotta fel, hogy a tűzben gyönyörködjék. — A florenci lélek, akihez Giacomo guggol, úgy látszik a saját kapujára akasztotta fel magát. — A Hadisten Mars szobráról l. életr. 2.

- Es a gázlón még Nessus át sem ére 1.
midőn lábunk egy nagy csalitba hágott,
melyet nem jelzett ösvény semmiféle.
- Nem voltak zöld, csak sötétszínű fák ott; 4.
nem síma vessző, csak csomós, kuszálva;
nem volt gyümölcs sem ott, csak mérges ágak.
- Nem lel ily zord sűrűt bozótba zárva 7.
a vad, mely gyűlöl Cornetó s Cecina
közt minden helyet, mely le van kaszálva.
- Rút Hárpiák fészkelnek erre ríva, 10.
kik Strofadokról Aeneast elűzték,
jós ajkukról zúgván jövője kínja.
- Széles a szárnyuk, s emberarcra büszkék 13.
karmos a lábuk, hasuk csupa toll,
jajgatva lakják a sok furcsa tűskét.
- S jó mesterem szólt: «Lejebb ne hatolj, 16.
míg nem tudod, hogy ez a második kör
és innen addig ki nem juthatol,
- míg a gonosz homokpart nem tűnik föl; 19.
nézz jól, s bizonynal fogsz majd látni dolgot,
mely minden szómat hínni bátorít föl.»
- Ezer sóhajt hallottam és sikojt ott, 22
de kitől jönne, nem volt senkisé
és megálltam, nem tudva ki sikoltott.
- Azt hiszem, azt hitte, hogy azt hiszem 25.
oly néptől jó bokrok közt e kesergés,
mely elbútt és így nem láthatja szem.

Azért így szólt a mester: «Ha e cserjés 28.
helyen galyat törsz, meglátod azonnal,
hogy agyadban mily téves volt a sejtés.»

Akkor előrenyultam a karommal, 31.
s egy nagy bokorról egy ágat letörtem,
s a törzse: «Mért tépsz?» — szólt rám fájdalommal,

és vértől lett a helye barna körben 34.
és «Mért szakítasz?» — így jajgatni nem szűnt
«nincs semmi részvét eleven kebelben?

Emberek voltunk, s fává kelle lennünk; 37.
de ily kegyetlen kezéd nem lehetne,
habár kigyóknak volna lelke bennünk.»

Mint zöld ág, melynek vége lobbót vetne, 40.
másik vége forrva kezdene nyögni
s kitörő bugyboréktól sisteregne:

úgy szó és vér innét egyszerre jött ki, 43.
és én megálltam, a galyat leejtvén,
mint kinek szivét dőbbenete győtri.

S a költő: «Ó fájó lélek, ha sejtvéni 46.
igazságát» — így szólott — «hítte volna
rimemnek, amely már neki se rejtvény,

ágadhoz a kezét nem vitte volna; 49.
de mert a dolgot el nem tudta hinni,
mondtam, ami nekem is szivem nyomja.

De mondd, ki voltál s ő meg fogja vinni 52.
hálából friss hied föl majd a földre,
hova őt sorsa vissza fogja híni.»

S a törzs: «Édes szód olyan vággyal tölt be, 55.
hogy nem hallgathatok; ne haragudj hát,
ha késtetlek kissé, szót szóba öltve.

Én voltam, ki Frigyes szivének kulcsát 58.
tartottam mindakettőt, és kezembe'
a kulcs, kizárva és bezárva úgy járt,

hogy nem jutott titkába senkisébe; 61
hű voltam a nagy hivatalban; álmot,
és vérverést áldoztam, jó hiszembe.

A kéjleány, aki Cezárról álnok 64.
s kéjenc szemét el sohse fordította,
(Udvar Bűnének hívják, Közhalálnak)

mindenki lelkét ellenem szította; 67.
s a feltűzeltek Cézárt feltűzelték,
hogy tisztességem gyászra vált miatta.

Igy lettem a létnek megvetve terhét 70.
igaz magam iránt igaztalanná,
sírban remélve a gyalázat enyhét.

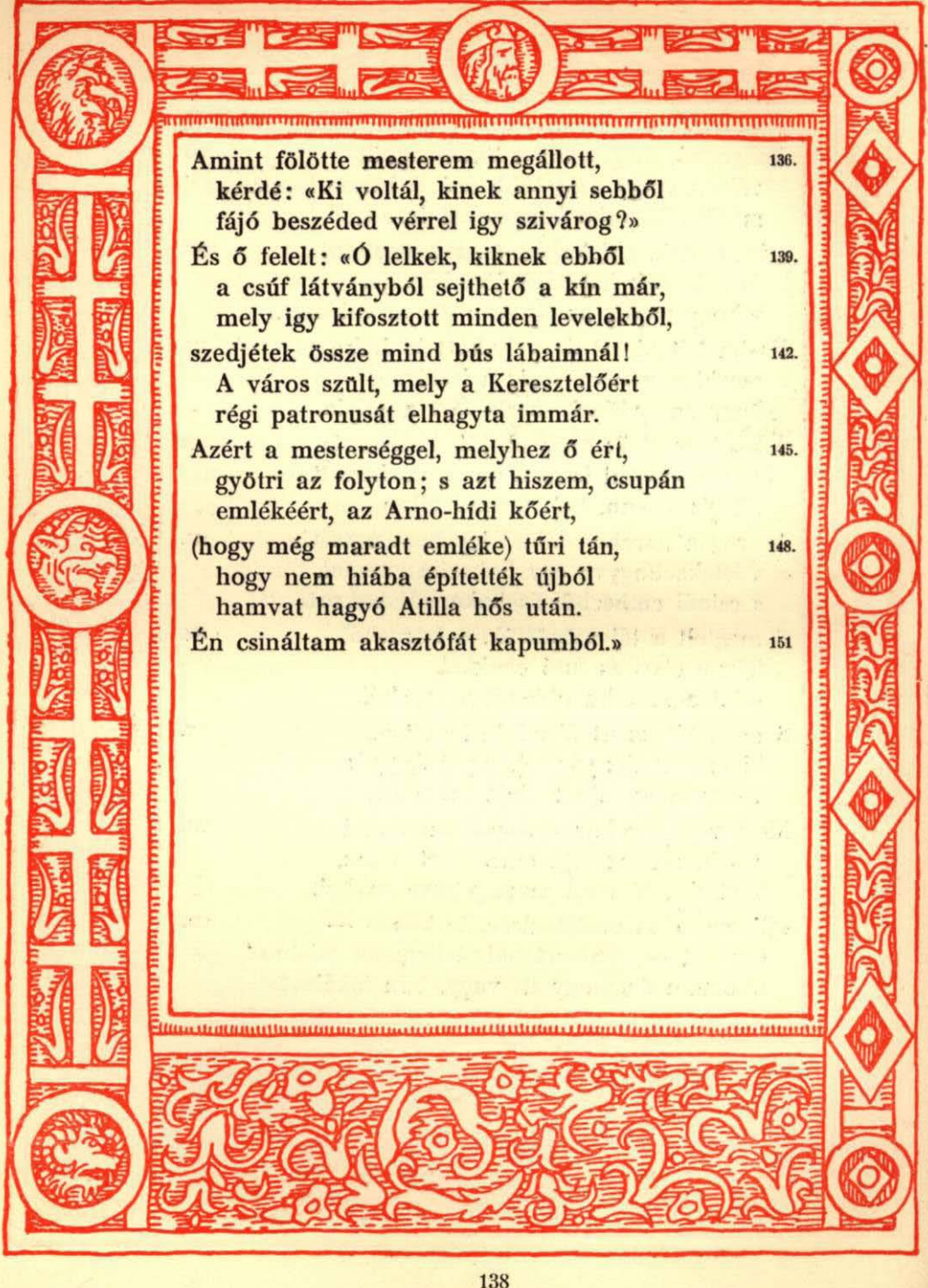
Új gyökeremre esküszöm: szavam rá: 73.
sohse volt semmi, ami lelkemet
nemes uramtól hűtlenségre vonná.

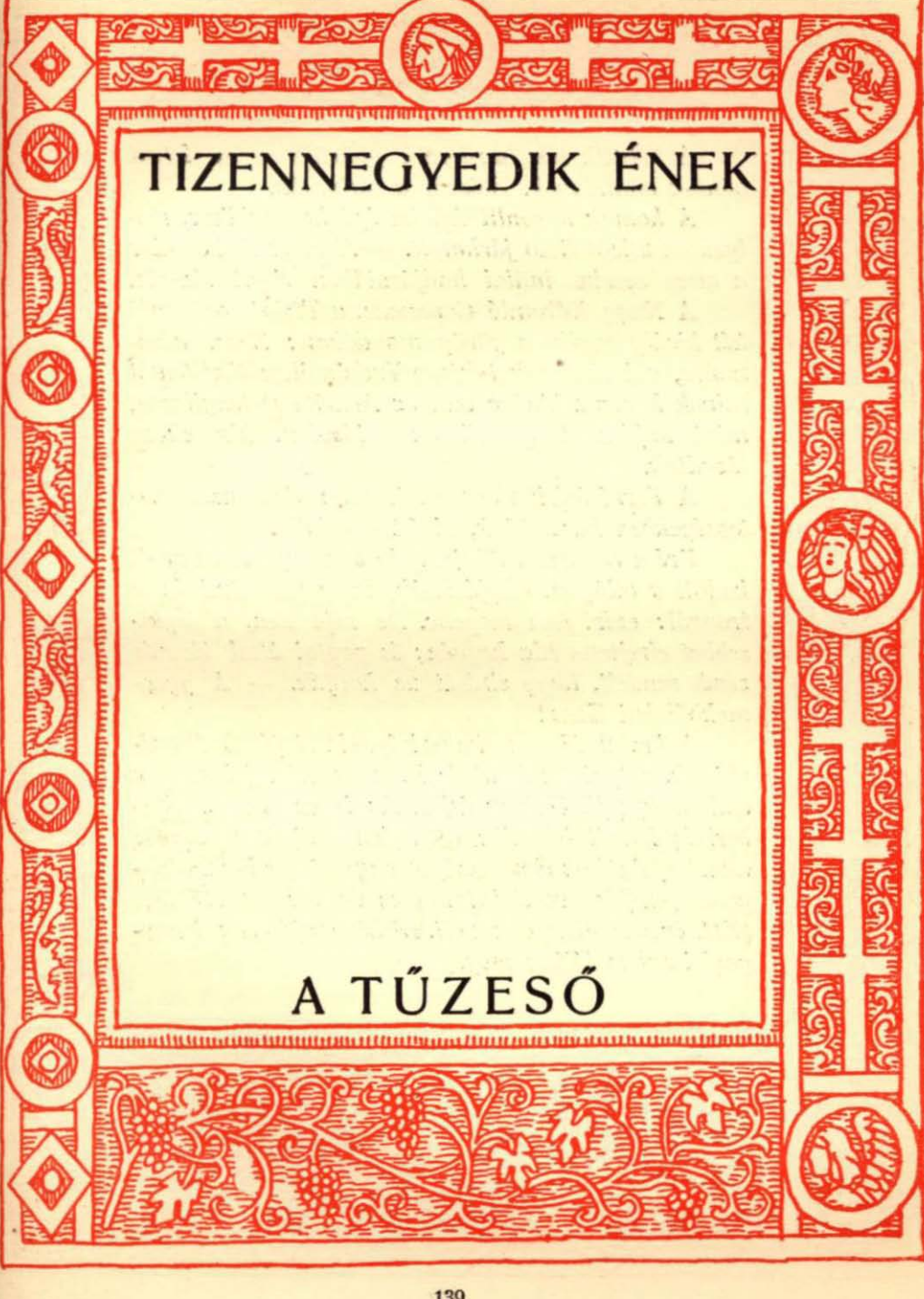
S ha egyötök még földre felmehet, 76.
támassza föl emlékem, mely irigység
csapásától még most is holtbeteg.»

Megállt és «Most, míg hallgat egy kicsinykét,» — 79.
szólt hozzám költőm, — «ne veszítsd idődet;
szólj, kérdezd, hogyha vágyad telve nincs még.»

- De én feleltem: «Te kérdezzed őtet,
arról amit vélsz, hogy tudni kívánok:
én nem tudom, olyan sírás erőtet!» 82.
- Hát ujrakezdte: «Hogyha azt kívánod,
hogy szívesen tegye, amire kéred,
fábazárt szellem, néki te se szánjad
megmondani, hogyan szorul a lélek 85.
e fák görcsébe; s mondd meg még ha bírod,
lesz-e kit egykor elbocsát e kéreg?» 88.
- S láttam, hogy a törzs sisteregve sír ott,
s sóhajszellője ilyen szóban enyhült:
«Röviden néktek megfelelni bírok. 91.
- A zordon lélek teste még ki sem hült,
amelytől magát maga tépte el,
kit Minos e hetedik körbe, lenn, küld: 94.
- ide hull s nincs neki jelölve hely,
hanem hová a sors vetette magnak,
ott sarjad, mint a tönköly magja fel. 97.
- S a vad vesszők felnőnek, ágra kapnak,
s Hárpiák jőnek lombjukat legelni: 100.
hogy lenne kínjuk és a kinnak ablak.
- Felmennek ők is, testük lecipelni,
de nem beléöltözni: mert igazság
volna-é mit eldobtak, visszanyerni? 103.
- Hanem hogy e vadont, hol nincs vigasság,
megint csak felkeresve, testük' ott
saját morc árnyuk fáján fölakasszák.» 106.

Hallgattuk még, amit a törzs sugott, 109
 vélvén, hogy még több szó is benne lappang,
 midőn fülünkbe hangos zaj jutott,
 mint annak, aki lesben ül, s a vadkant 112.
 és a hajtók hajszeját jönni hallja,
 s hogy ropog az ág és a kutya vakkant.
 És im két tépett árny bukott ki balra 115.
 meztlen rontva végig a határon,
 hogy az erdőnek szerte tört a galyja.
 S kiált az első: «Jöjj el, jöjj halálom!» 118.
 S a másik, ki lankadtan egyre botlott,
 lihegi: «Lano, hej! toppoi tájon
 bezzeg a harcban lábad így nem ugrott!» 121.
 s lélekzetfogyva egy bokorba guzsgol,
 s csinál emberből és bokorból bokrot.
 S megtelt a táj mögöttük, a borusból 124.
 fekete éhes és futó ebekkel,
 mint agarat ha oldanál a guzsból.
 S arra, kit imént fáradság lepett el, 127.
 ki meglapult: ráestek tépni foggal;
 s hurcolták fájó tagjait, sebekkel.
 Most vezetőm karon fogott marokkal 130.
 s a bokorhoz vitt, amely sírt hiába,
 vért sírt, töréssel megtépdese sokkal.
 «Giacomo da sant'Andrea, te kába» — 133.
 így sírt — «mit ért paizst bennem találnod
 okoztam én, hogy itt vagy, bűn lakába?»

-
- Amint fölötte mesterem megállott, 136.
kérdé: «Ki voltál, kinek annyi sebből
fájó beszéded vérrrel így szivárog?»
- És ő felelt: «Ó lelkek, kiknek ebből 139.
a csúf látványból sejthető a kín már,
mely így kifosztott minden levelekből,
szedjétek össze mind bús lábaimnál! 142.
A város szült, mely a Keresztelőért
régi patronusát elhagyta immár.
- Azért a mesterséggel, melyhez ő éri, 145.
gyötri az folyton; s azt hiszem, csupán
emlékéért, az Arno-hídi kőért,
(hogy még maradt emléke) túri tán, 148.
hogy nem hiába építették újból
hamvat hagyó Atilla hős után.
- Én csináltam akasztófát kapumból.» 151

TIZENNEGYEDIK ÉNEK

A TŰZESŐ

A hetedik kör harmadik gyűrűjében az Istent bántók bünhődnek. Először a káromlók.

A homok hasonlít Afrika égő homokjához, melyen az uticai Cato járhatott. — A macedóni Sándor a mese szerint indiai hadjáratában látott tüzesőt.

A Nagy Káromló Capaneus, a Thébát ostromló hét király egyike a görög mondában: Zeust káromolta, aki villámokat kérve Vulkántól, a tűzistentől (kinek kovácsműhelye van az Aetnában) lenyilazta, mint hajdan Flegránál az óriásokat, kik ellene lázadtak.

A Forrótó Viterbo mellett van; vizét nemi betegségekben használták, kivált a kéjnők.

Kréta Saturnus földje, aki az aranykorban uralkodott a világon. Megjósolták, hogy fia dönti le a trónról: ezért fiait megette. De neje Rea, a legkisebbet elrejtette Ida hegyén; és papjai által lármás zenét rendelt, hogy sirását ne hallják. — A gyermekből lett Zeus!

A krétai Vén az Emberiség. Hátat fordít Damiatának, (Egyiptomban) és Rómára néz, jelezve az emberiség fejlődésének útját. Az ércek tán az Emberiség korait jelentik: aranykor, ezüstkor stb. Az alvilág folyói az Emberiség könnyeiből erednek. Phlegeton partjára most jutottunk; de már a vérfolyó (XII. én.) is Phlegeton volt. Léthét majd csak a Purgatóriumban látjuk meg.

Mert szülőföldem gondja meglepett, 1.
búsán a szétszórt lombot összeszedtem,
s a fához raktam, mely már néma lett.

S mentünk. A második kis körnek itten 4
érvén harmadikkal határos alját;
a szem zord Igazság láttára retten.

Hogy ez új dolgoknak jól értsd a sorját, 7.
ott kezdem, hogy egy nagy pusztára szállok,
amely meg nem tűr ágyán egy fő sarját.

Mint a fájdalmas erdőt a bús árok, 10.
éppúgy szegélyzi az erdő e pusztát
s én széles szélén bölcsemmel megállok.

Száraz és sűrű pusztá ez, lapos, tág: 13.
S a homok olyan (tán képzelni bírod),
mint ahol Cato lábai taposták.

Isten boszúja! aki amit írok 16.
olvassa, mint kell félni tőled annak
elgondolván, mi szememnek kinyílt.

Mezítlen árnyát sok boldogtalannak 19.
nyájankint láttam könnyben elmerülve
s láttam, többféle törvény alatt vannak.

Hanyatt hevert egyrészők elterülve 22.
a földön, másik guggolva kuporgott,
másik örökké bolygott kényszerülve.

És legtöbb volt, aki így körbe bolygott; 25.
akik kínban heverték, kevesebben,
de a jajokra nyelvük jobban oldott.

És e homokra lassan egyre cseppen	28
tüzes lángokból hízott pelyhű zápor, mint hó, ha szél nem fú, az Alpeseekben.	
S mint Sándor és a macedóni tábor	31.
láttak a forró indiai úton esőt még égve érni földre lángból	
s ezért lábukkal nem maradva nyugton:	34.
topogni kezdtek, hogy a láng a földön, mielőtt újabb hullna, elaludjon:	
úgy szállt a földre ez a tűz örökkön;	37.
s mint acél alatt tapló, gyult ki lángra a homok, hogy duplán lakója nyögjön.	
S járt egyre a kezeknek szörnyű tánca;	40.
minden bús lélek önmagát ütötte, hogy magáról a friss tüzet lerántsa.	
S kezdém: «Vezér, ki mindennek fölötte győztél, a zord démonokat kivéve, kiknek a kapun rémített kijötté:	43.
ki az a Nagy amott, ki föl se véve	46.
a lángot, fekszik megvetőn, dacolva, mintha záporból rá nem esne kéve?»	
És ez a Nagy maga, egyszerre hallva,	49.
hogy róla kérdelem költőm, így rikácsolt: «Ki élve voltam, az vagyok ma halva!	
Fárassza holtra Zeusz a kovácsot,	52.
kitől éles villámát kapta hajdan, amellyel engem dühében levágott;	

-
- fárasza holtra mind az Aetna-aljban 55.
egymás után mind, fekete kohában
könyörgve: «Jó Vulkán segíts te rajtam!»
- mint ahogy tette flegrai csatában; 58.
nyilazzon engem, üssön ahogy űthet:
mégsem fog kedve tellni bosszujában!»
- Vezérem szólott most (soha keserűbbet 61.
nem hallék tőle, korholóbb beszédet):
«Ó Capaneus, hogy még most se csügged
a büszkeséged: ez a büntetésed! 64.
Dühödnél hozzád illendőbb jajokkal
nem verhetnének semmi szenvedések!»
- Majd hozzám fordult, szelidebb ajakkal: 67.
«Ez egy a Théba-vívók hét vezére
közül, ki Istent megvető haraggal
gúnyolta, most se várjad hogy dicsérje! 70.
de amint mondtam, káromlása válik
lelkének épen legméltóbb díszére.
- Most jőjj mögöttem és vigyázva járj itt: 73.
ne tedd a lábad az égő homokra;
a bokrok közt jőjj, ne lépj a határig!»
- Némán mentünk. S az erdő törpe bokra 76.
alól im egyhelytt kis folyó özönlik;
még most is borzaszt vörös habja fodra.
- Mint aminő a Forró-tóból ömlik 79.
(amelynek vize a bűnös nők vize)
át a homokon e hab úgy gyűremlik.

- Feneke, medre, fala ízről-ízre 82.
 kövezve; partja széles útnak írtva,
 hogy rögtön láttam, utunk erre visz le.
- «Mindközt, ami szemünk előtt kinyílt ma, 85.
 mióta a nagy Portán túl valánk,
 melynek küszöbje senkinek se tiltva,
 csodásabb dolog nem várt egy se ránk, 88.
 mint e patak, melynek ha gőze éri
 a lángot, rögtön elhal mind a láng.»
- Így hallottam vezéremet beszélni; 91.
 miért is mindjárt kértem tőle szépen
 az étket, mellyel mindig vágyom élni.
- «Egy pusztá föld van tenger közepében» — 94.
 szólt akkor ő — «melynek a neve Kréta;
 aranykor volt királya idejében.
- Egy hegy van ott: hajdan gyönyörű séta! 97.
 Lomb ... csermely ... Ma messze kerülük alját,
 mint romlott portékát. A neve Ida.
- Rea e földbe helyezé bizalmát, 100.
 ez lett a bölcső, hol fiát takarván,
 lármát rendelt, hogy sírását ne hallják.
- S egy Óriás Vén áll a hegynek ormán 103.
 és Damiáta felé van a háta,
 s az arca Rómát nézi, tükreformán.
- Fejét művésze aranyból csinálta 106.
 és színezüstből van a melle, karja,
 s rézből odáig, hol szétvál a lába.

Onnantúl mind pompás vashól az alja, 109
agyagból csak a jobbik lába van
s erre nehezül inkább, mint a balra.

Mindenik rész (kivéve az arany) 112.
repedt, s e repedésből könny pörög le
s meggyúlve barlangot váj, úgy rohan.

S rögről e völgyig szivároghva rögre 115.
lesz Acheron, Styx, Phlegeton belőle
s e szűk csatornán addig száll csörögve,

míg elfogy a *lemenő út* előle; 118.
ott Kocitusszá lesz, egy szörnyű tóvá:
meglátod majd; nem mondom el előre.»

És én: «Ha a könny, mely e kis folyóvá 121.
gyűlik, a mi világunkból eredt:
mért csak e parton válik láthatóvá?»

Felelt: «Tudod, hogy a pokol kerek; 124.
s bár adatott neked jó mélyre szállni,
s mind balra tartva, látni sok helyet,

mégsem tudtad az egész kört bejárni: 127.
azért, ha új dolog tűnik fel olykor
szemed előtt, ezt nem lehet csodálni.»

És én még: «Mester mondd, a Flegeton hol 130.
lelem s a Léthét? *erről* szavad hallgat;
amazt folytatja a könnyes szoborból.»

«Szeretem» — szólt — «hogy így kérdezget ajkad, 133.
de a vörös habok forrása néked
egy kérdést már, ha rágondolsz, megoldhat.

Léthét pedig túl e nagy árkon éred,
ahová mennek a lelkek mosódni,
ha már megbánva lerázták a vétket.

136.

De itt az idő távolabb húzódni
a bús erdőtől: jőjj amerre viszlek,
a köves parton nem fog rád csapódni
a láng, mert elhal gőzétől a víznek.»

139.

142.

TIZENÖTÖDIK ÉNEK

BRUNETTO LATINI

Az Isten ellen vétének azok is, kik természetellenes kéjelgésben élnek (a sodomiták l. XI. én.). Ser Brunettóról (Brunetto ur) l. életr. 11.

A fiesolei bevándorlásról s Dante római származásáról l. életr. 1. és 28. Dante száműzetéséről l. életr. 24. és X. én.

Priscianus grammatikus a VI. században. Francesco d'Accorso híres jogtudós. Andrea de'Mozzi firenzei püspököt a pápa (a szolgák szolgálja, *servus servorum*, mint hivatalosan nevezik) Vicenzába helyezte át, Arnopartról a Bacchiglione-parthoz, erkölcstelen élete miatt: Vicenzában is halt meg.

Veronában évenként versenyfutás volt egy diadal emlékére: a nyertes díja zöld posztó.

Igy ballagunk az egyik köves partfokon, 1.
 ahol a folyó gőzt bocsát fel olyant,
 amely minden tüzet kiolt e martokon.

Ahogy Wissant és Brüges között a holland 4.
 félvén a tengerártól, gátat állat,
 gátat, melytől a hullám visszatoland ;

vagy ahogy védi a várost, s a várat, 7
 a Brenta mentén Padova lakója,
 ha Karinthia olvadt hava árad :

olyan a sánc, amely e partot ója, 10.
 csakhogy kevésbbé szélesre, s magasra
 alkotta, bárki volt az Alkotója.

S már az erdőtől jó távol taposta 13.
 lábunk e párkányt ; s tudni, merre járunk,
 kissé visszánéztem a csalitosba :

hát im, csak egy csapattal szemben állunk, 16.
 amely a töltés mentén jöve leste
 tekintetünket, úgy mint erre nálunk

újholdkor szoktuk egymást nézni estve, 19
 és úgy élezték szemeiknek élet,
 mint vén szabó a tű fokát keresve.

S addig néztek e nem tudom mifélék, 22
 míg egy megismert. «Higyjek-é szememnek ?»
 szólt megragadva köntösöm szegélyét.

Látván, hogy karjai felém esengnek, 25
 összesült képét szemeimbe szívtam,
 s hogy így megégve is hadd ismerem meg,

emlékezetemet segélyre hívtam, 28.

s arccal archoz hajolva, hogy tehessem,
kiálték: «Ser Brunetto, hát ön itt van?»

«Ó fiam» — így felelt ő — «vedd szivessen, 31.
ha társait most Brunetto Latini
elhagyja kissé, hogy téged kövessen.»

«Sőt szívből kérem» — kezdtem erre híni — 34.
«vagy itt leülünk hogyha önnek tetszik,
s ennek, aki még tovább fog ma vinni.»

«Ó fiam» — szólt, — «ki egy rövidke percig 37.
megáll e nyájból: aztán száz nagy évig
magát a tüztől nem védhetve fekszik.

Azért csak menjünk, te a parton, én itt, 40.
míg seregemhez, mely bolyong, siratva
örök baját, a Törvény visszatérít.»

Nem mertem hozzá szállni; fenn maradva 43.
az úton mentem, meghajolva mélyre,
mint ki minden tiszteletet megadna.

Kezdé: «Mily sors, mily végzet hajt e mélybe? 46.
Haláloed előtt hogy jöhetsz pokolba?
S ki ez, ki néked utat int az éjbe?»

«Még el sem értem teljes férfikorba» — 49.
feleltem — «ott fõnn, még derüs világgal,
eltévedtem egy völgyben szertebolygva.

Csak tegnap fordulék feléje háttal, 52.
amint ez reggel feltünt ime szemben,
ki most haza visz e mély úton által.»

«Csak csillagod kövessed jó hiszemben» — 55
— felelt — «előtted a Hír réve nyílv,
ha jól ismertelek meg életemben.

S ha ily korán nem estem volna sirba, 58.
munkádra, látva hogy az ég akarja,
tán én volnék, ki bátorítani bírna.

De a gonosz nép háladatlan alja, 61
mely szirtes Fiesoléból szállt le hajdan,
s kőbölcszejét meg nem tagadja sarja,

mert jó léssz, hozzád rossz fog lenni majdan 64.
s ez érthető is, mert érhet-e édes
füge fanyar kőkénnyel egy bokorban?

Vak népség, (róluk régi közbeszéd ez) 67.
irigy és gőgös, fősvény, kapzsi fajta,
vigyázz magadra, hogy velük ne vétkezz.

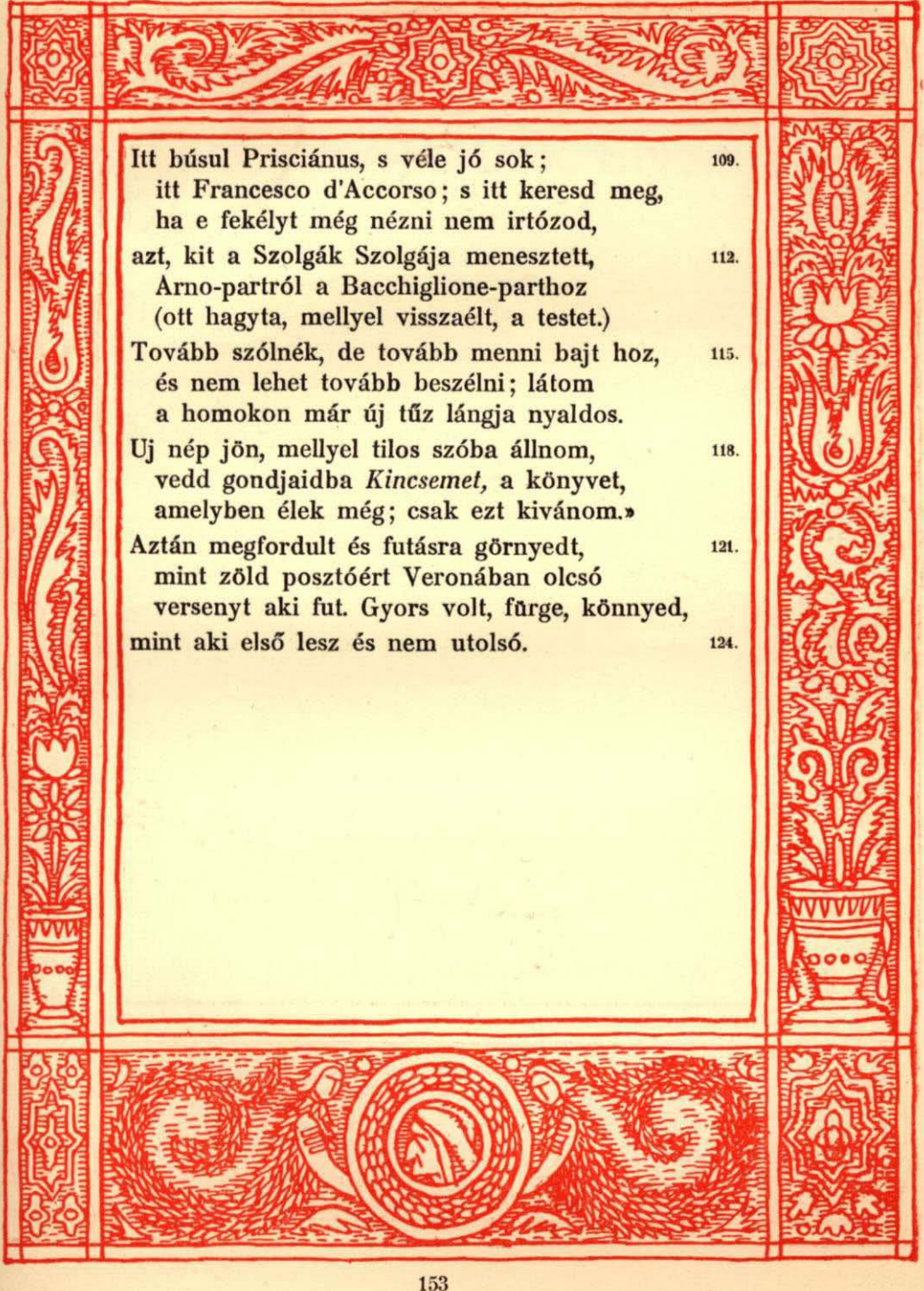
Számodra nagy hírt tart a sorsnak marka, 70.
s még mindakét párt éhes lesz nevedre,
hanem a fűtől messze marad ajka.

E fiesoléi barmok sárba vetve 73.
hányjanak almot magukból maguknak,
és ne tiporják azt a szent fűvet le,

mely trágyájukon még fakadni tudhat 76.
a római magvakból, melyek egykor
— midőn épült — e bűnfészekbe hulltak.»

«Ha kedvem szerint menne» — mondtam ekkor — 79.
«őn még fönn élne, fönn a földi sorban
és várná mostan szép derűs öregkor.

- Mert mindig a szívembe vésvé hordtam 82.
atyai képét ama nyájas szemmel,
amint tanított, fönn a régi korban,
- hogy örökíti meg magát az ember, 85.
s ezt illik, hogy nyelvem hirdesse sírva,
amíg rám nem borúl a síri szender.
- Amit ön jósolt, emlékem felírja, 88.
hogy (többel együtt) fölívén, jelentse
a Hölgynek, ki majd magyarázni bírja.
- De hogy ön mást ne higyen idelent se, 91.
tudja meg, ha szívembe semmi vád,
kész vagyok, bármit hozzon a szerencse.
- Megkaptam már jövőmnek zálogát, 94.
azért forgassa kerekét a Végzet,
mint a paraszt forgatja a kapát!»
- Most mesterem jobb arccal hátra nézett, 97.
és szólt, keresve lelkemet szememben :
«Jól hall, ki mindent emlékébe vésett.»
- Én ser Brunettot kérdezgetve mentem, 100.
hogy kik a főbbek és kik a jelessek,
társai közt, és ő elmondta rendben :
- «Vannak akikről tudni jó, híressek ; 103.
a többiről méltóbb, ha nem beszélek,
mert nincs idő, hogy mindről szót tehessek.
- Tudd meg egyszóval, e sok ronda lélek 106.
papféle volt, mind nagyhírű tudósok :
és mindnek egy a bűne : ronda élet.

-
- Itt búsul Prisciánus, s véle jó sok ; 109.
itt Francesco d'Accorso ; s itt keresd meg,
ha e fekélyt még nézni nem irtózod,
azt, kit a Szolgák Szolgája menesztett, 112.
Arno-partról a Bacchiglione-parthoz
(ott hagyta, mellyel visszaélt, a testet.)
Tovább szólnék, de tovább menni bajt hoz, 115.
és nem lehet tovább beszélni ; látom
a homokon már új tűz lángja nyaldos.
Uj nép jön, mellyel tilos szóba állnom, 118.
vedd gondjaidba *Kincsemet*, a könyvet,
amelyben élek még ; csak ezt kívánom.»
Aztán megfordult és futásra görnyedt, 121.
mint zöld posztóért Veronában olcsó
versenyt aki fut. Gyors volt, fűрге, könnyed,
mint aki első lesz és nem utolsó. 124.

